

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

DIPLOMSKI RAD

Lingvostilistička analiza prijevoda romana Nejca Gazvode 'Sanjajo tisti, ki
preveč spijo': odnos svršenog i nesvršenog glagolskog vida

Studentica: Lana Jerkov

Mentorica: dr. sc. Anita Peti-Stantić

Zagreb, ožujak 2013.

Sadržaj

1. Lingvističko određenje glagolskog vida.....	3
1.1 Glagolski vid u hrvatskom jeziku.....	3
1.2 Glagolski vid u slovenskom jeziku.....	6
2. Karakteristike upotrebe glagolskog vida u hrvatskom i slovenskom jeziku.....	8
2.1. Glagolski vid u izricanju ponavljane radnje.....	9
2.1.1. Izricanje ponavljane radnje u sadašnjem vremenu.....	10
2.1.2. Izricanje ponavljane radnje u prošlom vremenu.....	12
2.2. Nesvršeni vid u službi izricanja prošlih činjenica.....	15
2.3. Historijski prezent.....	18
2.4. Izricanje uputa i komentara.....	20
2.5. Koincidencija.....	21
2.6. Kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti.....	23
2.7. Glagolske imenice.....	26
3. Upotreba kondicionala u funkciji označavanja ponavljane radnje u prošlosti.....	28
4. Glagolski vid u prijevodu romana Nejca Gazvode 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo'.....	32
4.1. Izricanje ponavljane radnje u prošlosti.....	32
4.2. Izricanje prošlih činjenica nesvršenim vidom.....	36
4.3. Historijski prezent.....	37
4.4 Izricanje slijeda događaja u prošlosti.....	37
5. Zaključak.....	40
6. Literatura.....	42

1. Lingvističko određenje glagolskog vida

Naziv glagolski vid, odnosno glagolski aspekt, u literaturi se upotrebljava u dva značenja. Glagolski vid u užem značenju je način izražavanja svršenosti ili nesvršenosti glagolske radnje, osobito u slavenskim jezicima, u kojima svaki glagol sa svim svojim oblicima (sprezivim i nesprezivim) pripada jednom od dvaju vidova, svršenom ili nesvršenom, koji izražava radnju ili stanje bez obzira na bilo kakva ograničenja u vremenu i za izricanje kojih postoje u većini slučajeva dva usporedna glagola (ili dva glagolska lika) – svršeni i nesvršeni – načinjena od iste osnove ili korijena (npr. *pisati* / *napisati*). U širem značenju glagolski vid kao radnja izražena glagolom promatrana u njezinu vršenju, tj. kao nesvršeni vid ili u svojoj dovršenosti, tj. kao svršeni vid, može imati još i različita leksička značenja (»različite vidove«), već prema tome da li se npr. svršava u jednom trenu ili u razmaku vremena, da li izražava početak ili razvitak, da li se shvaća sama po sebi ili kao upravljena na nešto tj. s obzirom na cilj. Za sve semantičke razrede glagola, izuzevši svršeni i nesvršeni vid, kao skupni naziv upotrebljava se podvid (Simeon 1969: 716).

U mnogim jezicima vid je gramatička kategorija glagola koja izražava značenje ograničenosti ili neograničenosti radnje ili stanja u vremenu i obilježja njezina vremenskog trajanja; u drugima je tijesno spojen s kategorijom vremena. Dok u mnogim jezicima vid ne zahtijeva nikakav određen oblik izražavanja, u drugima se izražava ili glagolima različitih osnova ili pak – kao u slavenskim – paralelnim oblicima glagola izvedenih iz iste osnove pomoću prefiksa, sufiksa, infiksa, fonetskim promjenama u korijenu ili u osnovi, upotrebom pomoćnih glagola itd. (Simeon 1969: 716).

1.1. Glagolski vid u hrvatskom jeziku

Hrvatska gramatika vid ili aspekt definira kao glagolsku kategoriju karakterističnu za hrvatski jezik, kao i za druge slavenske jezike (Barić i sur. 2005: 225).

Glagolski je vid sredstvo izražavanja svršenosti i nesvršenosti glagolske radnje, stanja ili zbivanja (Silić i Pranjković 2005: 48).

Postoje glagoli koji izriču radnju koja se izvršava, odnosno u procesu je i zovu se nesvršeni (imperfektivni) glagoli ili glagoli nesvršenog (imperfektivnog) vida te glagoli koji izriču izvršenost radnje, obavljeni proces, a istodobno i trajanje radnje prije izvršenja i zovu

se svršeni (perfektivni) glagoli ili glagoli svršenog (perfektivnog) vida (Barić i sur. 2005: 225).

Glagoli koji se razlikuju samo po vidu, tj. glagoli od kojih je jedan nesvršen, a drugi svršen, čine parove i nazivaju se vidski parnjaci (npr. *čitati* / *pročitati*). Barić i sur. (2005: 226) ističu da se vidskim parnjacima smatraju i oni glagoli među kojima osim opreke po vidu postoji i razlika u načinu vršenja radnje, što je vidljivo iz primjera poput *micati* / *maknuti* u kojem postoji i opreka 'učestalost' – 'neučestalost', pri čemu nesvršeni glagoli imaju učestalo značenje, te iz primjera *kopati* / *iskopati* u kojem postoji opreka 'netotivnost' – 'totivnost'¹. Zbog takvog preklapanja leksičkog i gramatičkog značenja u nekim se gramatikama značenja iz kategorije načina vršenja radnje svrstavaju u podvidove, odnosno podvrste svršenog i nesvršenog vida.

Neki glagoli mogu biti i svršenog i nesvršenog vida, a da to nije morfološki diferencijalno označeno. Takvi glagoli nazivaju se dvovidni. U ovu skupinu spadaju glagoli poput *vidjeti*, *čuti*, *večerati* itd. te mnogi glagoli stranoga porijekla na *-irati*, npr. *telefonirati*. Njihova nesvršenost, odnosno svršenost, može se prepoznati samo u kontekstu.

Svršeni se glagoli mogu tvoriti od nesvršenih i nesvršeni od svršenih no, kako smo već ranije istaknuli, česti su primjeri vidskih parova kojima se opreci po vidu pridružuje i neka druga razlika u značenju, stoga se i pri izricanju vida kombinira više oznaka, tvorbenih sredstava i načina. Tako neki prefiks ili sufiks izražava određeni vid, svršenost ili nesvršenost, samo u određenoj okolini, u vezi s određenim morfima, dok s drugima to ne znači. Barić i sur. (2005: 616-617) pokazuju to sljedećim primjerima: *baciti* (bac-i-ti) – *nabaciti* (na-bac-i-ti): *bacati* (bac-a-ti) – *nabacati* (na-bac-a-ti) – *nabacivati* (na-bac-iva-ti) – *ponabacivati* (po-na-bac-iva-ti). Glagoli *baciti* i *bacati* razlikuju se po vidu i po načinu radnje: *bacati* je učestali, a *baciti* trenutni glagol. Te su razlike označene različitim sufiksima *i* – *a*. U poreci *bacati-nabacati* svršenost je označena prefiksom *na-*, kojim je označen i smjer radnje. Ipak, u opreci *nabaciti* – *nabacivati* svršenost se ne označava tim prefiksom, jer ga imaju i svršeni i nesvršeni glagol.

Kad se od nesvršenog glagola tvori svršeni, riječ je o perfektivizaciji, a kad od svršenog glagola nastaje nesvršeni radi se o imperfektivizaciji (Barić i sur. 2005: 227).

Još jedan primjer Barić i sur. (2005: 227) pokazuje čestu 'lančanu' tvorbu vidskih parnjaka: *pisati* - *prepisati* – *prepisivati* – *isprepisivati*. Riječ je o perfektivizaciji kada je od

¹ Totivni glagoli izriču radnju koja obuhvaća predmet u cjelini, tako da nisu vidljivi rezultati pojedinih faza (Barić i sur. 2005: 224).

nesvršenog neprekidnog glagola (*pisati*) dobiven svršeni (*prepisati*), imperfektivizaciji kada od tog glagola sufiksacijom nastaje nesvršeni (*prepisivati*), te ponovno o perfektivizaciji kada od njega prefiksacijom nastaje svršeni glagol (*isprepisivati*).

Radnja nesvršenog glagola može se odnositi na sva tri vremena: prošlost, sadašnjost i budućnost, dok se radnja svršenog glagola može odnositi samo na prošlost i budućnost, što se jasno vidi na sljedećim primjerima:

- (1) a) Ivan je pisao zadaću. (nesvršeni vid; prošlo vrijeme)
- b) Ivan piše zadaću. (nesvršeni vid; sadašnje vrijeme)
- c) Ivan će pisati zadaću. (nesvršeni vid; buduće vrijeme)
- (2) a) Ivan je napisao zadaću. (svršeni vid; prošlo vrijeme)
- b) Ivan će napisati zadaću. (svršeni vid; buduće vrijeme)

Za sadašnjost se ne može upotrijebiti svršeni glagol jer se za sadašnjost ne može izreći izvršenost, odnosno svršenost radnje. Radnja koja je već izvršena pripada prošlosti, a ona koja će se tek izvršiti budućnosti, stoga za sadašnjost ne možemo reći *Ivan sada napiše zadaću*.

Ipak, prezent svršenih glagola može se upotrijebiti u slučaju relativne upotrebe vremenskih odredaba². Relativna sadašnjost izriče se prezentom svršenih i nesvršenih glagola i može se odnositi na prošlost, budućnost i svako zamislivo vrijeme. Prezent svršenih glagola može se koristiti i u zavisnosloženim rečenicama (najčešće s veznicima *kad* i *ako*) (Barić i sur. 2005: 408-409).

Kada se relativna sadašnjost odnosi na prošlost govorimo o pripovjedačkom ili historijskom prezentu koji je stilski obilježen i služi u pripovijedanju prošlih događaja (Barić i sur. 2005: 408).

U hrvatskom jeziku prošlost možemo izreći i imperfektom glagola nesvršenog vida te aoristom glagola svršenog vida. Ipak, iako imperfekt i aorist u hrvatskom jeziku nedvojbeno postoje, nisu naprosto odsutni kao što je slučaj u slovenskom ili ruskom, njihova upotreba najčešće je ograničena na književna djela kojima daje jaku stilsku obilježenost. Aorist i imperfekt u hrvatskom jeziku postoje kao stilski rezerva te su zamjenjivi perfektom ili historijskim prezentom (Katičić 1992: 174).

² Riječ je o relativnoj upotrebi vremenskih odredaba ako se gramatičke oznake kategorije vremena promatraju prema vremenu o kojemu se govori, za razliku od apsolutne upotrebe vremenskih odredaba kod koje se gramatičke oznake kategorije vremena promatraju prema vremenu u kojemu se govori. Relativna upotreba vremenskih odredaba stilski je obilježena, ali je u hrvatskom književnom jeziku dosta obična (Barić i sur. 2005: 407).

U hrvatskom jeziku zabrana se češće izriče nesvršenim glagolima nego svršenima, dok se zapovijed podjednako izriče i svršenim i nesvršenim glagolima. Prema zapovijedi izrečenoj svršenim glagolom obična je zabrana s nesvršenim, npr. prema *piši* i *napiši* dolazi zabrana *ne piši* (uz *nemoj pisati*) itd. (Barić i sur. 2005: 226).

1.2. Glagolski vid u slovenskom jeziku

Slovenska gramatika (Toporišič 2000: 348) glagolski vid definira kao kategoriju ograničenosti glagolske radnje. Po vidu, kao i hrvatski jezik, razlikuje svršene i nesvršene glagole. Svršeni glagoli izražavaju ograničenost trajanja glagolske radnje (npr. *dočakati*, *zaigrati*), dok nesvršeni glagoli tu ograničenost u pravilu ne izražavaju (npr. *tepsti*, *poskakovati*). Ipak, nesvršeni glagoli ponekad se mogu koristiti i za izricanje radnje čije je trajanje ograničeno, što pokazuju sljedeći primjeri (Toporišič 2000: 348):

(1) a) Nesel je v mlin. (tamo je, naime, nešto odnio)

b) Pisal bi ti pismo. (poručio bih ti pismo)

Slovenski jezik u tome se razlikuje od hrvatskog budući da se u hrvatskom jeziku nesvršenim glagolima izriče samo radnja koja se izvršava, odnosno koja je u procesu.

U slovenskoj gramatici također su prisutni dvovidni glagoli kojih je, kao i u hrvatskom jeziku, mnogo, a koji završavaju na *-irati*.

Tvorba svršenih glagola iz nesvršenih i obrnuto u slovenskom jeziku moguća je dodavanjem prefiksa nesvršenim glagolima kako bismo dobili svršene, odnosno promjenom sufiksa svršenim glagolima kako bismo dobili nesvršene, pri čemu se često mijenja i korijenski morphem.

Nesvršeni glagoli su, za razliku od svršenih, stilski neobilježeni tako da se u slovenskom jeziku ponekad koriste umjesto svršenih. To se često događa pri izricanju zabrane, što Toporišič (2000: 350-351) pokazuje sljedećim primjerima:

(2) Ne odpiraj vrat.

Ne otvaraj vrata. (sa značenjem: nemoj otvoriti vrata)

(3) Da mi tega već ne delaš.

Da mi to više nisi radio. (sa značenjem: nisi napravio)

Ovakvi primjeri izricanja zabrane nesvršenim glagolima karakteristika su i hrvatskog jezika u kojem se, kao što je ranije rečeno, zabrana češće izriče nesvršenim, nego svršenim glagolima.

Toporišič (2000: 351) daje još neke primjere upotrebe nesvršenih glagola u slovenskom jeziku zbog njihove stilske neobilježenosti:

- (4) Ta sod je delal res dober sodar.

Tu bačvu je radio zaista dobar bačvar. (sa značenjem: napravio)

- (5) Si ti to res pisal?

Jesi li ti to stvarno pisao? (sa značenjem: napisao)

Za izricanje radnje koja se odvija u trenutku govorenja koriste se svi nesvršeni glagoli. Svršeni glagoli u sadašnjem vremenu ne izražavaju sadašnjost, već bezvremenost, iznimka su jedino glagoli govorenja³ kao što su npr. *obljubim, povem, spovem se* itd.

Za izricanje prošlosti, osim prošlog vremena, moguća je i upotreba prezenta svršenih, ali i nesvršenih glagola, odnosno historijskog prezenta.

Toporišič (2000: 512) navodi da neke slovenske gramatike upotrebu nesvršenih glagola u prezentu za izricanje budućeg vremena označavaju kao pogrešnu te podržava to mišljenje, a kao jedan od primjera daje sljedeću rečenicu:

- (6) Sprosi mi to milost, da noč in dan žalujem nad svojimi grehi.

Prema Toporišiču ispravna bi bila upotreba budućeg vremena (*da bom žaloval*). Ipak, ističe da zamjenu svršenog glagola u budućem vremenu svršenim glagolom u prezentu slovenski gramatičari označavaju kao moguću, no ističu da u tim slučajevima prezent ipak više izražava namjeru (7a), dok se futurom više naglašava sigurnost u buduću radnju (7b):

- (7) a) To kravo prodam.

b) To kravo bom prodal.

³ Glagoli govorenja su oni koji kazuju da netko nešto govori, npr. *reči, kazati, govoriti* (Barić i sur. 2005: 516). U slovenskoj gramatici (Toporišič 2000) nalazimo ih pod nazivom 'glagoli rekanja ali mišljenja', a kao primjeri navode se: *reči, povedati, obljubiti, vprašati, -misliti si* itd.

2. Karakteristike upotrebe glagolskog vida u hrvatskom i slovenskom jeziku

Glagolski vid u slavenskim jezicima odavno izaziva interes slavenskih, ali i neslavenskih lingvista, čije su studije omogućile jasniji pogled na tu problematiku. Iako je glagolski vid gramatička kategorija koja se pojavljuje u svim slavenskim jezicima, postoje razlike u njegovoj upotrebi. Kako bi istražio te razlike, Stephen M. Dickey komparativno je proučio upotrebu glagolskog vida u osam slavenskih jezika (bugarskom, češkom, poljskom, ruskom, srpsko-hrvatskom, slovačkom, slovenskom i ukrajinskom). Na temelju uočenih razlika u upotrebi glagolskog vida zaključio je da se navedeni jezici mogu podijeliti u dvije osnovne grupe: zapadnu grupu, koju čine češki, slovački i slovenski, te istočnu grupu, kojoj pripadaju ruski, ukrajinski i bugarski. Srpsko-hrvatski i poljski Dickey je na temelju uočenih karakteristika u upotrebi glagolskog vida označio kao prijelazne zone s tim da je srpsko-hrvatski bliži zapadnoj, a poljski istočnoj skupini. Srpski i hrvatski Dickey je analizirao kao jedan jezik (srpsko-hrvatski) tako da se značajke upotrebe glagolskog vida koje je uočio u pravilu odnose na oba jezika. U slučajevima kada je upotreba vida karakteristična samo za jedan od ta dva jezika ili za određeno narječje to je posebno istaknuo. U ovom radu o hrvatskom i srpskom govorit će se kao o dva jezika u kojima se upotreba glagolskog vida najčešće podudara.

Kao bitnu značajku upotrebe glagolskog vida Dickey je primijetio češću upotrebu svršenih glagola u zapadnoj skupini, dok je za istočnu karakteristična upotreba nesvršenog vida. Tu razliku objašnjava polazeći od kognitivnog pristupa te na glagolski vid u slavenskim jezicima ne gleda kao na potpuno jedinstven fenomen. Dickey razlog različite upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima vidi u semantičkim razlikama te posebno ističe kako je značenje svršenog vida u zapadnoj grupi jezika *cjelokupnost*, značenje koje se uglavnom pripisivalo svršenom vidu u svim slavenskim jezicima, dok je značenje svršenog vida u istočnoj grupi jezika zapravo *vremenska određenost*. Značenje nesvršenog vida u obje grupe definira kao *vremensku neodređenost*. Cjelokupnost i vremenska određenost sastavnice su i semantičkog značenja svršenog vida u jezicima prijelazne zone (Dickey 2000: 5).

Ipak, Dickey naglašava da su cjelokupnost i vremenska određenost povezani pojmovi te da razlike između pojedinih slavenskih jezika u upotrebi glagolskog vida ne treba preuveličavati. Upravo je bliskost cjelokupnosti i vremenske određenosti razlog u velikoj mjeri srodne upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima. No, razlike koje postoje između ta dva koncepta upravo su ono što uzrokuje suptilnu, ali ipak važnu razliku u upotrebi glagolskog vida u tim jezicima.

Važno je istaknuti i to da i unutar jedne grupe jezika, istočne ili zapadne, upotreba glagolskog vida ne mora uvijek biti jednaka. Ipak, te su razlike prilično male, za razliku od onih između dvije glavne grupe jezika koje su puno značajnije. Isto tako, poljski, srpski i hrvatski pripadaju prijelaznoj zoni te u nekim slučajevima slijede upotrebu glagolskog vida istočne, a u nekim zapadne grupe, što ne znači da se sva tri jezika u svakoj situaciji priklanjaju istoj grupi.

Razlike u upotrebi glagolskog vida u slavenskim jezicima Dickey je proučavao na temelju sedam različitih parametara, odnosno situacija koje utječu na upotrebu glagolskog vida. To su: izricanje ponavljane radnje, nesvršeni vid u službi izricanja prošlih činjenica, historijski prezent, izricanje uputa i komentara, koincidencija, kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti te glagolske imenice.

2.1. Glagolski vid u izricanju ponavljane radnje

Varijacije u upotrebi glagolskog vida koje su najčešće bile tema rasprave među lingvistima odnose se na upotrebu glagolskog vida u slučajevima izricanja radnje koju karakterizira neograničeno ponavljanje.

Problem odabira glagolskog vida u izricanju ponavljane radnje proizlazi iz kompleksne strukture same ponavljane radnje koja je sastavljena od zasebnih podradnji koje zajedno čine cjelovit iterativni makrodogadjaj. Ovdje se javlja pitanje što je važnije, svršenim vidom istaknuti cjelovitu, završenu radnju koja se ponavlja (dakle usredotočiti se na mikrorazinu svakog pojedinog ponavljanja) ili nesvršenim vidom naglasiti neograničeni karakter ponavljane radnje (usredotočiti se na makrorazinu).

Budući da upotreba glagolskog vida u izricanju ponavljane radnje u nekim slavenskim jezicima varira s obzirom na glagolsko vrijeme u kojem se ponavljana radnja odvija Dickey je analizu podijelio u dva dijela: u jednom analizira upotrebu glagolskog vida u sadašnjem, a u drugom u prošlom vremenu.

Analizom se pokazalo da jezici u zapadnoj grupi dopuštaju upotrebu svršenog glagolskog vida u izricanju ponavljane radnje u sadašnjem vremenu, dok jezici u istočnoj grupi takvu upotrebu dopuštaju samo pod određenim uvjetima. Hrvatski jezik ovdje je bliži zapadnoj grupi, ali upotrebu svršenog vida donekle ograničava. U izricanju ponavljane radnje u prošlom vremenu jezici istočne grupe gotovo nikada ne dopuštaju upotrebu svršenog vida,

dok jezici zapadne grupe dopuštaju takvu upotrebu gotovo jednako kao i u sadašnjem vremenu. Hrvatski jezik upotrebu svršenog vida u izricanju ponavljane radnje u prošlosti dopušta samo povremeno (Dickey 2000: 49). Primjeri upotrebe glagolskog vida za izricanje ponavljane radnje slijede u poglavljima 2.1.1. i 2.1.2.

2.1.1. Izricanje ponavljane radnje u sadašnjem vremenu

U slavenskim se jezicima nesvršeni vid upotrebljava za izricanje ponavljane radnje u kojoj se prilikom svakog pojedinog ponavljanja ponavljani događaj doživljava kao aktivnost (Dickey 2000: 52). Primjer:

(1) Oni svaku večer **plešu**.

Situacija se mijenja kada se ponavljana radnja doživljava kao cjelokupnost prilikom svakog pojedinog ponavljanja. U takvim se slučajevima u zapadnoj grupi slavenskih jezika upotrebljava svršeni vid, dok u istočnoj grupi njegova upotreba nije prihvatljiva. Hrvatski jezik ovdje je bliži zapadnoj grupi, tako da se upotreba glagolskog vida, kako pokazuje Dickeyjev primjer, u hrvatskom i u slovenskom podudara:

(2) a) Vsak dan **popije** po eden kozarček vodke.

b) *Svaki dan **popije** po jednu čašicu votke.*

Predikat u ovim primjerima najlakše je sagledati u njegovoj cjelokupnosti na mikrorazini, budući da je direktni objekt kvantificiran, što prešutno ograničava vremensko trajanje glagolske radnje. Predikat u ovim primjerima označava dostignuće: subjekt svaki put izvršava aktivnost (ispijanje čašice votke) dok ne dostigne granicu (odnosno dok ne popije cijelu čašicu votke) (Dickey 2000: 53). Ista razlika između istočne i zapadne grupe javlja se i kod izricanja ponavljanih postignuća, dok hrvatski jezik i ovdje poput zapadne grupe upotrebljava svršeni vid:

(3) a) Vsak popoldan mladenič **skoči** v vodu.

b) *Svako popodne dječak **skoči** u vodu.*

Zapadna grupa jezika, koju u slučajevima upotrebe glagolskog vida za izricanje ponavljane radnje u sadašnjem vremenu čine češki, slovački, slovenski, srpski i hrvatski, dopušta upotrebu svršenog vida u slučajevima ponavljanih dostignuća i postignuća u sadašnjem vremenu, dok istočna grupa zahtijeva upotrebu nesvršenog vida. Dickey smatra da je uzrok tome to što se u zapadnoj grupi jezika svršenom vidu pripisuje značenje cjelokupnosti, što znači da se u zapadnoj grupi svršeni vid može upotrebljavati za izricanje

ponavljane radnje koja upućuje na uobičajeni događaj koji se doživljava kao cjelokupan (to jest kao dostignuće ili postignuće) na mikrorazini svakog pojedinog ponavljanja. Svršeni se vid u zapadnim slavenskim jezicima odnosi na reprezentativan primjer ponavljanog događaja i prikazuje njegovu cjelokupnost. Neprihvatljivost svršenog vida u jezicima istočne grupe proizlazi iz činjenice da je ponavljanje radnje, koje se općenito smatra vremenski neodređenim, nespojivo s vremenskom određenošću svršenog vida u toj grupi jezika.⁴

Važno je istaknuti da jezici u zapadnoj grupi također dopuštaju upotrebu nesvršenog vida za izricanje ponavljane radnje kao što je ona u primjerima (2a,b) i (3a,b). Ovakvu upotrebu nesvršenog vida u zapadnim jezicima nije teško objasniti ako pretpostavimo da je njegovo značenje, kao i u istočnim jezicima, vremenska neodređenost i da može prikazati vremensku neodređenost događaja opisanih ponavljanom radnjom na strukturnoj razini (Dickey 2000: 55). Prema tome, govornici u zapadnoj grupi jezika imaju dvije opcije: svršenim vidom iskazati cjelokupnost jednog reprezentativnog primjera ponavljanog događaja ili nesvršenim vidom iskazati neograničeno ponavljanje radnje na strukturnoj razini.

Kada govori o prijelaznom statusu hrvatskog i srpskog jezika u kontekstu izricanja ponavljane radnje u sadašnjem vremenu Dickey (2000: 69-71) naglašava da hrvatski i srpski dopuštaju upotrebu svršenog vida u jednostavnim rečenicama u slučajevima cjelokupnosti na mikrorazini svakog pojedinog ponavljanja. Ipak, ističe da ta upotreba nije toliko učestala kao što je na primjer u češkom. Kao primjer daje rečenicu:

(4) Poslije večere uvijek **pročitam/čitam** novine.

Iako oba glagolska vida navodi kao moguća u slučajevima predikata koji izražavaju dostignuće, svršeni vid u jednostavnim rečenicama preferira samo ako postoji i neki jasan pokazatelj cjelokupnosti na mikrorazini kao što je *do kraja*:

(5) Svaki dan Ivan **pročita** novine do kraja.

Ističe da je u češkom i najmanji kontekstualni nagovještaj ponavljanja dovoljan za upotrebu svršenog vida, što u hrvatskom i srpskom jeziku nije slučaj. Dickey (2000: 71) to objašnjava tezom da cjelokupnost kao glavno semantičko značenje svršenog vida u hrvatskom i srpskom jeziku uzrokuje njegovu široku upotrebu u izricanju ponavljanih radnji, no vremenska određenost koja ipak postoji kao manje istaknuto semantičko značenje svršenog

⁴ Jezici istočne grupe dopuštaju upotrebu svršenog vida za izricanje ponavljane radnje jedino u slučajevima izricanja ponavljanog slijeda događaja na mikrorazini svakog pojedinog ponavljanja (Dickey 2000: 55-62).

vida uzrokuje nešto veću ograničenost njegove upotrebe u izricanju ponavljane radnje u srpskom i hrvatskom nego što je to slučaj u izrazito zapadnim jezicima kao što je češki.

2.1.2. Izricanje ponavljane radnje u prošlom vremenu

Osnovna podjela između istočnih i zapadnih slavenskih jezika javlja se i kod izricanja ponavljane radnje u prošlom glagolskom vremenu.

U zapadnoj grupi jezika za izricanje ponavljanih radnji u prošlosti općenito je prihvaćena upotreba svršenog glagolskog vida, kao što pokazuju i sljedeća dva primjera iz slovenskog jezika:

- (1) To poletje sem vsak dan **napisal** po eno pismo.
- (2) Vsak dan je skrivaj **skočil** k njemu.

Dickey navodi nekoliko primjera upotrebe glagolskog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti u hrvatskom i srpskom jeziku, ali ističe da se općenito preferira upotreba nesvršenog vida. To pokazuje ovim primjerom:

- (3) Za večeru sam obično ***kupio/kupovao** salamu.

Ipak, i srpski i hrvatski jezik upotrebu svršenog vida redovito dopuštaju u slučajevima upotrebe kondicionala za izricanje ponavljane radnje u prošlosti (upotreba kondicionala u funkciji označavanja ponavljane radnje u prošlosti detaljnije će se analizirati kasnije).

Primjer:

- (4) Za večeru **bih** obično **kupio** salamu.

Iako je upotrebu nesvršenog vida u srpsko-hrvatskom označio kao poželjniju, Dickey (2000: 73) ističe da je upotreba svršenog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti dopuštena u nekim hrvatskim dijalektima. Navodi da su ispitanici, govornici kajkavskog narječja, svršeni vid u primjeru (3) označili prihvatljivim. Daje još jedan primjer (5) uz koji napominje da Ivić (1983: 50) upotrebu svršenog vida u tom primjeru označava kao jezik govornika koji je pod direktnim utjecajem kajkavskog dijalekta u kojem je kao i u slovenskom jeziku upotreba svršenog perfekta u tom kontekstu dopuštena.

- (5) Svaki je čas po jedan **istupio** iz dvoreda, **stao** u grabu, pa onda **potrčao** da stigne na svoje mjesto.

Dickey (2000: 73) ističe da Ivić (1983: 51) smatra da bi se u standardnom jeziku u rečenici (5) morao upotrijebiti nesvršeni vid.

Budući da Dickey u svojoj analizi hrvatski i srpski analizira kao jedan jezik, možemo primijetiti da se upotreba glagolskog vida u hrvatskom i srpskom u mnogim primjerima koje je naveo poklapa, no u primjeru (5) pokazalo se kako ipak postoji razlika u upotrebi glagolskog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti između ta dva jezika te da hrvatski u ovom slučaju, kao i slovenski, po upotrebi vida pripada zapadnoj grupi jezika, dok se srpski više priklanja istočnoj grupi.

Nadalje, analizirajući primjere (6) i (7) autor zaključuje kako se čini da je upotreba svršenog vida ponekad dopuštena, iako rijetko preferirana, u kolokvijalnom srpskom jeziku.

(6) U takvim trenucima smo uvek **prasnuli** u smeh.

(7) Svaki dan je **upecao** po nekoliko riba.

Osnovno je objašnjenje upotrebe glagolskog vida u istočnoj i zapadnoj grupi to da u zapadnoj skupini sama cjelokupnost koju izražava svršeni vid omogućava njegovu upotrebu u izricanju ponavljane radnje u prošlom glagolskom vremenu, sve dok cjelokupnost postoji na mikrorazini svakog pojedinog ponavljanja. U istočnoj skupini vremenska određenost svršenog vida brani njegovu upotrebu u izricanju ponavljane radnje u prošlom glagolskom vremenu zbog opće nekompatibilnosti neograničenog ponavljanja i vremenske određenosti.

Još jednom se potvrđuje pripadnost hrvatskog i srpskog jezika prijelaznoj zoni, upotreba svršenog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlom glagolskom vremenu dopušta se manje nego u zapadnoj grupi, no više nego u istočnoj, koja u ekvivalentima gore navedenih primjera njegovu upotrebu ne dopušta.

U istočnoj je grupi upotreba svršenog vida puno češća i prihvatljivija u kontekstu izricanja ponavljano slijeda događaja u sadašnjem vremenu, nego u prošlom. Isto tako, jezici prijelazne zone puno češće koriste svršeni vid za izricanje ponavljane radnje u sadašnjem, nego u prošlom vremenu. Objašnjenje za to Dickey vidi u razlici u načinu na koji se ponavljana radnja u sadašnjem i ponavljana radnja u prošlom vremenu odnose prema vremenskoj određenosti. Općenito, prošlo glagolsko vrijeme označava situaciju koja prethodi vremenu iskaza te prema tome ima određenu sličnost s pojmom vremenske određenosti koji je nekompatibilan s neograničenim ponavljanjem. Naime, kao što prošlo vrijeme situaciju označenu predikatom suprotstavlja sadašnjoj, vremenska određenost situaciju čini jedinstvenom u odnosu na druge situacije, a često i na sadašnjost.

U jezicima koji obično dopuštaju upotrebu oba glagolska vida u kontekstu izricanja ponavljane radnje postoji mnogo faktora koji mogu utjecati na izbor konkretnog vida.

Ivić (1983: 41-42) primjerima (8a,b i 9a,b) upućuje na to da u hrvatskom i srpskom jeziku upotrebu glagolskog vida određuje razina učestalosti. Odnosno, ako se situacija ponavlja redovito, poželjnija je upotreba nesvršenog vida (8a, 9a), no ako je ponavljanje manje učestalo ili povremeno, prihvatljivija je upotreba svršenog vida (8b, 9b).

(8) a) On nas redovito **obilazi**.

b) On nas ponekad **obide**.

(9) a) Kaja nam subotom **donosi** sir.

b) Kaja nam ponekad **donese** sir.

Ipak, razina učestalosti samo je jedan od mogućih faktora koji mogu utjecati na izbor glagolskog vida. Kao što se vidjeli iz primjera (2) u poglavlju 2.1.1., isticanje cjelokupnosti svakog pojedinog ponavljanja uvjetuje upotrebu svršenog vida i u slučajevima izricanja učestalosti radnje. Geld i Zovko Dinković (2007: 117) kao jedan od ključnih faktora koji utječu na upotrebu glagolskog vida u izricanju iterativnosti navode kontekst. S tim se slaže i Dickey te ističe da se u određenom kontekstu svršeni vid može upotrebljavati uz priložne oznake kojima se izriče učestalost:

(10) a) Maloprije me nazvala teta Marija da mi čestita Uskrs, ona uvijek **zove** na Veliki petak.

b) Uvijek se **naljuti** kad mama **počne** govoriti o tome.

U obje rečenice (10a,b) priložnom oznakom (*uvijek*) izriče se učestalost, no smisao riječi *uvijek* nije isti u obje rečenice. U primjeru (10a) učestalost je puno nezavisnija, odnosno puno je manje ovisna o drugim situacijama, dok je u primjeru (10b) jedna situacija (ljutnja subjekta) u potpunosti uvjetovana drugom nepredvidljivom situacijom (započinjanjem razgovora o nekoj temi). Dakle, u primjeru (10b) priložnom oznakom *uvijek* potvrđuje se učestalost posljedičnog odnosa između dvije situacije. Langacker (1997: 205-207) ističe da su takve međuzavisnosti događaja dio našeg enciklopedijskog znanja o događajima koji se ponavljaju na strukturnoj razini. Jasno je da je telefonski poziv u primjeru (10a) uvjetovan činjenicom da je Veliki petak, no taj je događaj uobičajen, ako uzmemo u obzir postojanje kalendara zahvaljujući kojem bi ga mogli predvidjeti. Veliki petak kao pojava dio je znanja o svijetu velikog broja ljudi, dok je započinjanje razgovora o nekoj temi znatno manje predvidljiv i redovit događaj.

2.2. Nesvršeni vid u službi izricanja prošlih činjenica

Opće denotativno značenje nesvršenog vida označava upotrebu nesvršenog glagola u prošlom vremenu samo kako bi se potvrdilo da se određena radnja dogodila, bez naglašavanja konkretnih okolnosti. Ovakva upotreba glagolskog vida ujedno je i jedna od glavnih značajki upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima.

U analizi Dickey daje primjere koji pokazuju da opće denotativni nesvršeni vid ne slijedi iste obrasce upotrebe u svim slavenskim jezicima te da i ovdje postoji podjela na istočnu i zapadnu grupu. Dickey pokazuje da su semantička značenja glagolskog vida, cjelokupnost i vremenska određenost, i ovdje odgovorna za varijacije u njegovoj upotrebi u slavenskim jezicima. Produbljuje analizu značenja nesvršenog vida u obje grupe te zaključuje da postoje dvije vrste značenja vremenske neodređenosti: u istočnoj grupi nesvršeni vid ima značenje kvalitativne vremenske neodređenosti, dok je njegovo značenje u zapadnoj grupi kvantitativna vremenska neodređenost.

U slučajevima upotrebe opće denotativnog nesvršenog vida hrvatski jezik izrazito se približava zapadnoj grupi jezika.

Dickey primjer (1) navodi kao reprezentativan primjer upotrebe nesvršenog vida za izricanje općih činjenica, odnosno jedne, završene radnje te ističe da je u njemu riječ o općem iskustvu, a u pitanjima i izjavama o općem iskustvu u slavenskim jezicima obično se upotrebljava nesvršeni vid.

(1) Ja sam već **čitao** *Rat i mir*.

Ipak, iako naglašava da svi slavenski jezici u primjeru (1) daju prednost upotrebi nesvršenog vida, Dickey ističe da se u pitanjima o općem iskustvu u slučaju dodavanja priložne oznake koja ukazuje na dovršenje ponovno javlja razlika u upotrebi vida između dvije grupe jezika. U zapadnoj je grupi, ako je cjelokupnost izričito naznačena, potrebno upotrijebiti svršeni glagolski vid, dok je izricanje cjelokupnosti u istočnoj grupi potpuno nevažno. U zapadnu grupu jezika u ovakvim slučajevima ponovno se ubraja i hrvatski, a potrebu za upotrebom svršenog vida u slučajevima naznačene cjelokupnosti Dickey pokazuje ovim primjerom:

(2) Jesi ikad **pročitao**/***čitao** tu cijelu knjigu.

Ipak, Dickey spominje da u hrvatskom jeziku postoje i primjeri upotrebe svršenih glagola dostignuća u pitanjima o općem iskustvu i onda kada nema priloga koji bi ukazivao na cjelokupnost:

(3) Jesi ikad **pročitao** *Malog princa*?

Dickey navodi da se glagoli dostignuća u službi izricanja općih činjenica nesvršenim vidom mogu upotrijebiti u svim slavenskim jezicima, što pokazuje primjerom (1). Međutim, kada je riječ o glagolima postignuća, upotreba glagolskog vida nije ista u svim slavenskim jezicima. U jezicima istočne grupe opće činjenice mogu se izreći nesvršenim glagolima postignuća, dok se u jezicima zapadne grupe, kojoj pripada i hrvatski, upotrebljavaju svršeni glagoli. Kao primjer daje sljedeće slovenske i hrvatske rečenice:

- (4) a) Enkrat je **dobil**/***dobival** ukor zaradi zamude.
b) *Već je jednom **dobio**/***dobivao** prigovor za zakašnjenje.*
- (5) a) Ali si se že kdaj **spotaknil**/***spotikal** na ulici?
b) *Jesi li se ikad **spotakao**/***spoticao** na ulici?*
- (6) a) Kot otrok sem **padel**/***padal** s tega drevesa.
b) *Kao dijete sam jednom **pao**/***padao** s tog drveta.*

Cjelokupnost kao osnovno semantičko značenje svršenih glagola u jezicima zapadne grupe omogućuje upotrebu svršenog vida u kontekstu u kojem nisu precizirane okolnosti radnje, kao što je izricanje općih činjenica, sve dok je situacija o kojoj se govori nedvojbeno cjelokupna, odnosno neprikazana u nekoj od svojih faza. Time se objašnjava i prihvatljivost upotrebe svršenog vida u primjerima (4-6).

Kod izricanja općih činjenica u jezicima zapadne grupe, kojoj ovdje pripada i hrvatski, postoji razlika u upotrebi glagolskog vida s obzirom na to da li je riječ o postignućima koja su se dogodila jednom ili su se ponavljala. U iskazu kojim se izriče jednokratno postignuće (odnosno ono koje se dogodilo najmanje jedanput), kao što je slučaj u pitanjima o općem iskustvu, upotrebljava se svršeni glagolski vid. Ako se pretpostavlja da se situacija ponavljala u određenom vremenskom intervalu u prošlosti upotrebljava se nesvršeni vid. U rečenici (7a) pretpostavlja se da se skok dogodio samo jednom (odnosno najmanje jednom), dok se rečenicom (7b) izriče situacija koja se ponavljala:

- (7) a) Jesi li ikad **skočio**/***skakao** s daske?
b) Jesi li ikad ***skočio**/**skakao** s one daske?

Za razliku od jezika zapadne grupe u kojima pretpostavljena jednokratnost situacije uvjetuje upotrebu svršenog vida, jezici istočne grupe u pitanjima o općem iskustvu koja se izriču glagolima postignuća upotrebljavaju nesvršeni vid. Dickey (2000: 104) zaključuje da

bilo kakva direktna povezanost opće denotativnog nesvršenog vida u slučaju glagola postignuća u istočnoj grupi jezika s ponavljanjem situacije nije vjerojatna, te da se nesvršeni glagoli postignuća u kontekstu izricanja općih činjenica odnose na jednokratne događaje.

Budući da se podjela slavenskih jezika u upotrebi glagolskog vida na istočnu i zapadnu grupu jasno vidi i u slučajevima izricanja općih činjenica, Dickey dovodi u pitanje standardnu pretpostavku o neobilježnosti nesvršenog glagolskog vida u slavenskim jezicima. U nekim jezicima upotreba nesvršenog vida u određenom kontekstu nije prihvatljiva, dok je u drugim njegova upotreba u istom kontekstu moguća. Iz toga proizlazi da u nekim jezicima nesvršeni vid ima svoje specifično značenje. Tako je na primjer u zapadnoj grupi jezika to značenje nespojivo sa situacijom jednokratnog postignuća.

U analizi upotrebe glagolskog vida u izricanju ponavljane radnje Dickey je zaključio da nesvršeni glagolski vid u obje grupe jezika ima isto semantičko značenje vremenske neodređenosti. Međutim, analizirajući upotrebu vida u izricanju općih činjenica ustanovio je da i unutar tog značenja postoje određene razlike.

U zapadnoj je grupi jezika osnovno semantičko značenje nesvršenog vida to da situacija o kojoj se govori nije smještena u samo jednu točku u vremenu. Prema tome, značenje nesvršenog vida u zapadnoj grupi usmjereno je na mogućnost smještanja situacije u više točaka u vremenu. Takva definicija vremenske neodređenosti čini nesvršeni vid neodgovarajućim za izricanje jednokratnih postignuća u prošlosti, budući da jednokratno postignuće ne može biti koncipirano kao ništa drugo osim kao jedna točka u vremenu. Ipak, moguća je upotreba nesvršenih glagola dostignuća u kontekstu izricanja općih činjenica, budući da se dostignuće može podijeliti u faze i na taj način smjestiti u više točaka u vremenu. Iz ovoga Dickey zaključuje da je značenje nesvršenog vida u zapadnoj grupi jezika kvantitativna vremenska neodređenost, odnosno mogućnost smještanja situacije u više točaka u vremenu.

U istočnoj grupi jezika vremenska neodređenost nesvršenog vida je potpunija. Situacija nije smještena u jednu točku u vremenu određenu u odnosu na druge situacije. Prema tom značenju jednokratno postignuće moguće je izreći opće denotativnim nesvršenim vidom jer iako je postignuće smješteno u jednu točku u vremenu nesvršenim vidom se ističe da njeno mjesto u vremenu nije točno određeno. Stoga se značenje nesvršenog vida u jezicima istočne grupe može označiti kao kvalitativna vremenska neodređenost, to jest ne-smještanje situacije u određenu točku u vremenu.

Razlika u upotrebi glagolskog vida između dvije grupe jezika javlja se i u slučajevima izricanja ponavljane radnje u opće denotativnom kontekstu. Potrebno je naglasiti da je riječ o slučajevima ograničenog ponavljanja u kojima jezici zapadne grupe, kao i do sada, preferiraju upotrebu svršenog, a jezici istočne grupe nesvršenog vida. Dickey kao primjer daje sljedeću Arsenijevičevu (1995:66) rečenicu:

- (8) Moji roditelji su Lazara ***susretali/susreli** samo par puta, ali su ga voleli ludo, i neosnovano, a ta je ljubav meni bila utoliko neobičnija što nikad nisam umeo pravilno da procenim vole li uopšte mene, svoje jedino dete, ili ne.

U ovom primjeru dva susreta predstavljena su kao opća činjenica, izolirana od nekog narativnog slijeda. Susreti su neodređeni ne samo u odnosu na druge moguće događaje već i jedan u odnosu na drugi. Prema tome, u jezicima istočne grupe upotrebljava se nesvršeni vid, budući da se situacije ne mogu smjestiti u jednu određenu točku u vremenu, dok u jezicima zapadne grupe (kojoj pripadaju i srpski i hrvatski) priložna oznaka *dva puta* omogućava sagledavanje situacije u njenoj cjelokupnosti, dva susreta doživljavaju se kao jedna suma, odnosno cjelina.

2.3. Historijski prezent

U slavenskoj literaturi historijski prezent najčešće se smatra primjerom relativne sadašnjosti. Kako bi jasnije objasnio njegovu upotrebu Dickey je preuzeo tumačenja Cutrer (1994) i Langackera (1991) koja iz perspektive kognitivne gramatike smatra najvjerodostojnijima. Cutrer smatra da upotreba historijskog prezenta podrazumijeva pomak govornikova gledišta u mjesto i vrijeme događaja o kojem se pripovijeda. Langacker dijeli to mišljenje te objašnjava zašto se historijski prezent može izreći svršenim glagolskim vidom: iako se događaj opisuje kao da se odvija u trenutku govora, zapravo je riječ o zamišljanju ili prisjećanju. Budući da govornik od početka zna koji događaj namjerava opisati te da je ono što se doživljava kao sadašnje zbivanje zapravo samo misaono ponavljanje, može ponovno pregledavati događaj brzinom kojom je potrebno kako bi se podudarao s vremenom govora.

U upotrebi glagolskog vida u izricanju radnje historijskim prezentom javlja se ista podjela slavenskih jezika na istočnu i zapadnu grupu. Dobro je poznato da jezici zapadne grupe prihvataju upotrebu svršenog glagolskog vida historijskog prezenta, dok u jezicima istočne

grupe (osim u iznimnim slučajevima) njegova upotreba nije prihvatljiva. Hrvatski i srpski se i u ovom slučaju više približavaju zapadnoj grupi.

Dickey tu podjelu pokazuje na primjerima iz književnih tekstova no kako bi izbjegao moguću stilističku funkciju historijskog prezenta u takvim tekstovima, upotrebu svršenog vida u zapadnoj grupi jezika pokazuje i na primjeru matematičkog zadatka riječima (1a,b):

(1) a) Deklica bere knjigo, v kateri je 60 strani. Prvi dan **prebere** četrt knjige, drugi dan 18 strani. Koliko strani ji je ostalo?

b) *Djevojčica čita knjigu u kojoj je 60 stranica. Prvog dana **pročita** četvrtinu knjige, drugog dana 18 stranica. Koliko stranica joj je ostalo?*

Primjeri pokazuju da je u jezicima zapadne grupe cjelokupan prikaz situacije dovoljan da omogući upotrebu svršenog vida historijskog prezenta. Radnja čitanja označena svršenim glagolom ograničena je kvantitativnim objektom (brojem stranica) te je tako omogućen cjelokupan pogled na situaciju. Cjelokupnost situacije izrečena je svršenim vidom historijskog prezenta.

Langackerovo objašnjenje mogućnosti izricanja historijskog prezenta svršenim vidom objašnjava i zašto jezici zapadne grupe dopuštaju upotrebu svršenog voda u historijskom prezentu, ali ne i u izricanju apsolutne, prave sadašnjosti: govornik brzo pregledava situacije koje doživljava kao cjelokupne kako bi se podudarale s vremenom govora, a cjelokupnost tih situacija izriče svršenim vidom.

U jezicima istočne grupe situacija je drugačija. Naime, kada se prisjeća događaja o kojima govori, govornik može pregledavati samo jedan po jedan događaj. Jedna situacija ne može se promatrati kao sadašnje zbivanje, dok se istovremeno uzimaju u obzir (promatraju) druge situacije koje se odvijaju prije i poslije nje; pozornost govornika prelazi s događaja na događaj. To objašnjava zašto je u jezicima istočne grupe svršeni vid gotovo uvijek neprimjeren kad se situacije izriču historijskim prezentom: budući da jezici istočne grupe svršeni vid koriste za izricanje slijeda događaja, njegova upotreba nije primjerena u situacijama u kojima pojedinačni događaji zasebno dobivaju status sadašnjosti, makar i na vrlo kratko vrijeme. U usporedbi s prošlim glagolskim vremenom veza između pojedinačnih rečenica, odnosno predikata u sadašnjem vremenu, puno je slabija; svaka je od njih u velikoj mjeri neovisna, bez uzročne ili općenitije organizacijske veze s prethodnom ili sljedećom rečenicom. Stoga, ako se u pripovijedanju koristi sadašnje glagolsko vrijeme, iako širi kontekst ukazuje na postojanje slijeda događaja, karakteristike prezenta (pregledavanje

svakog događaja pojedinačno) koje barem djelomično prate njegovu upotrebu čine upotrebu svršenog vida neprimjerenom. Upotreba svršenog vida historijskog prezenta dopuštena je samo u slučajevima kada govornik pripovijeda o slijedu događaja koji se u prošlosti više puta ponavljao (kao što je slučaj i kod izricanja ponavljane radnje (2.1)). Tada govornik te događaje doživljava kao reprezentativne primjere jedne ponavljane cjeline.

Iako hrvatski i srpski jezik dopuštaju upotrebu svršenog glagolskog vida u historijskom prezentu te se time približavaju zapadnoj grupi jezika, Dickey naglašava da u djelima nekih pisaca (npr. Selimovića) ipak dominira upotreba nesvršenog vida. U hrvatskom i srpskom jeziku cjelokupnost kao glavno semantičko značenje svršenog vida omogućava njegovu upotrebu kada se situacije u pripovijedanju u sadašnjem vremenu doživljavaju kao cjelokupne. Ipak, vremenska određenost kao manje dominantno semantičko značenje svršenog vida u hrvatskom i srpskom jeziku uzrokuje njegovu rjeđu upotrebu u usporedbi s jezicima zapadne grupe.

2.4. Izricanje uputa i komentara

Upotrebu glagolskog vida u slavenskim jezicima Dickey je analizirao i u slučajevima izricanja uputa i komentara u sadašnjem vremenu.

Izricanje uputa u Dickeyjevoj analizi odnosi se na upute u obliku didaskalija i recepata izrečene prezentom indikativa. Didaskalije predstavljaju oblik relativne sadašnjosti, odnosno narativnog prezenta te su, kao i historijski prezent, rezultat govornikovog pregledavanja zamišljenih događaja. Upute u obliku recepata nemaju narativnu funkciju i ne odnose se na stvarne događaje, već na reprezentativne primjere događaja u govornikovom strukturnom znanju o svijetu (Langacker 1991: 266).

Dickey je u upotrebi glagolskog vida za izricanje uputa i komentara u sadašnjem vremenu ponovno uočio podjelu slavenskih jezika na istočnu i zapadnu grupu. Jezici zapadne grupe, kojoj pripada i slovenski, u pravilu dopuštaju upotrebu svršenog vida u takvim iskazima, dok jezici istočne grupe upotrebu svršenog vida najčešće zabranjuju. Hrvatski jezik, kao i srpski, u ovom se slučaju približava zapadnoj grupi. Pogledajmo primjere didaskalija iz djela Cankara i Nušića:

(1) a) Damjan (**odpre** duri, stoji nad stopnicami): Kar v temi?

b) Dušan (**pride** mu, **uhvati** mu glavu obema rukama i celiva ga u čelo) I ...

zbogom!

Primjeri (2a,b) pokazuju upotrebu svršenog glagolskog vida u slovenskom i hrvatskom u slučajevima izricanja uputa u obliku recepta prezentom indikativa:

(2) a) Najprej **vzameš** skodelico mleka, potem **dodaš dodaš** 3 jajca in skodelico sladkarja.

b) *Prvo **uzmeš** 1 šalicu mlijeka, zatim **dodaš** 3 jaja i 1 šalicu šećera.*

Upute iz primjera (2a,b) mogu se izreći i u obliku komentara koje govornik izriče dok izvodi radnje prema receptu, odnosno u obliku demonstracije:

(3) a) Najprej **vzamem** skodelico mleka, potem **dodam** 3 jajca in skodelico sladkarja.

b) *Prvo **uzmem** 1 šalicu mlijeka, zatim **dodam** 3 jaja i 1 šalicu šećera.*

Cjelokupnost kao semantičko značenje svršenog vida dopušta njegovu upotrebu u jezicima zapadne grupe (kojoj pripada i hrvatski) i u izricanju uputa i komentara. S druge strane, u jezicima istočne grupe vremenska određenost kao semantičko značenje svršenog vida ne dopušta njegovu upotrebu kada postoje naznake da se radi o događaju koji je u tijeku.

2.5. Koincidencija

Analizu upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima Dickey nastavlja proučavajući slučajeve vremenske 'koincidencije', odnosno podudaranja situacije koja se izriče svršenim prezentom s vremenom iskaza. Iako Dickey termin koincidencija označava pomalo nespretnim ističe da točno opisuje upotrebu vida koja se analizira: svršenim oblikom prezenta izriče se situacija koja se u svojoj cjelokupnosti odvija istovremeno s činom iskaza.

Podjela slavenskih jezika na istočnu i zapadnu grupu javlja se i u slučajevima koincidencije: u jezicima zapadne grupe ovakva upotreba svršenog vida dopuštena je vrlo često, dok je u jezicima istočne grupe ograničena. U ovom slučaju podjela jezika vrlo je zanimljiva budući da se koincidencija gotovo nikada ne javlja u hrvatskom, srpskom i bugarskom, dok je u slovenskom vrlo česta.

Koincidencija se najčešće javlja u iskazima poznatima kao performativi. U performativnim iskazima glagol u prezentu ne opisuje pasivno situaciju o kojoj se govori, već izriče radnju, mijenja situaciju o kojoj je riječ.

Koincidencija u performativnim iskazima javlja se u svim sjevernim slavenskim jezicima, dok se u južnoslavenskim ne javlja gotovo nikada, osim u slovenskom.

Dickey (2000: 178) smatra da se koincidencija ne javlja u hrvatskom, srpskom i bugarskom zato što ti jezici svršeni oblik prezenta koriste isključivo u slučajevima koji ne uključuju aktualnost, to jest u slučajevima izricanja radnje koja se ponavlja, historijskom prezentu, didaskalijama i komentarima.

Sljedeći primjer iz slovenskog jezika reprezentativno pokazuje upotrebu svršenog prezenta performativnog glagola:

(1) **Zahvalim se.**

Oblikom svršenog prezenta izriče se čin zahvaljivanja, za razliku od pukog izvještavanja o njemu ili njegovog opisivanja.

Dickey ističe da u južnoslavenskim jezicima, osim u slovenskom, koincidencija nije dozvoljena što pokazuje i primjerima iz južnoslavenskih jezika. Ipak, iako je primjerom (2b) želio pokazati da je u hrvatskom jeziku koincidencija nemoguća upravo taj primjer mogli bismo navesti kao jednu od mogućih iznimaka. Naime, Dickey je prezent glagola *kazati* označio kao dvovidni, dok je u Rječniku hrvatskoga jezika (Šonje 2000: 443) taj glagol označen kao svršeni.

(2) a) Neumen si. To ti **povem!**

b) *Glup si. To ti *reknem/kazem!*

Nadalje, ističe da su slučajevi koincidencije u ruskom vrlo ograničeni te da su jedini svršeni glagoli kojima se može označiti radnja koja se odvija istovremeno s trenutkom iskaza određeni glagoli govorenja u koje ubraja i glagol *skazat* (kazati). Iz ovoga bismo mogli zaključiti da u hrvatskom, kao jeziku prijelazne zone, iako iznimno rijetko, ipak postoje slučajevi koincidencije.

U slovenskom jeziku koincidencija je dozvoljena u izricanju radnje glagolima govorenja, ali i drugim performativnim glagolima te se čini da je glagola u ulozi performativa vrlo mnogo (Dickey 2000: 185). Pogledajmo primjere koje Dickey preuzima od ovih autora: Škrabec (1903: 555) i Bajec i sur. (1971: 238):

(3) Na, to ti **dam** za spomin.

(4) - Sedaj veš vse, **ponudim** njivo najprej tebi, ki si sosed,
odloči se, ali jo vzameš ali ne, ker imam drugih kupcev.

- **Kupim.**

U jezicima zapadne grupe javljaju se i izolirani slučajevi koincidencije koja se izriče glagolima koji nemaju preformativnu funkciju. Dickey daje sljedeće primjere iz slovenskog jezika:

- (5) a) To ti **pošljejo** mati.
- b) Jaz **pridem** ravno od tam.
- c) Tukaj vam nekaj **prinesem**.

Svršeni vid, kao i u slučaju performativnih glagola, može se upotrijebiti kada govornik situaciju koja se podudara s vremenom iskaza doživljava kao cjelokupnu.

U jezicima istočne grupe da bi upotreba svršenog vida bila moguća govornik situaciju mora odrediti kao vremenski određenu te je stoga upotreba svršenog vida u slučajevima kada se izriče sadašnji, aktualan događaj rjeđa nego u jezicima zapadne grupe.

Već smo istaknuli da slovenski jezik koincidenciju dopušta iznimno često, a tako ju i u slučaju zavisnosloženih rečenica:

- (6) a) Dobro je, da te tu **srečem**.
- b) Dobro je, da to že zdaj **izvem**.

2.6. Kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti

U daljnjoj analizi upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima Dickey se fokusira na specifičnu upotrebu vida koju Svetomir Ivančev naziva 'kontekstualno uvjetovana ingresivna upotreba nesvršenih glagola u češkom'. Dickey taj termin malo modificira pa govori o kontekstualno uvjetovanoj imperfektivnosti u prošlosti. Svoju analizu velikim dijelom temelji na bogatoj zbirci komparativnih podataka Svetomira Ivančeva koji je, iako se upotreba glagolskog vida u okviru ovog parametra najčešće javlja u češkom, dao primjere i iz drugih slavenskih jezika.

Iz dosadašnje analize vidjeli smo da je upotreba svršenog glagolskog vida značajka zapadne grupe jezika, dok je za istočnu grupu karakteristična upotreba nesvršenog vida. U slučaju kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti situacija je obrnuta: izrazito zapadni jezici dopuštaju upotrebu nesvršenog glagolskog vida, dok jezici istočne grupe upotrebljavaju svršeni vid.

U najširoj definiciji kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti označava upotrebu nesvršenog vida u prošlom glagolskom vremenu za izricanje (pripovijedanje) slijeda događaja. Ivančev (1961:5) ističe da se u svom najčišćem i najjednostavnijem obliku ovaj fenomen javlja u složenim rečenicama u kojima su predikati svake jednostavne rečenice, povezane veznikom *i*, izrečeni prošlim vremenom te imaju isti subjekt, a prvi je glagol svršenog vida kojim se izriče izvršenost radnje, dok je glagol koji dolazi odmah nakon veznika *i* nesvršenog vida i izriče ingresivnu⁵ radnju, početak radnje koja se izriče glagolom. Dakle, osnovna struktura kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti je '*svršeni glagol ... i + nesvršeni glagol*', iako je ono najvažnije prisutnost nesvršenog predikata u slijedu događaja.

Iako se kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti najčešće javlja u kontekstu ingresivnosti, Dickey ističe da neka istraživanja pokazuju da ingresivnost ne mora nužno biti izražena, već su moguće i druge aspektne nijanse (izražene npr. upotrebom svršenih faznih glagola). Važno je da se situaciju može sagledati kao iz središta same radnje. Dickey označava taj koncept terminom *in medias res* te ga ovako pobliže objašnjava: smještanjem čitateljeve perspektive u središte radnje koja slijedi neposredno nakon prethodne, početna granica druge radnje nije posve jasna i izoštrena što omogućava doživljaj djelomičnog preklapanja radnji.

Iako se najčešće javlja u češkom, kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti dosta je zastupljena i u drugim slavenskim jezicima zapadne grupe. Ipak, slovenski se ovaj put ne ubraja među jezike zapadne grupe, već ga Ivančev (1961: 48) smatra početkom prijelazne zone u koju uključuje i hrvatski. Navodi da se kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti u slovenskom javlja rjeđe nego u češkom, ali isto tako ističe da nije imao pristup opsežnim podacima te da detaljnu analizu ovog fenomena u slovenskom još treba napraviti. Daje ove primjere:

- (1) a) Marijan je zgodaj ustal, poklical psa s seboj in **šel** čez travnik.
- b) Ko smo prišli do prve hiše, ki je bila krčma, nam je voščil srečen pot in **je šel** noter.
- c) Župan je naslonil plečati hrbet na klop in **je gledal** mrko.

Pokazatelj relativne rijetkosti kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti u slovenskom je to što se čini da se najčešće javlja s glagolom kretanja *iti*, a ne toliko često s

⁵ Ingresivni (inkoativni, početni) glagoli izriču početak, počinjanje radnje: *poči* – *polaziti*, *poletjeti* – *polijetati*, *početi* – *počinjati*, *začeti* – *začinjati* (Barić i sur. 2005: 224).

drugim glagolima. Još jedan zbunjujući faktor je to što je glagol *iti* dvovidan (kao i hrvatski *ići*) tako da su primjeri kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti, poput (1c), s neupitno svršenim glagolima rijetki (Dickey 2000: 210).

Ivančev (1961: 47) ističe da se kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti u hrvatskom javlja puno rjeđe nego u zapadnoj grupi jezika. Štoviše, Dickey primjećuje da nije dao ni jedan dobar primjer, samo prijevode s češkog gdje je nesvršeni vid preveden oblikom *svršeni fazni glagol + nesvršeni infinitiv* ili svršenim glagolom.

- (2) a) To je nekoliko dana pomoglo, Girke se malo smirio, ali uskoro je opet **počeo trčkarati** od prozora do prozora, drmajući pritom rešetkama da se uvjeri (...)
- b) U taj čas uletio je unutra Oberhuber, crven i modar od bijesa, i već s vrata **povikao**.

Iako se slaže s tvrdnjom da su primjeri kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti u hrvatskom i srpskom jeziku rijetki, Dickey upozorava da se povremeno ipak javljaju slučajevi slične upotrebe nesvršenog vida te daje, kako sam kaže, jedan 'vrlo dobar kolokvijalni primjer':

- (3) Nakon što je došlo do pogađanja ovog traktora kao što sam opisao, nastala je velika panika i ljudi su **bežali**, a svi ovi ljudi i žene koji su bili u mom traktoru iskočili su iz prikolice (...)

Iako se u užem smislu ne radi o reprezentativnom primjeru kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti, Dickey ističe da sljedeći primjer (4) dobro prikazuje koncept *in medias res*, smještanje perspektive u središte situacije koja je u slijednom odnosu s drugim situacijama:

- (4) Gadeći se onog što joj se beše desilo, on bi, možda jedini, video na njoj jasne tragove njene vanredne lepote koja se naprečac **gubila**.

Dickey ističe da Ivančev nije ponudio nikakvo teoretsko semantičko objašnjenje varijacija u upotrebi vida koje je učio u slavenskim jezicima, no ističe da je, polazeći od kognitivnog pristupa koji je i do sada primjenjivao, objašnjenje vrlo jednostavno. Ako je značenje nesvršenog vida u slavenskim jezicima zapadne grupe kvantitativna vremenska neodređenost, odnosno mogućnost smještanja situacije u više točaka u vremenu, tada sagledavanje situacija iz perspektive *in medias res* lako omogućava upotrebu nesvršenog vida. Drugim riječima, kvantitativna vremenska neodređenost nesvršenog vida u jezicima zapadne grupe omogućava da se konzistentne situacije koje slijede, odnosno prethode drugim situacijama doživljava kao vremenski neodređene, raspoređene na nekoliko točaka u vremenu ili između prethodnih i

sljedećih događaja ili preklapajući se s njima. To je razlog zašto je kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti toliko raširena u češkom, a tako rijetka u jezicima istočne grupe. Semantičko značenje nesvršenog vida u jezicima istočne grupe je kvalitativna vremenska neodređenost, to jest ne-smještanje situacije u određenu točku u vremenu. Stoga, što više značenje nesvršenog vida uključuje kvalitativnu vremensku neodređenost, to je upotreba nesvršenog vida za izricanje događaja koji je u slijednom odnosu s drugim situacijama neprimjerenija.

2.7. Glagolske imenice

Podjelu slavenskih jezika na istočnu i zapadnu grupu Dickey je uočio i kod upotrebe odnosno, tvorbe glagolskih imenica. Naime, u jezicima zapadne grupe glagolske imenice mogu se tvoriti i od glagola svršenog i od glagola nesvršenog vida te zadržavaju semantičko značenje glagola od kojih su izvedeni, dok se slavenskim jezicima istočne grupe glagolske imenice tvore uglavnom samo od nesvršenih glagola. Slovenski, hrvatski i srpski čine prijelaznu zonu, no slovenski se ipak malo više od hrvatskog i srpskog približava zapadnoj grupi jezika.

Iako se u slovenskom jeziku glagolske imenice ne tvore od vidskih parnjaka tako često kao u jezicima zapadne grupe, Dickey upućuje na to da upotreba postojećih parova glagolskih imenica ovisi o aspektu što pokazuje sljedećim primjerima:

(1) a) Nedavna **razorožitev**/***razoroževanje** vojskujočih se strani je mestu prinesla obnavljen občutek varnosti.

b) ***Razorožitev/Razoroževanje** vojskujočih se strani se nadaljuje.

Dickey prihvata Galtonovo (1976: 256) objašnjenje da se nesvršene glagolske imenice koriste kako bi se naglasio tijek radnje, dok se svršenim glagolskim imenicama izriče radnja čiji se tijek ne uzima posebno u obzir.

U hrvatskom jeziku glagolske imenice tvore se uglavnom od nesvršenih glagola, dok je tvorba glagolskih imenica od svršenih glagola vrlo ograničena. Mogućnost upotrebe oba glagolska vida u primjeru (2) Dickey tumači kao znak da glagolske imenice u potpunosti ne zadržavaju aspektno značenje glagola od kojih su izvedene.

(2) Nedavno **razoružanje/razoružavanje** zaraćenih strana donijelo je gradu nov

osjećaj sigurnosti.

Ipak, u kontekstu u kojem se izriče tijek ili ponavljanje radnje prihvatljivija je upotreba glagolskih imenica izvedenih od nesvršenih glagola:

(3) ***Razoružanje/Razoružavanje** zaraćenih strana traje.

Dickey zaključuje da je nemogućnost tvorbe glagolskih imenica od glagola nesvršenog vida u slavenskim jezicima istočne grupe posljedica nekompatibilnosti vremenske određenosti kao semantičkog značenja svršenog vida u istočnoj grupi jezika sa stabilnošću u vremenu koja je karakteristika imenica. Naime, Givón (1984: 51-56) ističe da pojave određene imenicom ostaju stabilne, nepromijenjene za vrijeme diskursa. Dakle, jedinstvenost situacije i njena određenost u vremenu nije kompatibilna s vremenskom stabilnošću, odnosno nepromjenjivošću imenica.

U slavenskim jezicima zapadne grupe cjelokupnost kao semantičko značenje svršenog vida situaciju predstavlja kao cjelokupnu u vremenu što je u skladu s vremenskom stabilnošću imenica.

3. Upotreba kondicionala u funkciji označavanja ponavljane radnje u prošlosti

U poglavlju 2.1.2. vidjeli smo da je i Dickey primijetio čestu upotrebu svršenog vida u hrvatskom i srpskom jeziku u slučajevima izricanja ponavljane radnje u prošlosti kondicionalom. Budući da Dickey, iako ju je označio zanimljivom, ovakvu upotrebu vida nije detaljnije analizirao, to ćemo učiniti u ovom poglavlju.

Upotreba kondicionala u funkciji označavanja ponavljane radnje u prošlosti odlika je hrvatsko-bosansko-srpskog dijasistema u odnosu na situaciju u drugim slavenskim jezicima (Kalsbeek i Lučić 2008: 7). Kao što možemo primijetiti, geografsku podijeljenost slavenskih jezika kod označavanja ponavljanih radnji primijetili su i Kalsbeek i Lučić (2008) koji ističu da se slavenski jezici uglavnom ne razlikuju u označavanju ponavljane izvanvremenske radnje označene prezentom (npr. *Taj ljigavac mi pokvari svaku scenu svojom pojavom*), jer izgleda da svi, osim makedonskoga, posjeduju mogućnost upotrebe perfektivnog prezenta u toj funkciji, no za označavanje ponavljane radnje u prošlosti razni slavenski jezici koriste različita sredstva.

Kao primjer navode da slovenski (kao i slovački i češki) za izricanje ponavljane izvršene radnje može koristiti svršeni vid, dok je upotrebom priložne oznake jasno da se radi o ponavljanju:

- (1) a) Vsako jutro **je** s dežnikom **odšel** ven in **zataknil** palico tja, do kamor **se je vzdignila** voda, (...)

Hrvatski (kao i bosanski i srpski) posjeduje mogućnost korištenja oblika kondicionala za izricanje ponavljane radnje u prošlosti:

- (1) b) Svakoga **bi** jutra **izašao** s kišobranom i **stavio** štap na mjesto do kojega **bi se** voda **popela**, (...)

Hrvatski i srpski standardi ističu se među slavenskim jezicima korištenjem oblika kondicionala u funkciji habitualnosti, no Kalsbeek i Lučić (2008: 10) ističu da ta funkcija kondicionala nije jednako zastupljena u cijelom jezičnom području, a kondicionalu konkuriraju različite druge konstrukcije sa sličnom funkcijom.

Kondicional u funkciji označavanja ponavljane radnje u prošlosti Kalsbeek i Lučić (2008) nazivaju habitualna konstrukcija te ističu da u velikom dijelu slučajeva gdje se habitualna konstrukcija koristi u nezavisnim rečenicama postoji mogućnost izbora jer je kondicional u toj funkciji (svršeni ili nesvršeni) često zamjenjiv nesvršenim indikativom; npr. kondicional u

rečenici *Svake noći bi otvorio prozor* mogao bi se zamijeniti indikativom: *Svake noći je otvarao prozor*.

U hrvatskom jeziku za izricanje ponavljane radnje najčešće se upotrebljava nesvršeni vid. No, pri tome razlika između ponavljane svršene radnje i ponavljano procesa nije uvijek jasna iz glagolskog oblika. Habitualni kondicional pruža mogućnost kontrasta između ponavljano procesa, za koji se prirodno koristi nesvršeni oblik, i ponavljanih događaja, za koji bi se radi jasnih kontura radije upotrijebio svršeni glagol (Kalsbeek i Lučić 2008: 12). Kod upotrebe kondicionalnog oblika svršenog glagola jasno je da se radi o ponavljanju, a opet se na mikrorazini svake ponavljane radnje izražava izvršenost. U rečenici *Svake noći bi otvorio prozor* potpuno je jasno da se radi o ponavljanoj izvršenoj radnji, dok u rečenici *Svake noći je otvarao prozor* to nije slučaj jer se u nesvršenom perfektu neutralizira razlika između ponavljane izvršene radnje i ponavljano procesa.

Kalsbeek i Lučić (2008: 12) ističu da je razlika između konstrukcije s nesvršenim glagolom u indikativu i konstrukcije s nesvršenim glagolom u kondicionalu u funkciji označavanja ponavljane radnje u slučajevima gdje u rečenici nema priložne oznake ponavljanja očito funkcionalna. Iz primjera koje navode (2 i 3) jasno je da glagol u habitualnoj konstrukciji ne može značiti neponovljenu radnju, dok glagol u indikativu može:

(2) **Otvarao bi** prozor.

(3) **Otvarao je** prozor.

U rečenici (2) upotrebom habitualne konstrukcije istaknuto je vidsko značenje ponavljanja radnje, dok u rečenici (3) indikativ ne nameće nikakva ograničenja vidskim značenjima, stoga je moguća dvostruka rečenična interpretacija: kao ponavljanje radnje (izvršene ili neizvršene) i kao jednokratnog procesa (Kalsbeek i Lučić 2008: 12).

Međutim, situacija se mijenja dodavanjem priložne oznake vremena:

(4) Svake noći **bi otvarao** prozor.

(5) Svake noći **je otvarao** prozor.

Budući da priložna oznaka označuje da se radi o ponavljanju radnje jasno je da ni u indikativu ne može biti riječ o neponovljenoj radnji. Iz toga možemo zaključiti da habitualna konstrukcija i sa svršenim i s nesvršenim glagolom označava ponavljanu radnju, s tim da se svršenim glagolom eksplicitno izriče da je radnja na mikrorazini izvršena. U slučaju habitualne konstrukcije s nesvršenim glagolom situacija nije posve jasna budući da je njena funkcija slabije određena ako uzmemo u obzir da se ponavljanje radnje može izreći i nesvršenim indikativom (kao u primjeru (5)). Kalsbeek i Lučić (2008: 12) smatraju da je habitualna konstrukcija s glagolima nesvršenog vida vjerojatno historijski kasniji stupanj

razvoja te iznose tezu da se u nekim slučajevima habitualnom konstrukcijom s nesvršenim glagolom izriče neizvršenost radnje na mikrorazini. Ipak, napominju i to da je u primjeru (5) habitualnost eksplicitno izražena samo priložnom oznakom, dok je u primjeru (4) izražena i oblikom kondicionala, a priložnom oznakom je u prvom redu specificirana.

Kalsbeek i Lučić su (2008: 15) na temelju podataka iz Hrvatskog nacionalnog korpusa i ASPAC-a⁶ istražili upotrebu glagolskog vida uz četiri tipa priložnih oznaka vremena za izricanje ponavljane radnje. To su priložne oznake koje označavaju: konstantnost (npr. cijelo vrijeme, stalno, neprestano), cikličnost (subotom, jednom tjedno), frekvenciju (često, obično, redovito, rijetko) i sporadičnost (ponekad, katkad, s vremena na vrijeme, itd.). Došli su do zaključka da su unatoč činjenici da habitualna konstrukcija dokida vidska ograničenja uz pojedine priloge, primjetne sklonosti određenih priloga i priložnih oznaka izboru svršenih, odnosno nesvršenih oblika glagolskog vida. Napominju i to da se navedeni prilozi i priložne oznake rjeđe javljaju u kombinaciji s habitualnom konstrukcijom nego u kombinaciji s indikativom, gdje u načelu ne stoje glagoli svršenoga vida (**Često je otvorio prozor*).

Priložne oznake koje označavaju konstantnost vrlo rijetko se javljaju uz habitualnu konstrukciju, a i tada stoje samo uz glagole nesvršenog vida (*Stalno bi otvarao prozor*). Uz habitualnu konstrukciju nešto češće se javljaju priložne oznake koje označavaju cikličnost, no habitualna konstrukcija još češće se javlja uz priložne oznake frekvencije. Podaci pokazuju da se prilog *redovito* češće javlja uz glagole nesvršenog vida, dok prilog *obično* pokazuje blagu sklonost glagolima svršenog vida, a uz prilog *često* glagoli svršenog vida dvostruko su zastupljeniji od glagola nesvršenog vida. Prilozi i priložne oznake sporadičnosti mnogo su više zastupljeni u kombinacijama s habitualnom konstrukcijom nego oni iz ostalih skupina te četiri puta češće stoje uz glagole svršenog nego uz glagole nesvršenog vida.

U složenim rečenicama dolazi do raznih vrsta ovisnosti radnji zavisne i glavne rečenice s obzirom na vid (Kalsbeek i Lučić 2008: 16).

U složenim rečenicama s vremenskim veznikom *čim* u slučaju izricanja neponavljanih radnji u pravilu se koriste svršeni glagoli u indikativu i u glavnoj i u zavisnoj rečenici. Pri izricanju ponavljanih radnji u zavisnoj rečenici također se koriste glagoli svršenog vida, ali u habitualnoj konstrukciji, dok je u u glavnoj rečenici osim svršenog glagola u habitualnoj konstrukciji moguće upotrijebiti i nesvršeni glagol u indikativu, budući da se zbog neposredne

⁶ Amsterdam Slavic Parallel Aligned Corpus - paralelni korpus na osnovi prijevoda svjetskih klasika na slavenske jezike.

prethodnosti kao specifičnog značenja veznika *čim* ne mijenjaju vremenski odnosi vršenja radnje glavne i zavisne rečenice. Tada, naime, i glavna rečenica u indikativu označava radnju koja slijedi neposredno nakon izvršene radnje zavisne rečenice (Kalsbeek i Lučić 2008: 16).

Primjeri:

- (6) Čim **bi** sunce **zašlo**, mrak **bi pao** na otok.
- (7) Čim **bi** sunce zašlo, mrak **je padao** na otok.

4. Glagolski vid u prijevodu romana Nejca Gazvode 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo'

U prethodnim poglavljima vidjeli smo razlike, ali i sličnosti koje se javljaju u upotrebi glagolskog vida u slovenskom i hrvatskom jeziku. Sada ćemo upotrebu vida u ta dva jezika analizirati na primjerima iz romana Nejca Gazvode 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo'.

U analiziranom dijelu romana nalazimo primjere upotrebe glagolskog vida u četiri različite situacije koje utječu na njegovu upotrebu: izricanje ponavljane radnje, izricanje prošlih činjenica nesvršenim vidom, historijski prezent te izricanje slijeda događaja u prošlosti.

4.1. Izricanje ponavljane radnje u prošlosti

U primjerima (1a,b) izriče se radnja koja se ponavljala u prošlosti. Autor romana upotrijebio je svršeni oblik glagola *najti*, dok je u prijevodu na hrvatski upotrijebljen nesvršeni oblik glagola:

- (1) a) Po hiši sem včasih **našel** koščke njegove poezije, nakracljane na račune za telefon, zavarovanje, hrano.
- b) *Po kući sam ponekad **nalazio** komadiće njegove poezije, naškrabane na račune za telefon, osiguranje, hranu.*

Upotrebu svršenog glagolskog vida u slovenskom (1a) nije teško objasniti ako uzmemo u obzir Dickeyjevu podjelu slavenskih jezika na dvije grupe. Prema toj podjeli slovenski, kao jezik zapadne grupe, za izricanje ponavljane radnje u prošlom vremenu općenito koristi svršeni glagolski vid. Svršenim vidom ovdje se izriče cjelokupnost radnje na mikrorazini svakog pojedinog ponavljanja.

U hrvatskom, kao jeziku prijelazne zone, situacija je ponešto drugačija. Naime, hrvatski u potpunosti ne zabranjuje upotrebu svršenog vida, no ponavljanje radnje u prošlosti najčešće se izriče nesvršenim vidom. U ovom slučaju možemo reći da se hrvatski više približava jezicima istočne grupe te da vremenska određenost kao semantičko značenje svršenog glagola nije kompatibilna s neograničenim ponavljanjem koje se u ovom primjeru želi istaknuti. Ipak, potrebno je osvrnuti se i na ranije spomenutu tezu da u hrvatskom i u srpskom jeziku upotrebu glagolskog vida određuje razina učestalosti. Kao što je navedeno, primjerima (8b, 9b) u poglavlju 2.1.2. Ivić želi pokazati da je upotreba svršenog vida prihvatljivija ako je ponavljanje situacije manje učestalo, odnosno povremeno. No, također je istaknuto da na upotrebu glagolskog vida utječe mnogo faktora, a navedeni su i primjeri ((2) u poglavlju

2.1.1. i (10a,b) u poglavlju 2.1.2.) koji ne odgovaraju tezi koju Ivić zagovara. Ipak, tvrdnju da se nesvršenim vidom izriče situacija koja se ponavljala redovito nije potrebno potpuno odbaciti budući da se priložnom oznakom *ponekad* u navedenoj rečenici zapravo želi naglasiti iterativnost situacije što je posebno vidljivo ako se u obzir uzme kontekst radnje koji je također jedan od ključnih faktora koji utječu na upotrebu glagolskog vida.

U primjeru (2a) autor je ponavljanje radnje u prošlosti ponovno izrazio svršenim glagolskim vidom, dok je u prijevodu na hrvatski također upotrijebljen svršeni vid, ali je radnja izrečena kondicionalom, odnosno prema Kalsbeek i Lučić (2008) habitualnom konstrukcijom.

(2) a) Včasih **sem prišel** v njegovo sobo, mu sedel na kolena in pripovedoval mi je zgodbe.

b) *Ponekad **bih došao** u njegovu sobu, sjeo mu u krilo i on **bi mi pripovijedao** priče.*

U primjeru (2a) slovenski upotrebom svršenog vida ponovno potvrđuje svoj status jezika zapadne grupe, dok hrvatski prijevod potvrđuje zaključke do kojih su pretraživanjem korpusa došli Kalsbeek i Lučić (2008) to jest da se uz priložnu oznaku sporadičnosti (*ponekad*) u habitualnoj konstrukciji najčešće koristi svršeni glagolski vid.

U svojoj analizi upotrebe vida u slavenskim jezicima Dickey (2000) je naglasio da se u hrvatskom jeziku u slučajevima izricanja ponavljane radnje u prošlosti općenito preferira upotreba nesvršenog vida, a kao jednu od iznimaka naveo je upotrebu svršenog oblika kondicionala. Također je dao još neke primjere upotrebe svršenog vida u slučajevima izricanja ponavljane radnje u prošlosti ((3) i (5) u poglavlju 2.1.2.), ali je njih označio kao kolokvijalne. Iz toga možemo zaključiti da bi neki govornici prijevod na hrvatski upotrebom svršenog indikativa *Ponekad **sam došao** u njegovu sobu, sjeo mu u krilo i on mi **je pripovijedao** priče* vjerojatno označili mogućim ili prihvatljivim, no upotreba svršenog kondicionala ipak je više u skladu s hrvatskim jezičnim standardom. Kalsbeek i Lučić (2008: 13) također ističu da se habitualna konstrukcija u hrvatskom standardnom jeziku najviše koristi u narativnim tekstovima, odnosno da je svojstvena pripovjedačkom stilu što potvrđuje opravdanost njene upotrebe u prijevodu romana 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo'. Hrvatski jezik upotrebom svršenog glagolskog vida približava se zapadnoj grupi jezika, no budući da se svršenost glagola izriče oblikom svojstvenim hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku time ipak zadržava svoj prijelazni status.

Za izricanje ponavljane radnje u prošlosti autor je upotrijebio svršeni glagolski vid i u primjeru (3a), dok je u prijevodu na hrvatski (3b) upotrijebljena habitualna konstrukcija:

- (3) a) Vseeno sem jokal vse do vasi, stlačen med Gorča in Kavščka, ki **sta** mi vsake toliko časa zarotniško **pomežiknila**.
- b) *Svejedno sam plakao sve do sela, stisnut između Gorča i Kavščeka koji **bi** mi s vremena na vrijeme zavjerenički **namignuli**.*

Upotrebu habitualne konstrukcije u prijevodu na hrvatski nije teško objasniti ako uzmemo u obzir podatke do kojih su Kalsbeek i Lučić (2008) došli pretraživanjem korpusa. Naime, ranije je spomenuto da je u slučajevima izricanja ponavljane radnje uz priložnu oznaku koja označava sporadičnost, kao što je *s vremena na vrijeme*, habitualna konstrukcija dosta česta, a posebno ona svršenog vida. Upotrebom kondicionala jasno se izražava da se radnja ponavljala, a njena izvršenost izražava se na mikrorazini svake ponavljane radnje, dok se u slučaju upotrebe indikativa ponavljanje radnje izriče samo priložnom oznakom: *Svejedno sam plakao sve do sela, stisnut između Gorča i Kavščeka koji **su** mi (s vremena na vrijeme) zavjerenički **namignuli**.*

Primjer (4a) također pokazuje upotrebu svršenog glagolskog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti u slovenskom jeziku, dok je u hrvatskom prijevodu (4b) ponovno upotrijebljen svršeni oblik kondicionala:

- (4) a) »Tudi za tabo smrdi, ko greš srat,« **je** vedno **rekel** vsaki, ki **je** **zavrnila** njegove primitivne snubitve.
- b) *»I za tobom smrdi kad ideš srati«, uvijek **bi** **rekao** svakoj koja **bi** **odbila** njegova primitivna udvaranja.*

Slovenski, kao i u prethodnim primjerima, potvrđuje svoju opredijeljenost za upotrebu svršenog vida u izricanju ponavljane radnje u prošlosti, a hrvatski sklonost upotrebi habitualnih konstrukcija u narativnom pripovijedanju. Zamjenom habitualne konstrukcije glagolom u indikativu: (...) *uvijek **je** **rekao** svakoj koja **je** **odbila** njegova primitivna udvaranja* osim što se, prema Dickeyjevoj tvrdnji, izlazi iz okvira standardnog jezika, prema Ivićevoj tezi narušava se odnos upotrebe glagolskog vida i razine učestalosti. Podsjetimo se, Ivić smatra da u hrvatskom jeziku, razina učestalosti određuje upotrebu glagolskog vida u izricanju ponavljane radnje u prošlosti te da je u slučajevima u kojima se situacija ponavljala redovito (što označava i prilog *uvijek*) poželjnija upotreba nesvršenog vida. Iako je ranije istaknuto i to da razina učestalosti nije jedini kriterij u odabiru glagolskog vida te da znatan utjecaj na njegov odabir imaju i drugi faktori, poput konteksta i enciklopedijskog znanja o

događajima, u primjeru (4b) vidljiv je utjecaj svih navedenih faktora. Naime, iako je u primjeru (4b) jedna situacija (izrečena uvreda) uvjetovana drugom situacijom (odbijanjem udvaranja) izricanje uvrede može se interpretirati kao uobičajena situacija ako ju doživimo kao trajni oblik ponašanja ili naviku subjekta. U tom slučaju izricanje uvrede u primjeru (4b) može se definirati kao očekivani i redoviti događaj koji se najčešće izriče nesvršenim vidom. Iz toga možemo zaključiti da je prijevodni ekvivalent slovenske rečenice (4a) u hrvatskom upotreba habitualne konstrukcije u kojoj se upotrebom svršenog glagola eksplicitno izriče da je radnja na mikrorazini izvršena.

Istu upotrebu vida pokazuju i primjeri (5a,b). U prijevodu sa slovenskog na hrvatski (5b) svršeni vid zamijenjen je svršenim oblikom kondicionala:

(5) a) Zato me **je** vedno **posadil** zadaj, čeprav že zdavnaj nisem bil več otrok.

b) Zato **bi** me uvijek **posjeo** otraga, iako već odavno više nisam bio dijete.

Primjer (6a) pokazuje da u slovenskom i dalje nema odstupanja od upotrebe svršenog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti, dok je u prijevodu na hrvatski (6b) ponovno riječ o izricanju ponavljane radnje u prošlosti svršenim oblikom kondicionala:

(6) a) Takrat sem imel še kratke lase in vsake toliko časa **sem se podrgnil** po glavi.

b) Tada sam još imao kratku kosu i svako malo **bih se počeo** po glavi.

Kao i u primjeru (3b) u slučaju upotrebe svršenog indikativa u prijevodu na hrvatski ponavljanje radnje bilo bi izraženo samo priložnom oznakom (*svako malo sam se počeo po glavi* / *počeo sam se po glavi*), dok je u primjeru (6b) izraženo oblikom kondicionala, a priložnom oznakom je samo specificirano. Svršenim oblikom kondicionala postiže se i efekt živog pripovijedanja što njegovu upotrebu u prijevodu književnog teksta također čini opravdanom.

U sljedećim primjerima (7a,b) ponovno je rečenica na slovenskom kojom se izriče ponavljanje radnje u prošlosti upotrebom svršenog glagola na hrvatski prevedena habitualnom konstrukcijom:

(7) a) **Šinil** mi **je** v glavo takoj, ko mi **je bilo neprijetno**.

b) **Lupio bi** mi u glavu čim **bi** mi **bilo neugodno**.

Habitualna konstrukcija u prijevodu na hrvatski pokazuje se kao jedino ispravno rješenje ako uzmemo u obzir pravilo upotrebe glagolskog vida koje navode Kalsbeek i Lučić (2008): dakle, pri izricanju ponavljanih radnji u složenim rečenicama s veznikom *čim* u zavisnoj rečenici koriste se svršeni glagoli u habitualnoj konstrukciji. U glavnoj rečenici moguća je

upotreba glagola u indikativu, ali moraju biti nesvršenog vida. U prijevodu rečenice (7a) na hrvatski nije moguće svršeni vid zamijeniti nesvršenim budući da bi se izgubilo semantičko značenje naglog i iznenadnog ulaska koje autor želi istaknuti.

Sljedeći primjer (8a) posebno je zanimljiv budući da se u slovenskom javlja odstupanje od najčešće upotrebe svršenog glagolskog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti. Autor je upotrijebio nesvršeni glagol *jeziti* kako bi označio radnju koja se u prošlosti ponavljala što ističe i priložnom oznakom *uvijek* (*vedno*). U prijevodu na hrvatski (8b) ponovno je upotrijebljen kondicional:

- (8) a) Mama **se je** vedno **jezila** in zjutraj **sem** vedno **poležal** in samo hitro **mežikal**, saj nisem hotel videti, kaj natanko se je ponoči zgodilo.
- b) Mama **bi se** uvijek **ljutila** i ujutro **bih** uvijek **ležao** i samo brzo **žmirkao** jer nisam htio vidjeti što se točno po noći dogodilo.

Upotreba nesvršenog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti u slovenskom kao jeziku zapadne grupe može se činiti neobična, no važno je istaknuti da iako Dickey naglašava da jezici zapadne grupe za izricanje ponavljane radnje u prošlosti općenito prihvaćaju ili čak preferiraju upotrebu svršenog vida, to ne znači da je upotreba nesvršenog vida izričito zabranjena. Stoga, možemo pretpostaviti da je ono što je autor u ovom primjeru želio i uspio postići upravo naglašavanje neograničenog karaktera ponavljane radnje izražene glagolom *jeziti*. Druge radnje u rečenici izriče svršenim glagolima te usredotočivši se na mikrorazinu naglašava cjelovitost i završenost radnji koje su se ponavljale. U prijevodu na hrvatski (8b) upotrebom habitualne konstrukcije naglašena je iterativnost radnje budući da se i u ovom primjeru u slučaju upotrebe indikativa ponavljanje radnje izriče samo priložnom oznakom.

4.2. Izricanje prošlih činjenica nesvršenim vidom

U sljedećem primjeru (1a) autor je upotrijebio nesvršeni glagolski vid za izricanje opće činjenice bez naglašavanja konkretnih okolnosti, točnije riječ je o izricanju općeg iskustva. U prijevodu na hrvatski (1b) također je upotrijebljen nesvršeni vid, kao jedini mogući ekvivalent, čime se potvrđuje Dickeyjeva tvrdnja da se u slavenskim jezicima u pitanjima (i izjavama) o općem iskustvu upotrebljava nesvršeni vid.

- (1) a) »Si že **fukal**?« me je vprašal Matic in se zarežal.
- b) »Jesi već **jebao**?« upitao me Matic i nasmijao se.

4.3. Historijski prezent

U izricanju radnje historijskim prezentom Gazvoda je u slovenskom jeziku u primjeru (1a) upotrijebio svršeni glagolski vid, dok je u prijevodu na hrvatski (1b) upotrijebljen nesvršeni vid:

- (1) a) Videl sem, kako me njegova pest **zadene** u brado in kako **padem** po tleh ter **izgubim** zavest.
b) *Vidio sam kako me njegova šaka **udara** u bradu i kako **padam** na pod te **gubim** svijest.*

Ovim primjerima potvrđuje se Dickeyjeva teza o slovenskom kao jeziku zapadne grupe u kojoj se za izricanje radnje historijskim prezentom prihvaća upotreba svršenih glagola. Hrvatski zadržava svoj status jezika prijelazne zone, odnosno u primjeru (1b) više pripada istočnoj grupi, no budući da smo na ranije danim primjerima pokazali da je u hrvatskom upotreba svršenog vida moguća i onda kada u jezicima zapadne grupe nije, možemo samo potvrditi njegov prijelazni status. Sa stajališta kognitivne gramatike u hrvatskom prijevodu rečenice iz romana (1b) upotrijebljen je nesvršeni glagolski vid zato što, kao i u jezicima istočne grupe, pozornost govornika prelazi s događaja na događaj te iako kontekst ukazuje na postojanje slijeda događaja jedna situacija ne može se promatrati kao sadašnje zbivanje dok se istovremeno promatraju druge situacije koje se odvijaju prije i poslije nje.

4.4. Izricanje slijeda događaja u prošlosti

U poglavlju 2.6. naglašeno je da u slučaju kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti, odnosno upotrebe nesvršenog vida u prošlom glagolskom vremenu za izricanje slijeda događaja, slovenski jezik pripada prijelaznoj zoni slavenskih jezika jer je upotreba nesvršenog vida u slovenskom znatno rjeđa nego u jezicima zapadne grupe. Prijelaznoj zoni pripada i hrvatski u kojem se kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti, prema analizama Ivančeva i Dickeyja, također rijetko javlja. Zato su primjeri (1a,b), kao jedni od rijetkih slučajeva kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti u slovenskom i hrvatskom jeziku, posebno zanimljivi:

- (1) a) Nisem se hotel ozreti nazaj, samo zaprl sem oči in si globoko v spomin vtisnil rohnenje dizelskega motorja in **spremljal** zadnje luči, ki so se spreminjale v drobne pike, dokler niso dokončno izginile.

- b) *Nisam se htio osvrnuti unatrag, samo sam zatvorio oči i duboko u sjećanje utisnuo brujanje dizelskog motora i **pratio** stražnja svjetla koja su se pretvarala u sitne točkice, dok nisu potpuno iščeznula.*

Iako se u primjerima (1a,b) ne izriče ingresivna radnja, osnovna struktura kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti postoji ('svršeni glagol ... i + nesvršeni glagol'), a podsjetimo se i Dickeyjeve tvrdnje da ingresivnost ne mora nužno biti izražena već da je važno da se situaciju može sagledati kao iz središta same radnje, što se događa i u navedenim primjerima. Upotrebom nesvršenog glagola čitateljeva perspektiva smješta se u središte radnje koja slijedi neposredno nakon prethodne te zbog toga početna granica druge radnje nije posve jasno definirana što omogućuje doživljaj djelomičnog preklapanja radnji. Upotrebu nesvršenog glagolskog vida u slovenskom i hrvatskom jeziku u primjerima (1a,b) možemo objasniti približavanjem tih jezika zapadnoj grupi u kojoj kvantitativna vremenska neodređenost kao semantičko značenje nesvršenog vida omogućava da se situacija doživljava kao vremenski neodređena, raspoređena na nekoliko točaka u vremenu te kao da se djelomično preklapa s prethodnim događajem.

Slične primjere kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti u slovenskom i hrvatskom jeziku nalazimo i u sljedećim rečenicama:

- (2) a) Prekrižal sem roke na trebuhu in se zazrl v deske nad mano in **poslušal** Viktorjevo enakomerno dihanje.
b) *Prekrižio sam ruke na trbuhu i zagledao se u daske iznad sebe i **slušao** Viktorovo ravnomjerno disanje.*
- (3) a) Vedel sem, da vstaja sredi noči, si skuha čaj in v temi **sloni** na pultu.
b) *Znao sam da ustaje usred noći, skuha si čaj i u mraku **počiva** na pultu.*
- (4) a) Mama me je vzela v naročje in mi jih **kazala**.
b) *Mama me uzela u naručje i **pokazivala** mi ih.*

U primjeru (5a) vidimo još jedan slučaj kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti u slovenskom jeziku. Iako se ni ovdje ne izriče ingresivna radnja, postoji osnovna struktura kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti ('svršeni glagol ... i + nesvršeni glagol'), a situaciju možemo sagledati kao iz središta same radnje:

- (5) a) Ko se je malo pomiril, je vžgal avto in **nadaljevala sva** vožnjo.
b) *Kad se malo smirio, upalio je auto i **nastavili smo** vožnju.*

U prijevodu na hrvatski (5b) ovaj put je upotrijebljen glagol svršenog vida (*nastaviti*) što je u skladu s Dickeyjevom tvrdnjom da je kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u

prošlosti u hrvatskom jeziku moguća, no vrlo rijetka. Iz perspektive kognitivne gramatike prijevod rečenice (5a) svršenim glagolskim vidom može se objasniti time da u hrvatskom jeziku značenje nesvršenog glagolskog vida uključuje kvalitativnu vremensku neodređenost (ne-smještanje situacije u određenu točku u vremenu) u većoj mjeri nego u slovenskom što upotrebu nesvršenog vida za izricanje događaja koji je u slijednom odnosu s drugim događajima čini neprimjerenom.

U primjerima (6a,b) i u slovenskom i u hrvatskom jeziku za izricanje slijeda događaja u prošlosti upotrijebljen je svršeni glagolski vid čime se potvrđuje pripadnost ovih jezika prijelaznoj zoni slavenskih jezika kada je u pitanju upotreba kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti:

(6) a) Vrata so se odprla in ven **je stopil** moški, ki je bil kakih deset let starejši od mene.

b) *Vrata su se otvorila i van **je izašao** muškarac koji je bio oko deset godina stariji od mene.*

Polazeći od kognitivnog pristupa i ovdje možemo zaključiti da kvalitativna vremenska neodređenost kao semantičko značenje nesvršenog glagola onemogućuje njegovu upotrebu u slučaju izricanja radnje koja je u slijednom odnosu s prethodnom radnjom.

5. Zaključak

Analiza prijevoda romana Nejca Gazvode 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo' ukazuje na kompleksnost gramatičke kategorije glagolskog vida i njegove upotrebe u slovenskom i hrvatskom jeziku. Različita upotreba glagolskog vida u slovenskom i hrvatskom može se objasniti kognitivnim pristupom toj problematici koji je u svojoj analizi upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima primijenio i Stephen M. Dickey (2000). On je zaključio da su glavni uzrok različite upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima razlike u semantičkim značenjima svršenog i nesvršenog vida u pojedinim jezicima. U slavenskim jezicima zapadne grupe semantičko značenje svršenog glagolskog vida je cjelokupnost, dok je značenje svršenog vida u jezicima istočne grupe vremenska određenost. Ipak, važno je naglasiti da su cjelokupnost i vremenska određenost povezani pojmovi što uzrokuje često podudaranje upotrebe glagolskog vida u slavenskim jezicima pa tako i u slovenskom (koji najčešće pripada zapadnoj grupi jezika) i hrvatskom (koji pripada prijelaznoj zoni). No, suptilne razlike koje ipak postoje između dva navedena semantička značenja svršenog vida upravo su ono što uzrokuje razlike u njegovoj upotrebi u slovenskom i hrvatskom jeziku što pokazuju i analizirani primjeri iz romana 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo'.

U slovenskom se za izricanje ponavljane radnje u prošlosti najčešće upotrebljava svršeni glagolski vid što pokazuju i analizirani primjeri iz romana ((1a)-(7a) u poglavlju 4.1.), dok je u hrvatskom vremenska određenost ponekad dominantno značenje svršenog vida koje onemogućava njegovu upotrebu u slučajevima izricanja neograničenog ponavljanja radnje koje se općenito smatra vremenski neodređenim. U hrvatskom jeziku upotreba svršenog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti uobičajena je jedino u slučaju upotrebe kondicionala što pokazuju i primjeri iz prijevoda romana ((2b)-(8b) u poglavlju 4.1.). Upotrebom kondicionala za izricanje ponavljane radnje postiže se efekt živog pripovijedanja, stoga se kondicional vrlo često koristi u narativnim tekstovima. U tome se slovenski jezik razlikuje od hrvatskog, budući da je upotreba kondicionala u ovom slučaju značajka hrvatskog te bosanskog i srpskog jezika. Važno je istaknuti i to da iako je u slovenskom kao jeziku zapadne grupe prihvaćena upotreba svršenog vida za izricanje ponavljane radnje u prošlosti, ipak postoje primjeri, poput (8a) u poglavlju 4.1., koji pokazuju mogućnost upotrebe nesvršenog glagolskog vida.

Pripadnost hrvatskog jezika prijelaznoj zoni slavenskih jezika kada govorimo o upotrebi glagolskog vida, potvrđuje se i u slučajevima upotrebe historijskog prezenta. Naime, hrvatski jezik, kao i slovenski, dopušta upotrebu svršenog vida historijskog prezenta, no unatoč tome

upotreba nesvršenog vida dosta je česta. Uzrok tome je semantičko značenje vremenske određenosti koje također postoji u hrvatskom jeziku te u nekim slučajevima onemogućava upotrebu svršenog vida što pokazuje i primjer iz prijevoda romana 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo' ((1b) u poglavlju 4.3.).

Iako u prevedenom dijelu romana ne nalazimo primjere koincidencije (upotrebe svršenog prezenta za izricanje situacije koja se odvija istovremeno s činom iskaza), potrebno je istaknuti da slovenski u tom slučaju u potpunosti potvrđuje svoju pripadnost zapadnoj grupi slavenskih jezika u kojoj su slučajevi koincidencije uobičajeni, dok su u hrvatskom jeziku iznimno rijetki.

Dickey (2000) i Ivančev (1961) u svojim su analizama primijetili da se u hrvatskom i slovenskom jeziku znatno manje upotrebljava nesvršeni glagolski vid u slučajevima izricanja slijeda događaja u prošlosti, odnosno kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti nego što je to slučaj u jezicima zapadne grupe. Ipak, iako se ne radi o čistom obliku kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti, odnosno nesvršenim glagolom ne izražava se ingresivna radnja, analiza prijevoda romana 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo' pokazuje da osnovna struktura kontekstualno uvjetovane imperfektivnosti u prošlosti u slovenskom i hrvatskom ipak postoji. Time je na neki način potvrđena pripadnost slovenskog i hrvatskog jezika prijelaznoj zoni slavenskih jezika kada je u pitanju kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti budući da se nesvršenim glagolom ne izražava ingresivnost radnje kao što je slučaj u jezicima zapadne grupe. Dickey ističe da se u slovenskom jeziku kontekstualno uvjetovana imperfektivnost u prošlosti ipak javlja nešto češće nego u hrvatskom, a to pokazuje i primjer (5) u poglavlju 4.4.

Iako hrvatski spada u prijelaznu zonu slavenskih jezika, u upotrebi glagolskog vida često se približava zapadnoj grupi jezika, u kojoj je najčešće i slovenski, što se posebno očituje u slučajevima tvorbe glagolskih imenica, izricanja uputa i komentara, općih činjenica te pitanja i izjava o općem iskustvu u kojima se u hrvatskom kao i u zapadnoj grupi slavenskih jezika najčešće upotrebljava svršeni glagolski vid.

Analizom upotrebe glagolskog vida u prijevodu romana Nejca Gazvode 'Sanjajo tisti, ki preveč spijo' potvrđuje se Dickeyjeva tvrdnja da na upotrebu vida u slavenskim jezicima znatno utječu njegova semantička značenja. Ipak, važno je uzeti u obzir da to nije jedini faktor koji utječe na izbor glagolskog vida, posebno u jezicima koji obično dopuštaju upotrebu oba glagolska vida kao što su hrvatski i slovenski. Jedan od ključnih faktora koji je u prevođenju potrebno važno uzeti u obzir je kontekst radnje, a ne smije se zanemariti ni enciklopedijsko znanje, odnosno znanje o svijetu koje također znatno utječe na upotrebu glagolskog vida.

6. Literatura

1. Bajec, A. (ur.) 2000. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: Slovarji DZS
2. Barić, E. i sur. 2005. *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Brlobaš, Ž. 2007. *Glagolski vid u hrvatskim gramatikama do 20. stoljeća*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
4. Derganc, A. 2010. Dve zanimivi obravnavi razlik v kategoriji glagolskega vida v slovanskih jezikih, u: Gorjanc, V. i Žele, A. (ur.) *Izzivi sodobnega jezikoslovja*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 187-193.
5. Derganc, A. 2003. Nekatere razlike v rabi dovršnega oz. nedovršnega vida u ruščini in slovenščini, *Slavistična ravija*, letnik 51, posebna številka, 67-79.
6. Derganc, A. 2010. Še nekatere razlike v rabi glagolskih vidov u ruščini in slovenščini, *Slavistična ravija*, letnik 58, številka 1, 73-80.
7. Dickey, Stephen M. 2000. *Parameters of Slavic Aspect: A Cognitive Approach*, Stanford: CSLI.
8. Gazvoda, N. 2007. *Sanjajo tisti, ki preveč spijo*, Ljubljana: Študentska založba – Knjižna zbirka Beletrina.
9. Geld, R. i Zovko Dinković I. 2007. Perfectives, imperfectives and the Croatian present tense, u: Divjak, D. i Kochańska, A. (ur.) *Cognitive Paths into the Slavic Domain*, Berlin: Mouton de Gruyter, 111-148.
10. Kalsbeek, J. i Lučić, R. 2008. Oblik kondicional u funkciji označavanja ponavljane radnje u prošlosti, *Croatica et Slavica Iadertina*, Vol. 4 No. 4, Zadar, 7-21.
11. Katičić, R. 1992. Novi jezikoslovni ogledi, Zagreb: Školska knjiga.
12. Orešnik, J. 1994. *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
13. Silić, J. i Pranjeković I. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
14. Simeon, R. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica Hrvatska
15. Šonje, J. (ur.) 2000. *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.
16. Toporišič, J. 2000. *Slovenska slovnica*, Maribor: Založba Obzorja.

Nejc Gazvoda
SANJAJO TISTI, KI PREVEČ SPIJO

Za vse, ki se ne strinjajo z naslovom knjige.

*Vsi dogodki, osebe in kraji v romanu so
izmišljeni, podobnost z resničnim je zgolj
naključna.*

Prologue

Bil je deževen večer.

Vem, tako se ne začenja, to je najslabši začetek vseh časov – ampak bom tvegaj. Ker se tako živo spomnim debelih kapelj, ki so tolkle po vetrobranskem steklu. Avtomobilske luči so se razlivale po cesti pred mano. Sedel sem zadaj.

Odkar pomnim, sem sedel zadaj.

Oče si ni nikoli zapomnil, koliko je legalna starost za otroka, da lahko sedi spredaj, preveriti pa se mu tudi ni dalo. Zato me je vedno posadil zadaj, čeprav že zdavnaj nisem bil več otrok. Vozil je on, čeprav sem imel vozniški izpit. Svojega starega dizla karavana je vedno vozil on. Ni imel servo volana in revma je očetu nagajala pri obračanju, a ni popustil. Gledal sem v njegove sive lase in bele členke, ki so oklepali volan. Vedel sem, da ga ne smem motiti.

»Nikoli me ne moti, ko vozim,« mi je govoril. »Vožnja je večšina. A dobra vožnja je ... umetnost. In ko ustvarjaš umetnost, te ne sme nihče motiti.«

Morda zato ni nikoli dokončal svoje pesniške zbirke, ker ga je preveč stvari motilo. Kot mulec sem kukal skozi ključavnico njegove delovne sobe. Sedel je za mizo in držal roke nad pisalnim strojem, kot veliki pianist, tik pred igranjem svoje največje mojstrovine. Moj oče ni nikoli pritisnil na tipko. Po hiši sem včasih našel koščke njegove poezije, nakracljane na račune za telefon, zavarovanje, hrano.

*Včasih si kradla sanje na obroke
Kajti tudi pogledi izpijejo bistva
In stalno te ne morem imeti na očeh*

*Čeprav ne mine dan, ko vaški umetnik ne nariše tvoje
slike*

Jaz jo kupim

Ob sončnicah na leseni mizi pije vino

In govoriva o tebi

Sonce mi počasi zaslepi pogled

In tvoja podoba blede

Kajti tudi slika ne zaobjame bistva

Ko nimam sestavljenih ...

Tole sem recimo odkril v škatlici, kamor je spravljala avtomobilske ključke, napisano na reklamni letak za pralne stroje. Nekaj časa sem razmišljal, nato pa vzel svinčnik in jo dokončal:

... sanj

In nimam pogleda na dan

Če ni s tabo obsijan.

Zvečer, ko sem že ležal v postelji, je prišel v sobo in v roki držal letak.

»Ne delaj več tega,« je tiho rekel, se nerodno obrnil in odšel iz sobe. Od takrat naprej se listki niso več pojavljali.

*

»Ne momljaj,« je rekel oče in vključil brisalce, tako da so mahedrali po vetrobranu z največjo hitrostjo.

»Saj ne momljam,« sem rekel.

»Torej momljaš,« je rekel in se posvetil vožnji.

»Kako daleč še?« sem previdno vprašal.

»Daleč,« je odgovoril.

Tale zgornji pogovor ne zveni preveč logičen. A zanj imam razlago, obljubim. Samo počakati morate. Kajti ko poslušam ropotanje karavana dizla, se mi v glavi rišejo spomini. Niso tako popolni kot tisti filmski, flashbacki. So bolj podobe, ki v ritmu ropotanja motorja, škrebjanja dežja in očetovega plitkega, kadilskega hropenja, dobijo svoj ritem, svoje barve in svoje zvoke.

Ena izmed podob je bila tista zelo zgodnja, ko sem še znal lebdeti. Sicer čisto malo nad tlemi in še to zato, ker sem bil v hojici, ampak občutek je bil fantastičen. Če bi bil drzen, bi trdil, da iz tega občutka izvirajo sanje o lebdenju. Dejstvo, da si bil pripet v neko čudno napravo na kolesčkih, se izbriše iz spomina, ostane le občutek premikanja brez korakanja. Ampak nisem drzen. Mama me je vedno božala po glavi in mi govorila: »Poguma, poguma ti bo manjkalo v življenju.« In imela je prav. Do neke mere.

TO
II

Kajti v hojici sem bil pogumen.

Lebdel sem po stanovanju in podrl vse pred sabo, zapeljal mački čez rep in se odrinil čez celo kuhinjo ter pri tem povlekel s pulta vse, kar sem le mogel. Tako sem med plesom črepinj in mijavkanjem pred sabo zagledal obraz moje babice, ki je zgroženo strmela vame skozi debela, sovja očala. Pekoča bolečina, ki se je nato razlila čez mojo zadnjico, je za nekaj časa ustavila moje podvige.

Ne vem, zakaj sem se tega spomnil. Samo tako očitno gre to, pri meni. Moram nekje začeti, pa sem izbral nekaj, kar mi je všeč. Lebdenje. No, ne še tisto, pravo.

Še dobro, da sem se kasneje naučil lebdeti tudi brez hojice.

Ne bom vam povedal, kam me oče pelje in zakaj me pelje. Ne zaradi ustvarjanja suspenza, ampak zato, ker me je sram. Nikoli nisem rad govoril o sebi in to, kar delam sedaj, je naravnost grozno.

Dež.

Motor.

Očetovo dihanje.

*

Imel sem kakih deset let, ravno toliko, da sem se zavedel svojega telesa in tega, da so, čeprav smo pod obleko vsi enaki, so punce veliko bolj zanimive. Družinski prijatelji so prišli na večerjo, in med njimi je bila tudi nova žena očetovega prijatelja Rajka, ki je imel otroke že s črnko, Azijko in rdečelasko, tako da je bila ta po logičnem zaporedju blondinka.

»Vsaka ima drugačno,« je razlagal očetu. »Nobena sicer postrani, ampak ...«

Takrat je začela mama iz kuhinje vpiti, da ji pohujšujeta otroka in da sta oba ena navadna perverznjaka in da se jima bo nekoč tamal posušil in odpadel.

»Daj no daj, saj sine itak ne razume,« je rekel oče, jaz pa sem se obrnil k Rajku in ga vprašal:

»A črna pušča kaj barve na tiču?«

Oče me je klofutnil in poslal v kuhinjo, kjer me je klofutnila še mama, nato pa sem preživel ostanek dneva v svoji sobi.

No, na večerji še ni šlo nič narobe, ker sem imel izrecno navodilo od mame, naj bom tiho in naj odgovorim samo

to, kar sem vprašan, drugače pa naj se neumno smehljam in govorim: »A res, kako lepo.« Rajko s sabo ni nikoli pripeljal svojih otrok, tako da mi je bilo za mizo dolgčas. Dvomil sem, da so se otroci sploh poznali med sabo.

Jedli smo nek čuden riž s curryjem, ki ga mama nikakor ni znala pripraviti dovolj dobro, in je bil vedno preveč pekoč. Z vilico sem zdolgočaseno ril po rižu in opazoval blondinko ter strmel v njej dekolte. Ko se je zasmejala, sta se hlebčka čudovito, epsko stresla. In v moji glavi so se začele prebujati pregrešne misli. Predstavljal sem si, kako gnetem ti dvojčici in se prisesam nanju. Zaradi vonja curryja sem se preselil v orientalsko sobico, takšno, kakršna je bila na ovitku začimbe v mamini omari. Moja blondinka je bila oblečena samo v tančice in skozi mehko svilo sem lahko čutil njene trde bradavice. Sredi fantazije me je nekaj zmotilo. Rahlo sem dvignil glavo in videl, da so vsi utihnili. Prej dokaj živahen pogovor je zamrl. Bil sem prepričan, da ima to nekaj opraviti z mano, da je Rajko videl otrdlino v mojih hlačah, da sem raztresel riž s curryjem, da sem kriv jaz. In sem rekel: »A res, kako lepo.« In se neumno nasmehnil.

Tokrat je priletelo iz obeh strani hkrati, prav lepo sinkopo sta udarila mama in oče. Blondinka me je zgroženo pogledala in bruhnila v jok, Rajko pa jo je prijel čez rame in mi nejevoljno mežikal.

»V sobo, smrkavec,« je vreščala mama, da so ji koščki riža iz ust leteli na vse strani.

»Ah, ti otroci,« je kasneje zvečer, ko sem prisluškoval pri vratih, rekel oče. »Nekatere stvari se jim zdijo pač ... logične.«

»Tudi odgovor *A res, kako lepo* na stavek *Prejšnji mesec mi je umrla mama?*« je rekla blondinka s počenim glasom.

Nekaj časa tišina. Žvenketanje pribora.

»Ah, ti otroci.« Spet moj oče. Kar videl sem njegov rahlo bebčkast izraz na obrazu.

»Ne smeta mu zameriti,« je rekla mama. »Ima namreč ...«

Prislonil sem uho k vratom, da bi bolje slišal, a je mama pretiho govorila. Ni bilo potrebno, da bi slišal. Vedel sem, kaj razlaga. Moja mama je ta govor uporabljala vedno, ko sem naredil kaj narobe. Z njim se je izvlekla ven in, roko na srce, večkrat krila hrbet tudi meni.

»Ah ... a res ... revček ...« je tiho čivkala blondinka, Rajko pa je nekaj brundal s svojim basom.

Takrat je bilo vse še bolj preprosto. Starša sta bila kot iz risanke. Tudi premikala sta se tako. Vsaj jaz se tako spomnim.

*

14

15

Dizel.

Dež.

Hropenje.

Troblja.

»Da vam jebem,« je rekel oče. Upočasn timer je avto in stegnil glavo, tako da je brado naslonil na volan. »Da vam jebem to vašo folkloro.« Avto se je ustavil.

*

Preden povem, komu moj oče jebe in zakaj, naj razložim, zakaj sem se spomnil prejšnje stvari. Ko sem namreč poslušal mamin govor, ki sem ga dobro poznal, sem se počutil razgaljenega. Nikoli se mi ni bilo treba osramotiti, kajti to je dovolj dobro znala ona. Mogoče je mislila,

da mi pomaga, a sam sem imel občutek, da izdaja moje najtemnejše skrivnosti ljudem, kateri za njih ne bi smeli vedeti. To je bil njen obrambni mehanizem, saj je bilo ljudem težko razlagati mojo resnico. In potem sem stal pred njimi, se z njimi pogovarjal, oni pa so me gledali in mi prikimavali, a nekaj se je v njihovih očeh spremenilo. Imeli so pokroviteljski, vseznalski pogled.

»Ti kar govori,« je pravil ta pogled, »ti kar govori, revček. Jaz pa točno vem, kaj se skriva v tebi. Vem, zakaj si tak. Ti kar govori. Jaz že vem, kaj se skriva za tvojimi besedami.«

Zdaj veste, zakaj varujem svojo zasebnost. Če imaš celo otroštvo občutek, da pred vsakim, ki ga malo bolje spoznaš, stojiš gol, potem se naučiš dobro obleči.

*

»Da vam jebem,« je še enkrat ponovil oče.

Dež je še vedno podivjano padal, a to očitno ni ustavilo lokalnih lovcev. Luči karavana so osvetljevale tri obilne moške postave v zelenih jopičih in čudnih pokrivalih, ki so vsak s svojo puško stali sredi ceste. Poleg njih je na tleh ležala ogromna, kosmata, brezoblična kepa.

Oče je potrobil.

Lovci so še kar stali in gledali v kepo. Najmanjši med njimi je nekaj krilil z rokami.

Oče je odprl okno in pomolil glavo čezenj: »A bi se lahko spokali s cestišča? Pa vzemite ta kosmati kup dreka s sabo!«

To je očitno prebudilo njihovo pozornost. Vsi trije so sinhrono obrnili glavo proti avtomobilu. Oče naenkrat ni bil več tako pogumen.

»Um ... umaknili ... prosim?« je iztisnil.

Najmanjši lovec je stopil k oknu in se pripognil. Najprej je pogledal mene, nato pa še očeta.

»A sta pijana?« je vprašal.

»Seveda ne,« je rekel oče.

»Kaj pa je potem z vama narobe?« je vprašal lovec in še enkrat pogledal, najprej očeta, potem pa mene. »Sta na heroinu?«

»Gospod, absolutno ne,« je razburjeno rekel oče.

»Potem pa stopita ven,« je rekel lovec in odprl vrata.

»Veste, gospod ...« je začel oče, a lovec se ni dal.

»Sta na heroinu?« je še enkrat vprašal, samo glasneje in bolj grozeče.

»Seveda ne, ampak ...«

»Potem pa stopita ven. Takoj.«

Ton njegovega glasu je bil dovolj, da je očeta izstrelilo iz avtomobila. Tudi jaz sem izstopil. Dež me je v trenutku zmočil in debele kaplje so mi padale v oči.

16

17

Lovcu sva sledila tistih nekaj korakov do kosmate gmote na cesti.

»Lep pozdrav,« je oče rekel drugima dvema lovcema. Oba sta bila nekako iste velikosti, samo en je imel dolgo, temno brado, ki si jo je ravno ožemal. Drugi je bil tako običajen, da bi kaj več o njem težko povedal. Ko sem ga gledal v obraz, sem sproti pozabljal, kakšen je videti.

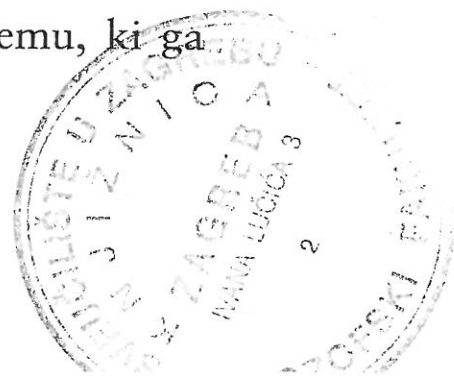
Nista odzdravila. Premerila sta naju od nog do glave, nato pa se je bradati obrnil k malemu:

»Sta pijana?«

»Nista, Brane,« je odgovoril mali.

»Kaj pa na heroinu?« je vprašal običajni.

»Pa kaj imaš s tem svojim heroinom?« je vprašal bradati Brane in se z dlanjo plosknil po čelu. »Vsakemu, ki ga srečamo, najedaš s tem.«

»Ti ne veš, kakšni so ti mestni,« je rekel običajni. »En dva tri pa so že vsi na heroinu. Potem se pa streljajo med sabo pa se v črno oblačijo pa z verigami ovešajo. Saj veš, kako je bilo na zadnjem sindikalnem izletu.«

»Vem, ja,« je rekel mali. »Sredi mestnega trga si streljal na nekoga, ki je čakal na avtobus.«

»Če je pa bil na heroinu!« je zakričal običajni in s prstom pokazal name. »Ravno tak je bil, čupav in zanemaren! To se jih takoj spozna!«

»No, no, tu se ne bo nihče streljal ...« je tiho rekel moj oče.

»O, za to je pa že prepozno, gospod,« je rekel bradati in pokazal na kosmato kepo na tleh. »Ga vidite?«

Pogledal je mene.

»Vidiš?«

Pokimal sem.

In še enkrat očeta.

»Vidite?«

Tudi oče je samo pokimal.

Brane je globoko vdihnil. Dež je pridno tolkel po nas. Če bi bil pogumen, bi že kaj ukrenil. Spravil bi očeta v avto in odpeljala bi se dalje. Tako pa sva kar stala tam.

»Sledili smo mu dolgo,« je rekel Brane. »Tu pri nas medvedi nimajo kaj iskati.«

»Nimajo kaj,« je rekel običajni.

»Bilo je kak mesec nazaj, ko sem ga prvič zaslišal,« je nadaljeval Brane. »Ravno sem čistil puško. To renčanje ... takoj sem vedel, da nekaj ni v redu. Moja Magda je bila v kuhinji in je pritekla do mene. Renčanje! je zavpila. Slišim, Magda, slišim, sem ji odgovoril. Poklical sem ekipo. Bili smo: jaz, Gorč (s prstom pokazal na običajnega) in Kavšček (s prstom pokaže na majhnega). Huda ekipa, ti rečem.«

»Moral bi videti, kako smo razsuli gostilno na sindikalnem izletu,« mi je običajni Gorč zašepetal na uho in pomežiknil, kot da mi je ravnokar zaupal največjo skrivnost.

»Vsi puške na rame,« je glasno nadaljeval Brane, »in smo šli. Najprej čez Hudičev greben.«

»Jeba, težka jeba,« je rekel mali Kavšček in se stresel.

»Bilo je tako temno, da smo mu sledili samo po njegovem renčanju in hropenju. V blatu smo videli sledi njegovih ogromnih, umazanih tac.«

»Kako ste vedeli, da so umazane?« sem vprašal.

Nekaj časa je bila tišina in oče me je s komolcem butnil pod rebra.

»Puške imajo,« je rekel s koticom ust in se debilno smehljajal. »Ne sprašuj take stvari ljudi, ki imajo puške in ki ponoči stojijo sredi ceste ter se hočejo pogovarjati o medvedih.«

»Po blatu je tacal,« je smrtno resno rekel Gorč. »Tako to vemo. Umazan, umazan medved.« Z gnusom je pljunil na tla.

Brane je pokimal: »Po blatu je tacal. In mi za njim. Bilo je tako temno, da smo mu sledili samo po njegovem renčanju.«

Hotel sem reči, da je to že povedal, pa sem si premislil, ko sem pogledal očeta, ki je ves bled prikimaval tej izjemni zgodbi.

»Zapletlo se je, ko smo prišli čez Hudičev greben do te ceste. Medved je stal ob robu, mi pa sto metrov od njega. Videli smo ga v soju cestne razsvetljave.«

Pogledal sem gor. Nikjer ni bilo nobene luči. Brane je to opazil.

»Kavšček je ustrelil v luč,« je rekel. »Bil je razburjen.«

»Še veš ne, kako,« je rekel Kavšček in mi pomežiknil.

»Zdaj pa sledi to, kar je najbolj zanimivo,« je nadaljeval Brane.

»Lahko jaz?« je vprašal Gorč.

»Zakaj?« je rekel Brane.

»Vedno si ti tisti, ki pove razplet,« je kujavo odgovoril.

»No, prav, pa daj ti,« je naveličano rekel Brane.

»Medved je spregovoril in nas prosil, da ga ne ustrelimo, mi smo ga pa vseeno,« je ponosno zdrdral Gorč.

»Prekleti idiot,« je zavpil Brane in prisegel bi, da se mu je brada bolj skodrala. »Zato ne smeš pripovedovati! Ker vse zajebeš! Ker ne znaš držati napetosti! Oprostita,« se je obrnil k nama.

»Nič hudega,« je odgovoril oče.

Gorč je poklapano molčal.

Brane je pogledal naokoli, da je ustvaril malce več napetosti. Nato mi je pomežiknil. Nisem imel pojma, kaj je s to gesto in lovci, ampak nisem se upal pomežikniti nazaj, za filozofske dvome pa ni bil pravi čas.

»No,« je Brane začel. »Nato smo se mu približali ... in ... in ...« Spet je pogledal naokoli. »In ... in ... ah, kar je, je.« Jezno je pogledal Gorča. »Medved nas je prosil, naj ga ne ustrelimo, mi smo ga pa vseeno.«

Vsi trije so ponosno stali in mežikali.

»Ubili ste govorečega medveda?« sem vprašal.

»Medvedi nimajo kaj govoriti,« je nemudoma rekel Gorč. »Ker medvedi ne govorijo, tudi govoreči medved ne obstaja. To je bil samo njegov trik, da bi nas lahko napadel in pojedel.«

Takrat je blazno počilo. Oba z očetom sva se prestrašeno sklonila.

»Oprostite,« je rekel Kavšček. »Ko slišim *napadel in pojedel*, streljam.«

»Res je,« je malce opravičujoče rekel Brane.

»Kaj ... pa vam je medved naredil? Da ste ga ubili?« sem vprašal.

Spretno sem se izognil očetovemu komolcu.

»Kako ... kaj?« je zmedeno vprašal Brane. Vsi so se spogledali.

»Je koga ubil, je klal živino, je ogrožal vaščane?« sem vprašal.

Spet so se spogledali.

»No ... danes smo ga prvič sploh videli,« je rekel Brane.

»Ampak meni ne bo noben medved govoril, kaj naj delam,« je rekel Gorč.

»Saj ste rekli, da je bil samo njegov podli trik,« sem rekel.

»Gospodje, nama se rahlo mudi,« je naenkrat rekel oče, tako glasno, da je Kavšček še enkrat ustrelil. Ko nam je nehalo zvoniti v ušesih, je oče nadaljeval: »Malo se nama mudi, pa bi šla ... če dovolite? Seveda najlepša hvala za čudovito pripoved, polno poguma in izjemnih, herojskih dejanj.«

Moj oče je znal tak stavek povedati zelo verjetno. Lovci so se ponosno vzravnali.

»Ni kaj,« je rekel Brane. »Samo ... ena stvar pa je.«

Podrgnil se je po bradi.

»Medved je velik. Malce težko bi bilo, da bi ga. ... vlekli vse do vasi. Saj gresta do vasi ... ne?«

*

Ko smo medveda nalagali v prtljažnik, sem jokal. Še dobro, da se zaradi dežja ni videlo solz. Medved je bil ustreljen v vrat in kožuh je imel ves krvav. Oče je stal zraven in nadzoroval vso situacijo in vedel sem, da mu srce

poka, ker bo imel predpražnike umazane. Jaz pa sem se trudil, da ne bi medveda pogledal v oči. Verjel sem, da je znal govoriti. Bil je še rahlo topel. Ne vem, zakaj, ampak za trenutek se mi je zazdelo, da bi lahko vse to preprečil. Želel sem si, da bi prišla prej, da bi se zaletela vanj in bi ga samo poškodovala, nato pa bi se jaz pogovoril z njim in bi mu povedal, da ni nič hudega. Da bo vse v redu. Da je samo osamljen, prestrašen, da ne more nikamor iti. Odpeljal bi ga k veterinarju, ki bi ga pozdravil, nato pa bi ga spustili nazaj v divjino. Tako pa, ko smo ga tlačili v prtljažnik in je bil vse bolj in bolj hladen, je postajal vse bolj in bolj navaden, mrtev medved. Vseeno sem jokal vse do vasi, stlačen med Gorča in Kavščka, ki sta mi vsake toliko časa zarotniško pomežiknila.

Medvedovi taci sta viseli čez sedež in s prstom sem mu rahlo mršil mokro, blatno dlako.

*

Ne gremo še v vas. Takrat se vse začne, jaz pa še ne bi začel. Rad bi, da bi vse obviselo v zraku in pustil nekaj naslednjih strani praznih in vas prosil, da greste poslušat glasbo. To je delal moj oče, ko ni mogel več pisati. Poslušal je glasbo. Včasih sem prišel v njegovo sobo, mu sedel na kolena in pripovedoval mi je zgodbe. Najraje sem imel tisto, kako je spoznal mamó – ko mu je čudovita deklica na obali postregla s pomarančami in čajem in se je dotaknil njenega popolnega telesa samo z mislimi. No, verjel sem mu, dokler nisem prvič poslušal Leonarda Cohena. Ampak do takrat je minilo kar nekaj časa, ko sem uspešno živel le in samo v svoji domišljiji.

Zato ne gremo še v vas.

Samo eno stvar bi vas prosil, nato pa bom prenehal s temi nagovori. Verjemite mi, prosim, da je vse, kar vam bom povedal, resnica. Nimam razloga, da bi si karkoli izmišljal. A vi imate razlog, da mi ne verjamete. Se spomnite, ko sem prisluškoval pri vratih?

Nekaj časa tišina. Žvenketanje pribora.

»Ah, ti otroci. Ne smeta mu zameriti. Ima namreč ...«

Čeprav nisem slišal, kaj je mama povedala Rajku in njegovi blondinki, sem vedel, da jim je povedala, da sem kroničen lažnivec. Tak, uraden. V bistvu bolan. In da zaradi tega govorim neumnosti. Da sem neposlušen. Da živim v svetu, ki ni »pravi« svet.

Zanimivo, nisem vedel, da je svetov več. Vedno se mi je zdelo, da je že ta dovolj nenavaden. Nikoli nisem čutil potrebe po ... tistem nepravem.

»Tukaj levo,« je rekel Gorč. Moj oče je ubogljivo zavil. Jaz sem dremal. Lovci so z globokim dihanjem zarosili vse šipe in porabili ves kisik, tako da sem plitko dihal in še vedno božal medveda.

»Saj res ... kaj sploh delata tukaj?« je Brane vprašal očeta.

»Ah ... saj veste,« je rekel oče z najbolj običajnim glasom na svetu, kot da bi bilo vse res kristalno jasno.

»Ne, ne vemo,« je rekel Brane.

»No ... moj sin, tale zadaj,« je rekel oče, »je ... no, dobil je ... kako bi rekel ... ukaz ... odločbo ... da gre za nekaj časa na zdravljenje ... v to vašo institucijo.«

Začutil sem, kako sta se lovca poleg mene nemirno presedla.

»Se mi je zdelo,« je zamomljal Gorč. »To je ta mestna otročad.«

Imel sem zaprte oči. Nisem hotel, da bi ujel kakšne očitajoče poglede.

»Saj veste, kako je to,« je opravičujoče rekel oče. »Samo zdi se jim, da je eden izmed ... teh. Ne vejo še zagotovo.«

Nervozno se je zahehetal.

»Če ne bi vedeli zagotovo, ga ne bi poslali sem. Vi sploh ne veste, kako je ta ustanova draga,« je rekel Dare.

»Vi ne veste, ampak mi vemo,« je rekel Gorč. »Zelo draga. Tudi za nas, vaščane.«

Bilo mi je vseeno. Bil sem zaspan. In jezen na očeta, ker je pobral to bratovščino, ki je smrdela po prekajenih klobasah, vinu in krvi. Želel sem si, da bi me že enkrat odložil, da bi zaspal in naslednji dan začel na novo. V tujem

svetu, katerega me je bilo na smrt strah. Ampak to ni bilo važno. Samo da bo nekaj drugače.

*

»Saj bo ... boš videl,« je rekel glas.

Odprl sem oči.

Sedel sem v bolniški sobi, katere zidovi so bili bledorumene barve. Svetloba brnečih halogenk je osvetljevala bolniško posteljo, na kateri je ležal Anton.

»Zdravo, Anton,« sem rekel. »Dolgo časa se že nisva videla.«

»Vse več se bova videvala,« je tiho rekel. »Zdaj pa sploh ... ko boš blizu svojih. Velike stvari so pred nama.«

»Nama?« Zarežal sem se. »Za trenutek sem pomislil, da mi boš celo pomagal.«

»Saj ti bom,« je mirno rekel Anton. Dvignil se je na komolce. Leva polovica obraza je bila lepa, kot je bil lep Anton, temen fant mojih let. Desna stran je bila izmaličena. Kjer bi moralo biti oko, je zijala jama. Ličnico je imel udrto in rob ustnic se mu je povetil. Gosti lasje, ki so na levi strani padali skoraj do ramen, so se na desni mešali s krvavo kašo Antonovih možganov.

»Kako sem videti?« me je vprašal.

»Pol-pol,« sem mu odgovoril.

Suho se je zahehetal.

»Ne zamerim ti, veš,« je rekel.

»Vem,« sem odgovoril. »Zato me še bolj boli.«

»Navadi se,« je prijazno rekel in legel nazaj. »Zdaj, ko si prispel, bo vsega tega veliko, veliko več.«

»Česa?« sem vprašal.

Halogenke so začele rohniti in metati slepečo svetlobo.

*

»Kako česa? Prokleti heroinar,« je nekdo rekel. Odprl sem oči in zaslepila me je močna svetloba.

»Cenil bi, če ne bi mojemu sinu svetili naravnost v obraz,« sem zaslišal očetov glas.

Nekdo je zamrmral in slepeča svetloba je izginila. Zamožikal sem in videl Gorča, kako se je sklanjal nadme.

»Kar padel si iz avtomobila,« je rekel. »Globok spanec imaš.«

»Kje je oče?« sem vprašal.

Oče se je pojavil poleg Gorča. Ponudil mi je roko in me dvignil.

Zavrtelo se mi je v glavi in skoraj sem padel. Oče me je ujel.

»Vse bo v redu,« mi je tiho rekel in me poljubil na čelo.

26

Nekaj v glavi me je sililo na misel, da zadnjič slišim njegov glas. A te misli nisem hotel ubogati.

27

*

Naprej se vsega spominjam bolj megleno. Pa saj ni bilo nič takega, res. Lovci so bili toliko prijazni, da so iz avta zložili mojo prtljago, nato pa so nekam izginili in ostal sem sam. Oče se je odpeljal že prej. Nisem se hotel ozreti nazaj, samo zaprl sem oči in si globoko v spomin vtisnil rohnenje dizelskega motorja in spremljal zadnje luči, ki so se spreminjale v drobne pike, dokler niso dokončno izginile.

Vrata ustanove so se odprla.

Rad imam presvetljene fotografije.

Ko sem bil še majhen, sem hodil k fotografskemu krožku in veselo fotografiral vse okoli sebe. Le da sem za razliko od mojih sošolcev zaslonko vedno odprl bolj, kot je bilo to potrebno.

»Pa ti razumeš, kako fotoaparat deluje?« me je vsake toliko časa vprašal učitelj, visok možak, z lepo urejeno bradico, ki mu je obrobljala obraz. Vedno je smrdel po lesenih ostružkih in električnem vezju. V njegovem kabinetu so po steni visele naslovnice tehničnih časopisov. Nekoč, ko sem na njegov ukaz po kabinetu brskal za ND-filtrom, sem v majhnem predalu, ki se je težko odpiral, našel sliko mlade ženske, ki jo je čez ramena objemal učitelj, samo da je bil bolj lasat kot sedaj. Razjezilo me je to, da je fotograf slikal proti svetlobi. Nekaj časa sem strmel v fotografijo. Nekaj me je na njej motilo. Ko sem končno našel ND-filter in prišel nazaj v učilnico, je bila prazna. Samo učitelj je sedel na mizi in zvonil z nogami.

»Morava se pogovoriti,« je rekel. Sedel sem poleg njega.

»Ne boš naredil tečaja,« je rekel. »Vse tvoje slike so presvetljene.«

»To so nalašč,« sem rekel.

»Lahko, da so,« je odgovoril. »Ampak najprej moraš dokazati, da znaš fotografirati pravilno. Šele potem boš lahko fotografiral napačno.«

Takrat sem mu povedal, da sem v nekem starem naravoslovnem časopisu, v rubriki za nadnaravno (vse nadnaravne novice sveta so stlačili na eno samo stran), prebral, da če odpreš zaslonko, lahko na fotografijo ujameš ljudi, ki jih s prostim očesom ne moreš videti, ker so pač mrtvi.

Zasmejal se je in me počohal po glavi. Bil sem strašno užaljen. Vrgel sem filter po tleh in stekel k vratom.

»Videl sem tisto fotografijo, ki jo imate v predalu! Tisto je šele slaba fotografija!«

Učitelj se je komaj opazno nasmehnil.

»Danes bi imel moj sin ... okoli dvajset let. Nekaj takega.« Prenehal je zvoniti z nogami in malce nagnil glavo.

»Tečaja ne boš naredil. Ampak če ga mojega sina, kdaj slikaš na ta ... tvoj način ... mu povej, da ga pogrešam.«

Takrat sem ugotovil, kaj je bilo s sliko narobe. Slikana je bila iz izrazito spodnjega rakurza. Kot bi jo slikal mali otrok, ki gleda svet navzgor.

*

Kajti ko so se vrata ustanove odprla, je bilo vse presvetljeno. Samo temna silhueta človeka je stala med velikimi, dvokrilnimi vrati. Zamežikal sem. In takrat je do mene prišel glas. Rekel je:

»Živjo, mali.«

»Ti si pa iz osemdesetih,« sem bleknil.

Lastnik glasu se je visoko zahihital. Stopil je korak naprej, da je presvetljenost končno izginila, in pred mano je stal Boy George, ki je vijoličaste suknjiče in histerične klobuke zamenjal za belo haljo in obrito glavo.

»Nisem,« je rekel. »Si pa želim, da bi bil, mali.« In se še enkrat zahihital. »By the way, jaz sem Denis.«

Bil je rahlo napudran po obrazu in imel je dolg nos. Predstavljal sem si ga v ženski obleki in z živahno lasuljo, kako pleše v mjuziklu. Ko se je prepognil, da bi mi pomagal nesti kovčke, je to naredil zelo graciozno, ženstveno. Neki moj znanec se je vedno bal takih moških. Govoril

je, da on že ne bo pustil, da bi ga bedni pedri osvajali. Resnica je bila prej ta, da sam ni bil sposoben osvojiti niti poštevanke, kaj šele kakšnega bednega pedra.

»Tudi za tabo smrdi, ko greš srat,« je vedno rekel vsaki, ki je zavrnila njegove primitivne snubitve. Zato pa je rad tepel vsakogar, ki je samo rahlo stopal čez meje njegovega omejenega sveta. Umrl je v prometni nesreči, ko je pijan zapeljal čez dvojno polno črto in se čelno zaletel v tovarnjak.

»Si pa pozen,« je rekel Denis, ko je zaklepal vrata bolnišnice.

Naj povem, da ne vem, kje sem. Oče mi je rekel, da me pelje nekam, kjer razumejo take ljudi, kot sem jaz. Izogibal se je poimenovanju tega kraja, ampak jaz sem v to prisiljen. Zato bo včasih ustanova, včasih pa bolnišnica. Mogoče pa preprosto nočem razmišljati o tem, kaj je v resnici. Stopil sem korak nazaj in pogledal naokoli. Za trenutek me je premamilo, da bi začel teči. Kar takoj. Da bi pustil za sabo vse, še preden se zgodi.

»Don't worry, lepo ti bo tu pri nas,« je rekel Denis, kot bi vedel, o čem sem razmišljal.

Potem pa sem se spomnil na to, kaj sem storil. In na to, da čisto zares – nimam iti kam drugam. Zaenkrat.

»Pri nas,« sem ponovil.

Denis se je zahihital. »Ti ponavljalček, ti. Pridi, greva v tvojo sobo.«

Rad bi, da stopite za trenutek vame. Ne v mojo glavo, kajti to bi bil prevelik šok. Samo glejte skozi moje oči. Malce pred vami je Denis, ki se vsake toliko časa ozre nazaj in se na široko nasmehne kot kaka madame iz Red light district-a (angleški izrazi Denisu pristojijo). Hodiva po belih hodnikih, tla so nekakšne oker barve. Po stenah visijo razne plakete, ki pa jih nimam časa prebrati, saj ho-

diva prehitro. Po samo nekaj korakih prideva v majhno sprejemnico, kjer so ob stenah lično postavljeni stoli, na sredini pa je nekaj, kar bi lahko bil botanični eksperiment – čudno grmovje, ki, obrobjeno z nizko ograjo, na prvi pogled raste kar iz tal. Denis se obrne in vas pogleda:

»Na desno so prostori za osebje, učilnica in jedilnica.«

Denis se obrne nazaj in pomaha. Vidite, da je pred vami vratarnica. Za steklom se komaj vidi moškega, ki počasi pomaha nazaj.

»Za mano,« pravi Denis in zavije levo. Stavba je tudi znotraj očitno zelo simetrična. Hodiva po kratkem hodniku, ki se razdeli na dva dela. Denis pokaže na levo.

»Če te bo lulat,« se zahihita.

A midva greva na desno. Na hodniku so vrata in vse skupaj je kot v kakšnem cenejšem hotelu. Ustaviva se pred vrati na koncu hodnika. Denis odloži kovčke in se zahihita. Potrka na vrata.

»Darling, družba,« tiho zakliče. Obrne se k vam. »Po dva in po dva sta v sobi. Sami fantje ste,« reče in pomežikne.

Sliši se odklepanje, a vrata se ne odprejo.

»Viktor je malce slabe volje,« reče Denis s takim glasom, kot da govori o drobni domači živali.

Odpre vrata in izgine s kovčki, v sekundi je nazaj praznih rok.

»Lahko noč,« reče in vas počoha po glavi. »Jutri se vstaja zgodaj, da te spoznajo še drugi.«

Ko sem vstopil v sobo, je bila tema. Odložil sem prtljago in potipal po steni.

»Da ne bi slučajno,« sem zaslišal glas od nekod spredaj.

»Če pa ne vidim,« sem rekel.

»Če prižgeš luč, ti bom staknil oči, tako da boš vedno točno doma, ker ti je mama gotovo naročila, da ne smeš hoditi okoli, ko se zmrači.« Glas se je odkašljajal.

»Sicer pa ... saj ne potrebuješ luči. A ne?«

Prav je imel. Zaprl sem oči, saj sem se tako lažje koncentriral, globoko dihal in nekaj časa poslušal. Kmalu sem videl prostor. Bil sem v dnevni sobi, ki je bila hkrati spalnica. Pred mano je bilo veliko okno. Pograd je bil prislonjen ob levo steno, spodnja postelja je bila prosta. Na zgornji je ležal lastnik glasu, ki mu je bilo najbrž ime Viktor. Na desni strani je bila velika, rdeča omara. Barve imajo svoje zvoke. Rdeča zveni kot oddaljeno velemesto, ki ga opazuješ z visokega hriba. Na levi strani je bila miza in trije stoli, vsi rjave barve. In ker rjava ni barva, tudi zvoka nima. Viktor je spal v zeleni pižami, ki je zvenela kot šumenje drevesnih krošenj. In imel je črne lase. Črna zveni kot petarda, ki ti je eksplodirala blizu ušesa in ti zdaj zvonijo in brni v glavi.

Odprl sem oči.

»Lažje bi bilo, če bi mi pustil prižgati luč,« sem zamrmral in se počasi pretipal do pograda.

»Ah, potem ne bi bilo tako zabavno,« je zamomljal Viktor. »Zdaj mi pa daj mir, drugače te bom strašil v sanjah.«

Oblečen sem se ulegel v posteljo, ki ni bila postлана. Prekrižal sem roke na trebuhu in se zazrl v deske nad mano in poslušal Viktorjevo enakomerno dihanje. Bil sem zaspan, ampak vedel sem, da nocoj ne bo spanca zame. Takoj mi je postalo jasno, da je okoli mene vse preveč stvari, ki se bodo plazile v moje sanje. Viktorjeve grožnje me sploh ni bilo strah, saj sem vedel, da bi ga takoj pregnal. Strah me je bilo neznanih, potuhnjenih stvari. Ne najdem boljšega

izraza. Tisti, ki ni še nikoli v življenju zares spal, ve, o čem govorim.

In vedel bo tudi, da ko zapreš oči, ne potoneš v spanec, ampak v sanje. Vsako noč. Zjutraj se namreč ne zbudiš. Samo nehaš sanjati.

»In ti boš kar sanjal in sanjal,« je tiho rekel Anton tik poleg mojega ušesa.

»Ne zdaj, Anton,« sem mu odgovoril. Resnica je, da tudi jaz malo spim. Včasih zadremam. Zjutraj se tega spominjam kot mehkih lukenj v sanjah. Hotel sem, da bi se to nocoj zgodilo.

»Ne nocoj,« reče Anton, tokrat glasneje. »Nocoj se boš sprehajal z mano.«

»Bolje to, kot pa da mi puščaš možgane po postelji,« sem rekel.

»Na zdravje,« je na to odgovoril Anton.

Sedela sva na belih plastičnih naslonjačih ob bazenu. V rokah sva imela kozarce martinija in Anton in ravnokar sva nazdravila. Vse je bilo tako sterilno. Dan je bil zoprno sončen. Skozi sončna očala sem oprezal za neko žensko, za katero sem vedel, da mora biti tukaj. Ampak vsenaokoli so bili samo upokoјenci. Za sabo so vleкли svoje velike, zgubane trebuhe in čisto počasi hodili v vodo, vsak korak jim je bil muka.

»Sovražim vonj klora,« sem rekel.

»Čakaj, da prvič zavohaš formalin,« je rekel Anton in srknil iz svojega kozarca.

Še malo sem gledal naokoli. Vedel sem, da bi morala biti tukaj nekje.

»So to nebesa?« sem vprašal.

Anton se je skoraj zadušil od smeha.

»Si nekaj tako izjemnega, da so te dali v dom za *posebne* norce, hkrati pa sprašuješ take neumnosti.« Popraskal se je po nosu. »Nebes ne boš nikoli videl. Nihče, ki je sploh

kdaj razmišljal o njih, jih ne bo videl. Že vse to, kar vemo, nam onemogoča vstop vanje.«

Pogled se mi je ustavil na starejši gospe, ki je zelo počasi lezla v bazen. Sive lase je imela visoko spete in bila je suha, čeprav zelo gubasta. Prijela se je za ograjo in zakašljala. Bila mi je čudno znana.

»Znanje je stvar, ki nam omogoča zagon v realnem svetu. Hkrati pa ubija vse, kar poznaš ti. Vse sanje, vso lepoto. Vsak dan primeš v roko tisoč stvarnih stvari, hodiš po stvarnih tleh in se dotikaš stvarnih ljudi. Človeštvo se je tako naučilo, da spravi svojo dušo v stvarno. Tega se še ne zaveda. Ampak ravno zato so nebesa tako daleč. In zato so sanje le produkt kemije v možganih.«

Nisem ga razumel in ga tudi nisem hotel. Gospa s sivimi lasmi je namreč padla. Z glavo se je udarila v rob sinje modre stopnice in kri se je hitro razlila, čeprav jo je spirala pluskajoča voda. Nihče ni kričal. Nihče ji ni priskočil na pomoč. Imel sem občutek, da bi moral to storiti jaz.

»Pusti jo, ne bo ji hudega,« je rekel Anton. »Zate je bila vedno izgubljena. Itak pa ... čas je, da se zbudiš. Oziroma odsanjaš.«

»Ne, pa ni,« sem rekel. Zavedal sem se, kako sem utrujen. Pred očmi se mi je začelo megliti.

»Hočem ji pomagati,« sem zamomljal.

»Ti si res čuden,« je zavzdihnil Anton in se sklonil čisto k meni.

»Pa dobro jutro.«

*

»Ne me jebat, da govoriš v spanju.«

Odprl sem oči in zagledal Viktorja, ki se je režal na vsa usta.

»Vstani, zelenko,« je rekel. »Zajtrk.«

Viktor je bil res črnolas. Ko se je tako sklanjal nad mojo posteljo, je bil osvetljen kot Marlon Brando v Botru. Imel je ostre poteze in globoke sence so mu skrivale oči. Zdel se mi je tip človeka, ki ne bi dovolil pogreba v odprti krsti, temveč bi se dal upepeliti. Ne sprašujte me, od kod mi to. Ko pogledam človeka, ga dojamem drugače kot ostali. Saj ne, da sem kaj posebnega. Samo barva njegove majice mi res ne pove dosti o njem.

Počasi sem vstal. Viktor je stal nasproti mene in se še vedno režal.

»Če boš pameten, ti bom razbil gobec,« sem mirno rekel.

»Oho, končno pametna beseda, zelenko,« je rekel in se še bolj zarežal. Spodnjo ustnico je imel debelejšo kot zgornjo in rahlo je širil podolgovate nosnice, ko je dihal. Obrvi so mu rasle neenakomerno in zdele so se, kot da so naključno posajene na njegov obraz in da si jih je le z muko prerinil nad oči. Ko si je šel z roko skozi lase, sem videl, da se mu je pleša že pridno zažrla z leve in desne strani. Ampak kljub vsemu je bil šarmanten na svoj zoprni način. Taki fantje so v srednji šoli ponavadi poslušali punk, si zabadali ribiške trnke skozi nos in hodili s puncami, ki so bile bolj kosmate od njih.

»Jebi se,« je rekel Viktor. »Nikoli nisem poslušal punka.«

Stopil je čisto blizu mene. Vedel sem, da bom moral bolj paziti na svoje misli.

»A kosmate pa si porival?« sem vprašal.

Tu sem bil hitrejši od njega. Videl sem, kako me njegova pest zadane v brado in kako padem po tleh ter izgubim zavest.

Mirno sem se izmaknil njegovemu udarcu in ga spotaknil, da se je opotekel in se zaletel v omaro. Globoko je dihal in besno strmel vame. A že čez nekaj sekund se mu je obraz razlezel v znano režanje.

»Dober si,« je rekel. »Ampak če še enkrat misliš grdo o meni, te bom dobil. Verjemi mi.«

»Verjamem ti,« sem odgovoril.

Obrnil sem se, da bi šel na zajtrk. Dovolj je bilo, da sem bil za trenutek nepozoren. Nevihta se je razdivjala v moji glavi.

Viktor je vstopil vanjo.

*

»Jej,« je rekel Viktor. Sedela sva za mizo in takoj sem vedel, kje sem. V starem stanovanju v bloku, kjer smo živel, preden smo se preselili v majhno hišo na robu mesta. Viktor je bil videti ogromen. Hotel sem vstati, ampak sem ugotovil, da ne bo šlo. Noge sem imel kratke in klobasaste, obut sem bil v modre pletene copatke.

»Jej, pikec,« je ponovil Viktor in mi pred obraz rinil gromozansko žlico, na kateri je bil kup smrdljive zelenjave.

»No bm,« sem rekel.

»Kaj?« je vprašal Viktor in nastavil dlan za uho.

»No bm, pwasc kuwčew,« sem rekel.

»Ko ti zrastejo zobje, se bom pogovarjal s tabo. Do takrat pa – jej, da boš velik,« je rekel in približal žlico. Hotel sem ga poslati nekam, a je izkoristil moja odprta usta in mi zarinil ogabno zelenjavo vanje. Malo sem jo zmehčal, nato pa mu jo z vso silo pljunil v obraz.

»Mama bo huda,« se je režal in si s prsti krpal blede zeleno kašo iz oči. Vstal je in izginil iz mojega zornega kota.

Hotel sem obrniti glavo, pa sem ugotovil, da je ne morem obrniti dovolj. Pogledal sem navzdol. Moje telo je krasil ogromen slinček z medvedkom.

»Luškan plac,« je rekel Viktor in slišal sem njegove korake. »Ni ti bilo hudo.«

Koraki so prenehali. Zaprl sem oči in si poskušal predstavljati, kje je. Slabo sem se spomnil stanovanja, vendar sem iz divjanja s hojico ohranil vsaj nekaj malega prostorske predstave. Hkrati pa sem vedel, da je vse to le v moji glavi in da sestava prostorov ni taka, kot je bila v resnici. Ampak ko sanjate, tudi ne spreminjate stvari po svoji volji. Samo čakate, da se zbudite. Nekaj takega sem moral doseči tudi jaz.

»Veliko se je govorilo pred tvojim prihodom, veš,« je rekel Viktor.

Odpiranje predala.

»Pa veš, kaj se je govorilo?«

Zapiranje predala.

»Da si najmočnejši. Najsposobnejši. Najlepši. No, za to zadnje sem se že prepričal, da ni res. Za prvi dve pa se v temle nisi pretirano dobro izkazal ... piki mali. U, družinske fotografije!«

Takrat sem vedel, kje je. Pri televizorju. Nad njim so bile slike. Vedno sem se zaletaval vanj in jih prevračal, tako da je bila babica huda. Mama me je vzela v naročje in mi jih kazala. Mene, očeta, njo. S prstki sem drgnil po fotografiji in pušchal mastne sledi, mama pa mi je kar pustila.

»Lepo lepo ... lepa slika,« je tiho rekel Viktor. In takrat sem začutil svojo priložnost. Viktorjeva ranljivost se je izkazala za nekaj, na kar ni računal. Miza pred mano se je zvila. Zrasle so mi dolge noge. Stol pod mano se je zlomil. Stene so spremenile barvo. Vse je postalo sivo.

Rinil sem ga iz mojih spominov. Ampak nisem hotel, da se zabava konča. Hotel sem pogledati, kaj se skriva v njegovih.

*

»Žal mi je,« sem tiho rekel. »Res mi je žal.«

Z Viktorjem sva bila v drvarnici. Šibka svetloba je padala skozi reže na lesenih vratih. Viktorjev hrbet pred mano se je tresel. Razločno sem videl vsako vretence, kot da bi sililo izpod kože na prostost.

»Zakaj pa?« je tiho rekel Viktor. Njegov glas je bil drugačen. Bil je še otrok.

»Saj sem jaz začel. In ti si vstopil dosti globlje. Bravo. Impresivno.« Kljubovalno je pljunil.

Na hrbtu je imel krvave rdeče reže. Dovolj globoke, da je kri mezela iz njih.

»No, daj. Privošči si,« je skozi stisnjene zobe rekel. »Ampak vedi, da ne bom jokal. Tako kot nisem takrat.«

Obrnil je glavo. Obrvi so bile isto čudne. Samo obraz je bil mlad, neporaščen. Oči so bile iste. Solzne.

V roki sem imel pas. Dvignil sem ga visoko nad glavo. Viktor je zaprl oči in se ugriznil v ustnico.

Smrdelo je po miših in žaganju.

»Grega na zajtrk,« sem rekel, spustil pas in mu podal roko.

*

Ko sva z Viktorjem hodila proti jedilnici, sva bila tiho.

Po takem vdoru, kot sva ga doživela, se počutiš čudno. Čisto malo se ti vrti in vidiš bolj ostro. Sluh imaš bolj izostren. Sicer je vse kratkotrajno, a je dovolj, da se vedno

znova zaveš, da tisto, česar se lahko dotakneš, ni nujno edino, v kar lahko verjameš. Bilo mi je hudo. Ko sem dvignil pas nad Viktorja, sem se počutil izjemno močnega, ampak hkrati prestrašenega. Razrvanega. Tako se je počutil tisti, ki je Viktorja takrat res tepel. Ampak tega mu nisem povedal. Nisem bil prepričan, če on to hoče vedeti.

Zaslišal sem klavir.

»Upravnik ga ima v svojem kabinetu,« je rekel Viktor.
»Vedno igra Toma Waitsa.«

In to zgodnjega Toma Waitsa, kot sem takoj ugotovil. Pel je enako slabo, glas je imel skrhan, samo ne na tak šarmanten način kot Tom.

»Spomnila se bo mojega starega glasu, ko bom zadrževal solze,« je pel upravnik, nekje za stenami ustanove. Njegov glas je rezko zvenel v moji glavi.

»Že zdavnaj smo ga pogruntali, da ne more čez neko žensko, ki jo je spoznal bog ve kdaj v svojem mizernem življenju. Patetično,« je rekel Viktor.

»Dobro, da si našla nekoga, ob komer se počutiš varno,« je pel upravnik in se zmotil v akordu.

Viktor se je zarežal: »Grozno je nenadarjen.« Hodila sva en ob drugem in se nisva gledala.

»Krasno. Najprej Boy George, zdaj pa Tom Waits,« sem zagodrnjal.

»Počakaj, da spoznaš kuharico,« je rekel Viktor. »Kot Dolly Parton, ki so ji popustili balkoni in jih zdaj namaka v krompir.«

Pred jedilnico sva se ustavila.

»Denis je drugače v redu,« je rekel Viktor. Še vedno se je izogibal mojemu pogledu. »Če preživiš vse anglizme in namige na vročo moško ljubezen seveda.«

»Moram biti pozoren še na koga?« sem rekel.

»O, ja,« je odgovoril. »Ampak veselje ugotavljanja bom prepustil tebi.«

Odprl je vrata.

*

»Tiho, tiho. Čarodej prihaja.«

Vedno sem imel rad čarodeje. Zdelo se mi je, da so isti kot jaz. Ko sem bil majhen, me je mama vedno peljala na njihove nastope. Sedela sva v zakajenem baru, kjer je bilo malo ljudi. Oči so se mi solzile. Z mamó sva dobila mizo čisto v kotu in bil sem slabe volje. Vsi so bili tako glasni in pijani. Zame je bil čarodejev nastop nekaj najbolj svetega, kopica pijanih možakov in njihovih razuzdanih deklet pa se je obnašala tako, kot da ne bodo videli nič posebnega. Bili so v svojem svetu zabave in razvrata.

»Ljubček ... a bi midva šla?« je tiho rekla mama. Vedel sem, kaj jo je mučilo. Trebušasti možak s pivom v roki jo je že cel večer opazoval z majhnimi, rumenimi očmi.

»Prosim, mami ... samo nekaj trikov.«

Zavzdihnila je in si šla z roko skozi lase. Vedel sem, da je mislila na očeta, ki ni nikoli hodil z nama na take stvari. Pobožal sem jo po kolenu in nasmehnila se mi je. Bila je lepa, a včasih tako žalostna. Vedel sem, da vstaja sredi noči, si skuha čaj in v temi sloni na pultu. Pila je zeleni čaj z limono, ki je na skodelicah puščal svetlo rjave obroče.

»Tiho, tiho. Čarodej prihaja,« je zahreščal ženski glas iz zvočnikov.

»Naj mu že enkrat pride!« je zavpil rumenooki in gostilna se je zatresla od smeha. Pogledal je mamó, kot da je povedal najboljši štos na svetu. Mama je pogledala stran.

Čarodej je naposled le prišel. S sabo je imel pomanjkljivo oblečeno asistentko, ki je požela splošno navdušenje publike.

»Nikoli več te ne pripeljem sem,« je zamomljala mama.

Nisem razumel, zakaj je moral biti tako oblečen. Ko sem jaz izvajal trike, sem bil ponavadi v pižami. Ker nisem mogel nikoli spati in sem se bal sanj, sem vso noč čaral, kot sem temu takrat rekel. Najprej mi je šlo težje, ampak kmalu sem se naučil odličnih trikov. Ko sem enega pokazal moji sošolki, je zakričala in zbežala stran ter se me od takrat naprej izogibala. Zato jih nisem kazal nikomur. Čarovnike pa sem občudoval, ker so si upali nastopiti pred vsemi. In nihče ni zbežal. Vsi so ploskali.

Čarodej, ki je skakal po odru, je bil mlad, z lepo pristriženo bradico in bleščečim cilindrom. Motal se je okoli svoje asistentke, ki je potresavala z dolgimi črnimi lasmi in se neumno smehljala. Občinstvo je čvekalo in hrulilo, kot da se nič ne dogaja. In, roko na srce, nič posebnega se ni dogajalo. Nekaj trikov s kartami, zajec v klobuku in podobno. Edini sem ploskal.

»Daj, mali, greva, no,« je rekla mama in že začela vstajati.

»In zdaj, zadnja točka večera!« je napovedal čarovnik.
»Najbolj nevarna. *Smrtno* nevarna.«

Mašine ob straneh odra so spustile meglo.

»Pizda, sem pijan,« je zavpil rumenooki.

Asistentka se je postavila ob leseno steno in razširila noge. Čarodej je iz klobuka privlekel nož. Klobuk si je poveznil globoko na obraz, tako da mu je zakrival oči.

»Zaštilal jo bo!« je nekdo zavpil in vsi so se rezali.

Sam sem mislil, da vem, v čem je trik. Čarodej vidi drugače, tako kot jaz. Zato ne potrebuje oči.

Prvi nož je priletel med asistentkine noge. Zdaj so ploskali tudi ostali. Naenkrat je zavelo po alkoholu čisto blizu mene. Rumenooki je prisedel poleg mame. S komolcem se je naslonil na mizo in zapičil vanjo oči. Mama se je nemirno presedala in gledala stran.

»O, lepotička,« je zakrulil. Mene najbrž sploh ni opazil, ali pa mu je bilo vseeno.

Drugi nož je poletel in se zapičil poleg njene dlani.

»Prosim, da greste stran,« je bila uradna moja mama. Še vedno ga ni pogledala.

»Oh, no, kaj se zdaj delaš, da ti nisem všeč,« je rekel moški in ji položil dlan na obraz. Mama se je stresla.

»Pustite me.«

Tretji nož je poletel in se zapičil poleg asistentkinega vratu.

»Ne bodi prasica, mala,« je siknil smrdljivec in se ji čisto približal. Obe roki ji je položil na prsi. Mama je zmrznila. »Danes greš z mano domov,« je rekel in si obliznil ustnice.

Četrti nož je obstal v zraku.

Občinstvo je onemelo. Videl sem, kako so se moji mami razširile oči. Samo rumenooki ni nič opazil. Še vedno je držal roke na prsih moje mame in pijano strmел vanjo.

Čarodej je dvignil klobuk in najprej zagledal nož, ki se je v zraku počasi obračal. Moški za sosednjo mizo je vrgel kozarec ob tla in zaklel. Asistentka je bila blede kot stena in solze so ji polzele iz oči. Čarodej je stal kot prikovan. Nož je bil obrnjen proti njemu.

»Ne ... prosim, mali moj ... ne naredi tega,« je tiho rekla mama. Rumenooki je zakrulil od smeha, ki je odmeval po smrtni tišini gostilne.

»Se boš že še vdala ... mala.«

Pomežiknil je.

Nož je poletel. Tik pred čarovnikovim obrazom je zavil in za trenutek se je kovina zableščala pod reflektorji. Glave gostilniških pijavk so mu sledile. Videle so, kako se je nož zasadil v vrat trebušastega perverznjaka, ki je imel roke na prsih dolgolase ženske srednjih let. Perverznjak je samo še bolj izbulil rumene oči in zagrgal. Kri mu je stekla iz ust. A ženska ga ni pogledala. Glavo je obrnila na drugo stran, proti malemu fantku, ki je sedel poleg nje in gledal v nož. Pobožala ga je po glavi, nato pa odrinila debeluha, da je padel s stola in se mu je nož zabil še globlje v vrat, prijela fantka za roko in hitro odšla iz gostilne.

Ne spomnim se, ali je kdo kaj vpil ali ne. Nihče naju naslednji dan ni iskal. Mama tega dogodka ni omenila niti z besedo.

Ko sem vstopil v jedilnico, sem se spomnil Antona.

Nenavadno, da mi je postal nekakšna tolažba, ko pa bi se ga po vsej logiki moral bati. Moral bi biti moja najhujša nočna mora, potna sraga na čelu in aritmični skok srca. Pa ni bil. Šinil mi je v glavo takoj, ko mi je bilo neprijetno. Pa če sem mu pustil ali ne.

V jedilnici je bila močna svetloba in priprl sem oči. Vedel sem, da vsi zrejo vame, tako kot so zrl takrat, ko se je zapičil nož v vrat tiste gnusobe.

Kot da sem kaj slabega storil.

»Saj si,« mi je šepnil Anton. »Saj si.«

Hotel sem ga prijeti za roko, pa sem ugotovil, da to niso sanje.

»Niso, niso,« je šepnil Anton.

»Zdravo,« sem rekel.

Nihče ni odgovoril.

Zato sem ustavil čas.

*

Pred nekaj leti sem pobegnil od doma in sem štopal do morja. Iz hiše sem se odplazil, ko sta starša spala. Pazil sem, da nisem stopil na škripajoče stopnice. V kuhinji sem pobral nekaj tuninih konzerv in steklenico domačega žganja.

Čez dobro uro sem bil že pri cesti z dvignjenim palcem. Nosil sem strgane kavbojke in preveliko debelo srajco. Takrat sem imel še kratke lase in vsake toliko časa sem se podrgnil po glavi. Ne spomnim se dobro, zakaj sem se odločil pobegniti. Sem že imel svoj najstniški razlog. Želel

sem si samo, da me ne bi ujelo sonce. Takrat moj pobeg ne bi bil več mističen, ampak bi postal samo navaden smrkavec, ki ves zaspan čaka na prevoz Bog ve kam. Tema je bila pomirjujoča in je skrila moje misli, za katere se mi je včasih zdelo, da postajajo stvarne. Če sem kdaj šel slabe volje spat, sem se zjutraj zbudil v drugačni sobi. Pohištvo ni bilo na istem mestu in knjige so bile razmetane po tleh. Mama se je vedno jezila in zjutraj sem vedno poležal in samo hitro mežikal, saj nisem hotel videti, kaj natanko se je ponoči zgodilo.

Tako sem mežikal tudi takrat, dokler se mi niso začele približevati luči. Stopil sem že skoraj na cestišče in začel mahati. Avto se mi je približeval, jaz pa sem mahal in mahal. Zvok motorja je bil vse močnejši. Odločil sem se, da se ne umaknem. Še bolj divje sem mahal. Avto je zavrl, tik preden bi se nalimal na vetrobransko steklo. V noč je zarezal zvok troblje, ki je trajal nekaj sekund. Skomignil sem in opravičujoče pomahal vozniku, ki ga zaradi luči sploh videl nisem. Vrata so se odprla in ven je stopil moški, ki je bil kakih deset let starejši od mene. Oblečen je bil podobno kot jaz, samo malo manj razcapan je bil. Frcnil je cigareto ob tla in oranžne iskre so švignile po asfaltu.

»Ja, pa kaj je tebi, mulec?« je zavpil.

»Štopam,« sem rekel.

»Na sredi ceste?!« je zavpil. Še vedno sem stal tik ob avtomobilu in si z roko senčil oči pred močnimi žarometi.

»Mislil sem, da me drugače ne boš videl,« sem opravičujoče rekel.

»O, pa še dobro sem te videl. Skoraj bi lahko z brisalci razmazal ta tvoj grd fris!«

»Grem lahko s tabo?« sem vprašal.

»Kam pa?« je vprašal tip. Zahrkal je in iz žepa v srajci potegnil novo cigareto.

»Odkvisno, kam greš,« sem rekel.

Prižgal je cigareto in si me ogledoval. Nato je stopil malce naprej in končno sem ga lahko bolj videl. Bil je neobrit in pod dolgim nosom s širokimi nosnicami je šobil mogočno zgornjo ustnico. Ampak gledal ni hudobno. Samo malo je bil negotov.

»Si spizdil od tastarih?« je vprašal in se namrščil.

»Ne,« sem odgovoril. »Samo na izlet grem.«

*

Povedal mi je, da mu je ime Matic in da ne bo odgovarjal policiji, če naju ustavi. Strinjal sem se. V avtu je bilo toplo, skorajda zatohlo. Armaturna plošča je ropotala pri nizkih obratih in Matic je stalno kadil ter raztresal pepel vsepovsod, tudi po meni, ko je menjal. Čez vzvratno ogledalo je imel obešene pliš kocke, nog nisem mogel dobro stegniti, ker so bile po tleh piksne piva.

»Si že fukal?« me je vprašal Matic in se zarežal.

Pokimal sem. Matic se je skremžil in obrisal zarošeno šipo. Pepel iz cigarete mu je padal po armaturi.

»Kdaj?« je vprašal.

»Pred enim tednom,« sem odgovoril.

»Dober si,« je v smehu rekel.

»To bi moral njo vprašati,« sem odgovoril.

»Upam, da je nisi za bradavice ščipal,« je učeno rekel in si vtaknil čik v kot ust. »Babe tega ne marajo. Tako sem jaz prvič zajebal, ker sem prej preveč porničev gledal. Ščipal sem jo za bradavice, jo tepel po riti in ji šepetal, 'Daj ga v usta, prasica!'. Čez nekaj minut se me je naveličala, jaz pa sem ostal s trdim.«

Cigaret mu je iz ust padel nekam med jajca. Javsknil je in spustil volan ter dvignil noge, avto je poskočil in zatulil, Matic pa je mahedral z rokami.

»Odpri šipo!« je zavpil.

Divje sem začel vrteti ročko, on pa se je tepel po mednožju, kot da hoče pogasiti požar.

»Boli ... peče ... a ... jebemti ...« je sikal. Končno je našel cigaret. Prijel ga je med palec in sredinec in ga frcnil skozi okno tik mimo mojega nosu.

Ko se je malo pomiril, je vžgal avto in nadaljevala sva vožnjo.

»Ne bom več kadil v avtu,« se je pridušal. Čez nekaj sekund je imel v ustih nov čik. Pomolil je škatlico proti meni.

»Kadiš?« je vprašal.

»Ne, hvala,« sem odgovoril.

»Potem pa kaj povej,« je rekel in potegnil, da je konica cigarete zažarela.

Predvideval sem, da ga zanima seks, zato sem mu povedal mojo prvo izkušnjo. Res se je zgodila pred enim tednom na neki zabavi pri nekem prijatelju, ki sploh ni bil moj prijatelj, ampak sva ga včasih samo pila skupaj. Enkrat sem mu v gostilni prevrnil kozarec vodke, da bi se ga dotaknil in od takrat naprej me je spoštoval. Njegovi so bili premožni in imeli so počitniške hiške po celi državi. V eni izmed njih smo bili mi. Počeli nismo nič, samo vsako minuto je vse postajalo bolj glasno in nevarno, kajti kozarci so leteli na vse strani, brez pomoči misli. Na tej zabavi je bila ona, drobna črnolaska, ki se ni ličila in je oči skrivala za črnimi očali z debelimi šipicami. Hodila je na drugo šolo kot jaz in najprej sem mislil, da je taka kot jaz, in prav sem imel. Sicer ni imela takih sposobnosti, a bila je osamljena in dvomila je v vsak svoj premik. Veliko

je kadila, drugače pa je tiho sedela in gledala ostale žurere, kako so se kmalu poparčkali in si izsesavali obraze na plesišču. Začela sva se pogovarjati in vseč so mi bili njeni zobje. Božal sem jo po roki, ona pa se je delala, da ni nič. Kmalu sem jo poljubil, nato pa sva ostala čisto sama. Pokrila sva se kar s prevleko sedežne in solze so ji prišle na oči, ko sem prvič prodrl vanjo. Njene misli so me begale in nisem jih znal prebrati, zato pa sem vedel, kdaj jo moram poljubiti in kam moram usmeriti ustnice. Božal sem jo po laseh in ji s prsti drsel po obrazu. Zjutraj, ko sem se zbudil, je že šla.

»Lepa, stari, lepa,« je rekel Matic. »Kaj je bilo potem?«

»Nič. Pustila me je ... najbrž,« sem skomignil. »Kaj je bilo pa s tvojo prvo?«

»Zdajle greva k njej,« je tiho rekel Matic. »Nekaj stvari jo moram vprašati.«

50
51

*

Ni me zanimalo, zakaj se voziva sredi noči k neki ženski. Samo vesel sem bil, da sem pri Maticu v avtu. Njegove misli so bile navidez preproste, a vedel sem, da tiste prave občutke skriva. Vozila sva se, dokler se ni pokazalo sonce. Vmes sem zadremal. Zbudil sem se, ko sva se ustavila pred majhno hišo z ravno streho. Obraščale so jo ciprese in vhod je imela pokrit z leseno streho, poraščeno z bršljanom. Stopil sem iz avta in globoko zadihal.

»Na morju sva,« sem rekel.

»Blizu,« je rekel Matic. »Počakaj me tu in nič ne sprašuj. Kmalu pridem.«

Seveda nisem počakal. Pozvonil je in nekaj govoril, nato pa so se vrata odprla in izginil je v hišo. Splazil sem se

okoli cipres in našel okno, skozi katero se je videlo Matica in dekle, ki sta sedela za mizo. Matic je hotel prižgati cigareto, a dekle je nekaj zamahnilo z roko in pokazalo na velik trebuh. Ni mi bilo treba slišati pogovora, vedel sem, o čem se pogovarjata. Oba sta bila žalostna, a preponosna, da bi priznala, da se imata še vedno rada. Matic se je razburjal in udaril je po mizi. Dekle je obrnilo glavo, videl sem, da joka. Imela je kratke, svetle lase in majhno, neizrazito brado. Nisem si mogel predstavljati, kako jo je Matic ščipal za bradavice. Vedel pa sem, da gre pogovor v napačno smer. Zato sem Maticu malce pomagal.

Njegove reakcije so se umirile in pokončno je sedel. Obraz se mu je sprostil in nasmehnil se je. Stegnil je roko in jo pobožal po trebuhu. Dekle se je obrnilo k njemu. Vedel sem, da je to ta trenutek. Zaustavil sem čas.

Saj ni nič takega, res. Ljudje sploh ne vedo, da se je to zgodilo. Ko vse steče normalno, imajo občutek, da vmes ni minilo nič, samo tistega trenutka zamrznitve se spomnijo bolj intenzivno.

Sedel sem nazaj v avto. Čez nekaj časa je prišel skozi vrata Matic in si prižgal cigareto. Nekaj časa je stal tam pod bršljanom in vrtal z nogo v tla. Nato je frcnil cigareto stran in se odpravil proti avtomobilu.

»To je to,« je rekel, ko sva se peljala nazaj.

Zazehal sem. »Še vedno ne smem nič vprašati?«

»Ni treba,« je rekel z rahlim nasmehom. »Bom raje razmišljal o tem. Besede samo škodijo.«

Čutil sem, da je žalosten. Ampak v tej žalosti je bilo skrito nekaj, česar se ne da ubesediti. Samo vedel sem, da ni bilo nič slabega. Zato sem ga pustil, da se je posvetil spominom.

Odložil me je na istem mestu, kot me je pobral.

»Oprosti, ker sem bil tako dolgočasen,« je rekel.

»Nič hudega,« sem odgovoril. Iz nahrbtnika sem izvel steklenico žganja in mu jo dal.

»Če boš še kdaj štopal, se spomni name. Mogoče se pri-
furam mimo,« je rekel in pohodil plin. Nekaj časa sem še
stal tam in gledal avtomobile, kako so vozili mimo mene.
Nato sem malo zaprl oči.

*

Oprostite, da sem tako zašel. Ampak saj sem povedal,
kako bo. Težko takoj nadaljujem, ker me je strah tega, kar
sledi. Zato rad malce zatavam. Še vedno smo v jedilni-
ci, ki je zgubila svojo močno svetlobo. Miza je samo ena,
ampak je dolga in široka. Za njo sedi deset takih, kot sva
jaz in Viktor. Nobene ženske ni. To me ni začudilo, saj še
nisem zasledil dekleta, ki bi imelo take sposobnosti.

Zdaj bi rad, da se z mano sprehodite po jedilnici. Kajti
čas je na naši strani. Za nekaj časa.

Čisto na robu mize, najbližje meni, sedi visok fant.

»Tihi Jimmy,« mi je šepnil Anton. »Ne delaj se, da ne
veš, kako se kličejo med sabo. Že ko si prišel v ustanovo,
si točno vedel, kdo je kdo. Toliko takšnih ljudi na kupu
pušča sledove. In ti jih zaznaš.«

Visok fant je bil res Tihi Jimmy. Najbrž ni dosti govoril.
Zdel se mi je malce prestrašen, kar tako, ker tak pač je.

»Nimaš več dosti časa.« Anton je očitno užival v si-
tuaciji. »Dobro veš, da bodo vedeli, kaj si naredil. Ti, ti
panik. Nisi se mogel niti soočiti z njimi, kako boste šele
sobivali.«

Nasproti Tihega Jimmyja je sedel Komanč. Visok, širo-
kopleč, obrit po glavi, z eno obrvjo. Poleg njega je sedel
Obični. Ki je bil pač običajen. Še frizuro je imel tako dol-
gočasno, da je ne bi znal niti največji poet preliti v besede,

kaj šele jaz. Nasproti Običnega je sključen slonel na mizi Ata. Po bradi in obraznih potezah se mu je videlo, da je starejši od vseh ostalih. Usta mu je obkrožala na kratko pristrižena rjava brada.

»Jih vidiš, se že malo premikajo,« se je zahihital Anton. Tihi Jimmy je res začel čisto rahlo obračati glavo.

Nasproti Ata je sedel Poet. Dolgolas in zmeden se ni obrnil v mojo smer, temveč je strmel v svoj krožnik, na katerem ni imel nič, razen roke Hišnika, ki mu je očitno hotel ponagajati. Hišnik je bil majhen in slabo raščen. Na hrbtu je imel izboklino, ki bi lahko bila začetek grbe. In nasproti hišnika je sedelo njegovo vizualno nasprotje, suhi, v stilne cunje odeti Klipan, ki je imel okoli glave zavezano rdečo ruto in okoli vratu obešeno srebrno verigo.

»Dobrodošel,« je nekdo rekel. Dvignil sem pogled s Klipana in zagledal starejšega gospoda sivih las, ki je stal ob steni in se smehljal. Takoj me je nekaj zmotilo na njem. Mislil sem, da so to mogoče motne oči, ampak ko je uprl vame pogled, sem ugotovil, da zna še kako fokusirati. Jedilnica je oživela. Ni bila hrupna, kajti vsi so utihnili, ko sva z Viktorjem stopila notri. Samo čas je spet tekel.

»Načeloma pri nas ne uporabljamo moči, ki jih lahko nadzorujemo,« je rekel gospod. »Ampak si novi, zato ti oprostimo.« Nasmehnil se je in pokazal vrsto porcelanastih zob. »A naslednjič se le zadrži.« Z roko je pokazal na mizo, kjer je stal. Poleg Klipana in Hišnika sta bila še dva prazna stola. Viktor me je potrepljal po ramenu.

»Dobra poteza, s tem časom. Zdaj bodo vsi mislili, da si nastopaška pizdica,« mi je šepnil na uho.

Odpravil se je proti stoloma, jaz pa sem mu sledil. Vsi so obračali glavo za mano. Ko sem šel mimo Hišnika, me je hotel s komolcem rukniti v jajca. Izognil sem se mu.

»Zvitorepec,« je zamomljal Poet, ki me je očitno tudi opazil.

Mislil sem, da bo pot trajala večno. Da tega ne bo nikoli konec. V tej grozno beli jedilnici, za katero se je na trenutke zdelo, da se širi in oži in da me bo požrla. Po steni so bili obešeni plakati. Zdravo prehranjevanje, živilska piramida. In neke čudne fotografije veselih otrok, ki tekajo po travnikih. Zavohal sem hrenovke in gorčico. Klipan se je zarežal in zatresel z glavo, tako da mu je ketna za vratom zarožljala.

Z Viktorjem sva sedla.

»Jaz sem doktor Jonatan. Upravnik, predavatelj, mentor,« je rekel gospod in se nasmehnil. Ni ponudil roke. Samo gledal me je. In tako sem ugotovil, kaj me je motilo na njem. Meni se ljudje niso nikoli predstavljali, kajti za vsakega sem takoj vedel, kako mu je ime. Ker ime kroži po mislih in nikoli ne izgine. Z njim živiš od začetka do konca in vtisnjeno je tako globoko, da se ga ne da skriti. A Jonatanu je to uspelo.

»Jonatan,« sem tiho ponovil.

Nasmehnil se je. Obraz je imel gubast, a ne preveč. Ko je dihal, je rahlo širil nosnice.

»Tako je,« je ponovil. »Veseli me, da sva se spoznala.«

»Nista se spoznala,« je tiho šepnil Anton. »Ker se mu nisi predstavil. Ampak on ve vse o tebi. Ti si pa tokrat mrzel. Ha. Haha.«

Gledal sem v krožnik. Okoli mene so vsi govorili in žvenketali s priborom.

»Si v redu?« je vprašal Viktor. Slišati je bil zaskrbljen. Jonatan je vstal in se odkašljal.

»Rad bi, da pozdravimo našega novega člana.«

»U, oprostite, moj Bog,« je zacvililo nekje za mano. Denis je teatralno vstopil v jedilnico in se dvakrat zavrtel okoli svoje osi.

»Stola nimaš,« je rekel Jonatan.

»Pa res,« se je zahihital Denis. »Bom pa stal.«

Jonatan je bil vidno nezadovoljen. Namrščil je goste, sive obrvi in nadaljeval:

»Bistvo naše ustanove je, da sprejmemo vsakogar. Druži nas nek skupni cilj.«

»Me res zanima, kakšen,« je nekdo zamomljal in Klipan se je zarežal.

Jonatan je zavzdihnil.

»Ne vem, zakaj mi delate to. Tukaj imamo nekoga, ki je gotovo prestrašen v novem okolju, vi pa mu dajete slab zgled.«

»Saj nisem pes,« sem rekel.

V jedilnici je zavladata tišina. Videl sem Hišnika, kako je skremžil obraz, napol v strahu, napol v smehu.

»Kako prosim?« je rekel Jonatan in me pogledal. Strmel sem v njegovo roko s kosmatimi členki, ki jo je naslanjal na mizo. Dvignil sem glavo in ga pogledal v oči.

»Domače živali so prestrašene v novem okolju, ne pa ljudje. Je pa res, da imam nekaj skupnega s hišnimi ljubljenci – nisem si izbral svojega gospodarja. Zato bi rad zvedel, kaj moram narediti, da čim prej zginem od tod.«

Omizje je zamrmralo. Jonatan je pobobnal s prsti po mizi in me gledal.

»Tišina ... prosim, tišina!« je glasno rekel. Ko ni mrmljal nihče več, je nadaljeval v mirnem tonu:

»Tu nismo zato, da bi dvomili, ampak da bi se kaj naučili. Ključ je sodelovanje in zaupanje, ne pa beg in zavračanje. Je tako?« je rekel in se ozrl naokoli.

Slišati je bilo nekaj tihih ja-jev. Klipan se je spet zarežal. Hišnik se je kremžil. George je momljal »mhm, mhm,« in se drgnil po nosu. Ata je nekaj šepnil Tihemu Jimmyju. Pogledal sem Viktorja. Gledal me je in čisto rahlo odkimal. Razumel sem, kaj je hotel.

»Razumem, kaj mislite,« sem tiho rekel.

»Lepo,« je rekel Jonatan, tako prijazno, da me je kar zmrazilo in nadaljeval v prejšnjem tonu: »Po zajtrku sledi družabna urica, nato pa srečanja in pogovori. Tam bomo nadaljevali. Zdajle se mi zdi, da si vsi želimo nekaj pojesti.«

Odprla so se vrata in najprej sem zagledal voziček, pol krožnikov s hrenovkami in kupčkom gorčice. Rinila ga je ostarela Dolly Parton. Vsi so se začeli pogovarjati med sabo, Jonatan je sedel in se mi nasmehnil. Ker so mi pri njem odpovedali vsi mehanizmi, še vedno nisem vedel, kaj skriva za temi nasmehi.

»Čestitam,« mi je tiho rekel Viktor in me pod mizo brcnil v piščal. »Že druga pametna poteza tega jutra.«

»Naslednjič te bom namahal s tistim pasom,« sem rekel in prijel krožnik ter se komaj izognil Dollyjinim gromozanskim prsim.

*

»Sedite, gospa,« je rekla moja razredničarka. Mama se je zahvalila in sedla na stol poleg mene. Upiral sem pogled v tla. Bili smo v kabinetu, ki je smrdel po kemičnih preparatih. Moja razredničarka je bila, kot vedno, oblečena v belo haljo. Strmela je v redovalnico in si popravljala gromozanska očala. Sovražil sem, ko je strmela vame s tistimi sovjimi očmi. Bila je tako neumna, da sem jo prebral takoj, ko je prvič stopila v naš razred. Izkušnje pa so

ji kmalu pomagale ugotoviti, da je z mano nekaj narobe. No, vsaj ona si je to tako razlagala. Padel sem v njen predal »kritičnih«. Tako je rekla tistim, ki smo delali težave.

»Kritičen si, fant. Povej mami, da naj pride na govorilne. Pa pridi z njo. Zanima me tudi tvoje mnenje.«

Ni je zanimalo moje mnenje. Mislila je, da bo videla, kako se ji bom prvič v življenju podredil. Mami sem povedal, da jo hoče gospa učiteljica videti, takoj ko sem prišel iz šole. Čez kako uro je zvonil telefon. Razredničarka je preverjala, če sem upošteval njena navodila.

»Hvala, da ste prišli,« je rekla in me pogledala. »Imamo namreč težavo. A ne?« je rekla s tisto zoporno pedagoško jasnostjo v glasu, ki me je vedno spravljal ob živce.

»Imamo,« sem ponižno rekel. »Čez petnajst minut je na sporedu moja najljubša nanizanka in srce mi boste strli, če jo zamudim.«

»Ne gobcaj,« je strogo rekla moja mama. Obrnila se je k razredničarki: »Oprostite mu.«

»Nič hudega,« je ta odgovorila in se nasmehnila. Kako sem sovražil te butaste pogovore. Te formalne bedarije in skrite podtone.

»Problem ni najljubša nanizanka vašega sina, draga gospa, temveč njegovo vedenje. In to v zadnjem razredu osnovne šole, ko bi človek pričakoval že ... kako naj rečem ... skoraj zrelo osebo.«

Mama me je strupeno pogledala.

»Nič ne vem o grdem vedenju,« je rekla razredničarki, a pogled ji je z vso silo visel na meni.

»To, da ne prenaša avtoritete in da to zelo nazorno pokaže, že veste,« je začela učiteljica. »Tu pri nas se trudimo, da vsakega otroka sprejmemo takšnega, kakršen je. Ampak nekje moramo postaviti meje. In vaš sin jih večkrat prestopi.«

»Na kakšen način pa?« je vprašala mama.

In tu se je začelo. Razredničarka je utihnila in si popravila očala. Pogledala me je in začela mrmrati.

»A ti to delaš?« je potihlo rekla mama in dregnila s komolcem.

»Ne, prisežem,« sem zašepetal.

»Gospa, ne morem natančno povedati,« je izbruhnila razredničarka. Roke so se ji tresle. »Ne morem ... ne morem povedati, res ne. Samo ... učitelji se stalno pritožujejo, da ve preveč ... da jih moti med poukom, pa čeprav samo sedi in je tiho ... pa tudi mene ... ko me včasih tako gleda in se mi zdi ... zdi se mi ...« Začela je hlipati.

»Zdi se vam kaj?« je prijazno vprašala mama.

»Da ... da je v moji glavi,« je rekla učiteljica in snela očala ter začela jokati.

»Zaradi tega zamujam nanizanko?« sem vprašal. Mama me je klofnila po glavi.

»Gospa ... ne vem, kaj naj rečem,« je pomirjujoče rekla mama. Lahko rečete kaj konkretnega, kar bi se dalo spremeniti?«

»Sploh ne vem ...« je hlipala razredničarka, »sploh ne vem, kaj naj naredim ... kolegi nočejo učiti mojega razreda zaradi njega ... mene je strah stopiti v razred ... ne vem, res ne vem ...«

»Čutim, da so moje pravice kršene,« sem učeno rekel. Mama se je sklonila čisto blizu k meni in mi zašepetala na uho: »Če ne boš nehal pametovati, bom na tebi na novo definirala kršenje pravic.« Obrnila se je k razredničarki, ki je še kar naprej hlipala in skrivala obraz v dlaneh.

»Gospa ... gospa, poslušajte me,« je prijazno, a odločno rekla mama. Razredničarka jo je pogledala in smrknila.

»Ne vem, kaj točno hočete od mene,« je nadaljevala mama, »in tudi ne vidim, kje je problem.«

Učiteljica je hlipala in gledala malo mene, malo mamó. Odprla je usta, pa jih spet zaprla. Nato je mamó prišla za roko.

»Oprostite,« je rekla.

»Je že v redu,« je rekla mama. Vstala sva. Učiteljica je nekaj brskala po redovalnici. Pogledal sem mamó. Vedel sem, da je besna name.

»Ocene ... so drugače super ... ponavadi piše brez napake, vsaj kemijo pri meni ...« je momljala učiteljica.

»Počakaj me zunaj,« je odločno rekla mama.

Čez pet minut je prišla iz kabineta.

»Doma bo še veselo,« je grozeče rekla in me za uho, kot majhnega mulca, odvlekla iz šole.

Preden je mama prišla v kabinet, sem se z razredničarko zabaval po svoje. Ugotovil sem, da jo mož vara in se zelo močno obesil na ta spomin. Malce sem pobrskal po njenem odnosu s hčerko. Ko sva čakala mamó, je postajala vse bolj odsotna in bral sem jo kot odprto knjigo. Če se danes spomnim na to, mi je žal. Ampak takrat mi je bilo vseeno. Nisem znal prepoznati tega, da so določeni spomini zakopani z razlogom. Jaz pa sem jih veselo odkopaval.

Čez kak mesec smo imeli valetó. Razredničarka ni prišla. Po slovesnosti so nam povedali, da je naredila samomor.

*

»Te hrenovke. Te jebene hrenovke,« je rekel Klipan in me pogledal. »Imaš rad hrenovke v riti?«

»Denis te bo slišal in zvečer boš dobil svojo porcijo,« je rekel Viktor in si v usta stlačil kos kruha. Klipan se je neumno zasmel, ampak videl sem, da je zaskrbljen. Ni mi bilo jasno, kako je lahko tako neumen tip tak kot

jaz. Pomislil sem, kako je lahko škodljiv. Takrat pa sem se spomnil na rumenookega. Razredničarko. Veroniko. In Antona. In sem raje jedel naprej v tišini.

Hišnik je odtrgal kos hrenovke in jo vrgel v Klipana.

»Tale bi rad postal reper,« je rekel in pokazal škrbaste zobe.

»Ne postal ... sem že,« je naduto rekel Klipan in mu pokazal sredinec.

»Potem pa razdri kakšno rimo za nas,« je sarkastično zamomljal Ata in si obrisal gorčico z brk.

»Ne bom, ker mi boste ukradli ideje in potem ne bom mogel izdati albuma, ko pridem od tod,« je mirno odgovoril Klipan in še enkrat pokazal sredinec, tokrat kar celemu omizju. Pogledal sem Jonatana. Bil je zatopljen v jed in ni poslušal, kaj se pogovarjamo.

Viktor se je zarežal: »A ti dejansko misliš, da boš kdaj odšel od tod?«

»Prej kot ti, Viktor smrdljivi, ki s kurcem drsaš po koprivi,« je zarepal Klipan in ponazoril svojo rimo z mahe-dranjem.

»Odlično,« se je namuznil Viktor. »Komaj čakam na album.«

*

»Res misliš tako? Da ne bomo nikoli prišli ven?« sem vprašal Viktorja.

Zbrali smo se v dnevnem prostoru, v katerega si lahko vstopil samo skozi vratarnico. V njej je sedel debeli Brane in se basal s hrenovko. Imel je neko čudno, modro uniformo z državnim grbom na rami. Nikogar ni niti pogledal, ko smo hodili mimo. Denis in Jonatan nista šla z nami.

»Prideva kasneje, mucki,« je rekel Denis, ko smo odhajali iz jedilnice. »Paperwork and stuff, you know.«

Dnevni prostor je bil majhen, ravno tolikšen, da je bila v kot stlačena sedežna in televizija, na sredini pa je čemela stara biljardna miza, ki ni imela pravih lukenj, temveč mrežice, v katere so se ujele krogle. Z Viktorjem sva bila sredi igre, ostali pa so gledali televizijo ali pa kadili pri oknu, ki je bilo zavarovano z rešetkami, proti katerim je Viktor pomignil, ko mi je odgovoril:

»Kaj pa tole?«

»No, mogoče je zaradi varnosti.«

»Stavba je enonadstropna, idiot,« je rekel in sunil belo kroglo, ki je švignila proti črni krogli, se je ognila in trčila v prazno sedmico, ki se je odkotalila v sredinsko luknjo.

»Nehaj s tem,« sem rekel.

Viktor se je skremžil.

»S čim?«

»Ne goljufaj.«

»Ah ... to,« je zategnil in zavrtel palico. »To je vpliv kakšne podzavesti v sobi. Jaz tega namreč ne znam. V nasprotju s tabo, ki itak obvladaš vse. In se tega ne bojiš pokazati.«

Ni mi bilo do krega.

»Raje mi povej, zakaj misliš, da ne bomo prišli od tod?«

Viktor je sedel na rob mize in me pogledal. Masten koder las mu je zdrsnil čez oko, spodvihal je spodnjo ustnico in ga odpihnil stran.

»Dobro pomisli,« je rekel. »In se sprehodi po tem prostoru. Ti daje občutek, da nam kdo tukaj hoče pomagati?«

Bil sem tiho. Nisem hotel priznati, da ne čutim ničesar.

»Točno to,« je rekel Viktor. »Nič ni.«

»Jonatan,« sem rekel.

»On ... on pa je posebna zgodba,« je rekel Viktor. »Boš videl po pogovoru. Boš videl po pisarni. Ne znam ti drugače povedati. Pa tudi nočem. Raje se malo muči,« je rekel in se zarežal.

»Ej, novinko!« Komanč je s Hišnikom stal pri oknu in vlekel cigareto. »Misliš, da si boljši od nas?«

Pogovor je zamrl. Nisem vedel, od kod se je to kar naenkrat vzelo.

»Ne, ne mislim,« sem rekel. »Vem, da sem.«

*

Z mamó sva po valeti sedela na sedežni v dnevni sobi. Nič mi ni rekla. Samo gledala me je. Želel sem si, da bi znorela name. Da bi mi z žličko skrpala oči in mi skozi jame izvedla lobotomijo. Karkoli. Ampak vedel sem, kaj misli. Tega ni hotela izreči, niti ni pomislila direktno. Samo motalo se ji je po glavi.

»Mogoče pa jo je on ubil, ubogo učiteljico,« je mislila. »Rada ga imam. Ampak mogoče. Mogoče.«

Sedela je z mano kakšno uro, dokler se ni oče rahlo vinen primajal domov, me objel in mi čestital, da sem že pravi dedec in da je čas, da kakšno nabrišem tako, kot je treba. Nato je trikrat povedal, da gre spat, si šel v kuhinjo narediti sendvič in zadremal na košarici za kruh.

Mama me je poljubila na čelo in šla v kopalnico.

Sam sem sedel na sedežni do jutra. To noč res nisem hotel sanjati.

Rad bi vam povedal nekaj veselega.

»Ti bom pomagal,« pravi Anton.

Prav. Pa bova skupaj.

Nekoč sem mojo sošolko prepričal, da je kenguru. Skakala je poleg mene celo pot do šole.

»Zaradi tebe je tvoja razredničarka naredila samomor,« mi zašepeta Anton.

Oprostite Antonu. Nikoli ni imel smisla za humor.

Poskusimo še enkrat.

*

Rad bi vam povedal nekaj veselega.

Predvidevam, da me nimate preveč radi. Nekako se še nisem dokazal kot vreden zaupanja. Saj sploh ne vem, če to sem.

Zato na naslednji dogodek le glejte kot na nekaj veselega.

Preden sem se dobro zavedel, sem že ležal na biljardni mizi. Nihče se me ni dotaknil. Samo moči so združili. Kroggle so se začele počasi premikati. Slišal sem, kako trkljajo ena ob drugo. Premakniti se nisem mogel.

Poet se je sklonil nad mano. Njegovi lepi, oprani lasje so se skoraj dotikali mojega obraza.

»Bu,« je rekel, njegov glas je grozeče zadonel v prostoru.

Odmaknil je glavo. Kroggle so se začele počasi dvigovati. Lahko sem jih že videl s kotičkom očesa, kako so počasi lezle proti stropu. Oči so se mi začele solziti zaradi luči nad mano.

»Fantje, dajte no,« je rekel Viktor.

»Tiho,« je rekel Komanč. Z lahkoto sem ga spoznal po glasu, ki je bil raskav kot ribežen.

Kazanje mišic. Kot ustavljanje časa. Čutil sem strah okoli sebe. Tega niso delali samo zato, da bi mi nagajali.

Krogle so bile že skoraj pri stropu. Približevale so se ena drugi. Kot zvezdni sistem na stropu kakšnega naravoslovnega muzeja.

»Črno v jajca,« je rekel Hišnik in vsi so se zarežali.

Nisem hotel zapreti oči.

Krogle so se zadele v strop in obstale. Zložene so bile v lep trikotnik. Za začetek igre.

»Eno po eno, Hišnik,« je rekel Komanč.

Hišnik. Moram ga najti.

»Ne bo šlo,« je rekel Viktor. »Ščitijo ga.«

Impulzi. V tem je bil Viktor najboljši. Hitre, divje misli je prebral z lahkoto.

»Prosi ga za pomoč,« je zašepetal Anton.

»Jebite se,« sem rekel naglas.

Komaj sem premikal čeljust.

»Zelenec na biljard mizi leži, iz riti se mu od strahu kadi,« je zarepal Klipan.

»Zadavil te bom s tisto ketno,« sem komaj izdaval. Krogle so se komaj opazno premaknile. Hišnika nisem mogel najti. Strah me je bilo, da ne bom mogel zadržati mehurja in da se bom poscal, ker nisem čutil ničesar več.

Trikotnik krogel se je začel počasi vrteti. Solze so mi trkljale po sencih in se mi zlivale v ušesa.

»Izkaži se,« je rekel Komanč.

»Izkaži se,« je šepnil Anton.

»Najprej bo bela,« je tiho rekel Viktor.

»Vem,« sem rekel.

Klipan se je zarežal.

»Gravitacija je lahko včasih tudi selektivna,« je šepnil Anton.

Bela krogla je začela padati.

*

Po razredničarkinem pogrebu sem pristopil k njeni hčerki. Bila je kakšnih pet let starejša od mene, debelušna študentka z motnim pogledom in rokami, zakopanimi globoko v črne ohlapne hlače. Vsi so že odhajali iz prostranega pokopališča, ki je skrivalo svoja trupla pod vejami gostih listavcev, in nagrobniki so se zdeli kot ponesrečene gobe.

Circle of life, bi rekel Denis.

»Katarina?« sem rekel. Pogledala me je in si obrisala solze.

»Ja,« je rekla s skrhanim glasom.

Vsi so že odhajali, samo družina je še stala malo stran od groba in se v solzah tiho tolažila.

»Ko si bila stara petnajst,« sem rekel, »je mama našla tvoj dnevnik. Znorela si. Rekla ti je, da ga je prebrala. Ampak ga ni. Strah jo je bilo, tako kot je sedaj strah tebe. Strah jo je bilo, kaj bi lahko prebrala. Ko si bila stara sedemnajst, si ji rekla, da jo sovražiš. Rekla ti je nazaj, da ji je vseeno. Ampak ji ni bilo. Nikoli ji ni bilo. Ko sem jo nazadnje videl, je razmišljala o tebi. Skrbelo jo je, če Bojan s tabo lepo ravna. Vedno si bila prva v njenih mislih. In nikoli ni bila jezna nate.«

Družina, ki je bila zbrana okoli, tega ni slišala. Lahko je samo videla suhljatega fanta, kako vzravnano stoji poleg dekleta z rokami v žepih in jo gleda, ona pa mu vrača pogled, poln začudenja. Družina je lahko videla, kako so Katarini solze še vedno tekle iz oči, ko se je fant obrnil in stekel proti svoji družini, ki ga je čakala na izhodu. Mogoče

se je na prvi pogled zdelo vse zelo banalno. Samo fant je vedel, da ni tako.

»Kako lepo,« se je zahihital Anton. »Pa si povedal nekaj veselega. Preprostega.«

Še enkrat oprostite Antonu. Nikoli ni imel občutka, kdaj bo lahko zinil kaj neumestnega.

*

Takoj za belo kroglo je padla naslednja, vendar barv nisem več zaznaval, kot tudi ne zvoka. Videl sem samo težko kroglo, ki mi bo čez pol sekunde razbila obraz.

»Ne samo, da je gravitacija selektivna, tudi malce močnejša je. 9,81 krat dva, bi človek rekel,« se je Anton suho zahehetal. Anton tudi nikoli ni znal računati.

Tik pred mojim nosom je bela krogla odvila v levo. Za naslednjo sem bil prepozen. Samo ublažil sem jo, ko se mi je zabila v trebuh. Za trenutek sem mislil, da bom bruhtnil.

Padla je naslednja. Pa naslednja.

Zdelo se mi je, da jih je neskončno. Da dežuje. Odbijal sem jih, kolikor sem jih mogel. Pazil sem na jajca in obraz, popuščal sem na prsih, nogah, rokah in trebuhu. In vsako sem še kako dobro čutil.

In če lahko čutim ...

»... se lahko tudi premikaš,« je rekel Viktor.

Sunkovito sem se dvignil in padel iz mize naravnost na obraz. V nosu me je zapeklo. Nisem si upal vdihniti. Čutil sem vsako rebro posebej. V nogah me je žgalo.

Zvok se je vrnil.

Tišina. Nelagodno odkašljevanje.

»Sram vas je lahko.«

Jonatanov glas.

V tistem trenutku sem zgubil zavest.

*

Stara gospa, ki je padla na bazenu, je stala pred mano. Stegovala je gubaste roke in v njenih motnih, z rdečimi žilicami prepredenih očeh, sem videl ljubezen.

»Ti naivnež,« je šepnil Anton.

»Tiho, tiho,« sem zašepetal.

Prijel sem jo za roke. Skorajda sem videl svoj odsev v njenih dolgih, sivih, bleščečih laseh.

Dvignila sva se v zrak.

»Raje me sanjaj,« mi je rekla, ko sva skupaj premagovala fizikalne zakone. »Raje me sanjaj še naprej.«

*

68

69

Mrmranje. Od spodaj.

Odprl sem oči.

Biljardna miza. Prazna. Vsi so stali okoli in me gledali. Hišnik, Poet, Komanč, Viktor, Klipan, Obični, Ata, Tihi Jimmy, Jonatan, Denis.

»Hecna perspektiva,« sem rekel.

Z rokami sem potipal za sabo in trčil v luč, ki je bingljala s stropa.

»Pridi dol,« je umirjeno rekel Jonatan.

»Samo še nekaj minut,« sem rekel in zaprl oči. »Prosim. Samo še malo.«

*

Prvič sem lebdel, ko sem bil star deset let. Drugič, ko sem bil star šestnajst. Tretjič sedaj, ko sem, priliman na

strop, zaprl oči in so moji sotrpini zrlí vame in zviiali vra-
tove.

In vedno znova je bil to najlepši občutek, kar sem ga poznal.

Materam je najlepše, ko se jim rodi otrok, mi je rekla mama. Ko ga prvič privijejo k sebi. Lebdenje je podobno, samo da te občutke doživiš čisto sam. Matere držijo v rokah novega človeka. Ta človek rase in postopoma pozabi, da je bil nekoč le zasnova v dveh ljudeh. In ko hodi skozi čas, pušča sledove, ki jih sproti pozablja in postaja vse bolj samozadosten. Večina ljudi se nikoli ne odtrga od tal. Če bi se, bi ugotovili mnoge stvari.

Kako majhni so.

Kako se vsi le izgovarjajo na resnični svet, ki te drži v sponah samo, dokler si prilepljen nanj. Ko se odlepiš, spoznaš tisto najlepšo laž.

Ponovno rojstvo. Obstoj, ki ga ne dušijo stare spone, ampak trenutek, ko vsak premik zgubi pomen in ko senca časa zbledi, ker jo svetli ta neopisljiva izkušnja zavedanja, da je tvoje spoznanje nično v primerjavi s tem, kar obstaja, ko izgubiš tla pod nogami.

Kajti ostane ti nebo.

*

»Kronični lažnivec, a ne?« je rekel Jonatan in zlezel še globlje v črn, usnjen stol. Sedel sem nasproti njega in utrujen gledal po pisarni. Na vsaki steni je imel knjižne police in v kotu kovinske kabinete, kot jih imajo zdravniki. Na mizi je imel porcelanasto človeško glavo, po kateri so se vile črne vijuge, ki so označevale različne dele možganov. Najbolj impozanten pa je bil seveda pianino, ki je travma-

tično ždel v kotu sobe, ker je nekdo tako grdo zlorabljal Waitsa na njem.

»Recimo,« sem odgovoril.

»Ne skrbi, tvoji starši so se domislili še kar dobrega izgovora,« je rekel in se nakremžil. »Nekateri fantje je niso odnesli s tako lahkoto.«

»Viktor,« sem rekel.

»Recimo,« je odgovoril Jonatan in se podrgnil po bradi.

Ne spominjam se dobro, kako sem prišel v njegovo pisarno. Najbrž sem se sčasoma spustil na tla in me je lahko odpeljal s sabo. Ko lebdim, pozabim na vse. Kar naenkrat je tisti čudoviti občutek minil in znašel sem se v sobi z Jonatanom.

»In z mano,« je rekel Anton.

»In s tabo,« sem odgovoril.

»In s kom?« je vprašal Jonatan.

Odmahnil sem z roko.

»Z Anonom?« je vprašal Jonatan.

Vedel sem, da ve zanj. Anton je bila tista kaplja čez rob, zaradi katere sem sploh tukaj.

Pokimal sem.

»Bi rad, da gre ven? Iz tvoje glave, mislim,« je rekel Jonatan.

»Nemogoče,« sem odgovoril. »Ampak občutek imam, da ne bo delal težav.«

»Kako se počutiš?« je vprašal Jonatan.

»Nikakor,« sem odgovoril. »To ni moj svet. Tukaj sem proti svoji volji in rad bi šel ven. Zato mi povejte, kaj moram storiti, to bom storil in lahko se poslovimo.«

Jonatan se je odkašljajal. In nasmehnil. Zbil bi mu vse zobe, sem pomislil. Z največjim veseljem.

»Razumem te,« je rekel. »In se strinjam s tabo.«

Nejeverno sem ga pogledal.

»Kot sem že rekel,« je nadaljeval, ko je videl moj pogled, »to ni zapor. Ali norišnica. Tudi ustanova je prečudna beseda. Jaz temu najraje rečem ... klub.«

Ah, klub. Seveda. Kako da se tega nisem že prej domislil. Klub z varnostnikom in rešetkami na oknih, v katerem udeleženci z mislimi mečejo biljardne krogle v novinca.

»In v tem klubu smo zato, da se nekaj naučimo. A vse seveda ni tako didaktično,« je hitro rekel, s tonom, ki naj bi bil pomirjujoč. »Gre bolj za spoznavanje samega sebe in učenje samonadzora. Kar vsem vam fantom tu manjka, to se najbrž strinjaš z mano.«

Namigoval je na današnji dogodek. Ko sem se spomnil na krogle, se je priplazila tudi bolečina.

»Tisto, kar si izvedel z lebdenjem, je bila dobra lekcija za tvoje prijatelje,« je rekel Jonatan.

»Niso moji prijatelji,« sem odgovoril.

Jonatan se je sklonil proti meni: »Pa še bodo. Verjemi.«

*

Mogoče je zdajle čas, da vam kaj povem o Antonu. Anton je bil moj prijatelj. Najbrž edini pravi prijatelj, ki sem ga kadarkoli imel.

»Ga imaš,« reče Anton.

»Oprosti.«

Spoznala sva se v srednji šoli. Prišel je iz nekega drugega kraja in najbrž tudi časa, saj je bil vedno odsoten. Včasih sem mislil, da dejansko živi v najlepših trenutkih svojega življenja, ki jih je pustil za sabo.

»Kako lepo,« je šepnil Anton.

»Daj mir,« sem odgovoril.

Naj takoj povem, da Anton ni bil tak kot jaz. Bil je samo neverjetno občutljiv. Govoril sem mu, da je to v bistvu trik. Da vidiš tisto, kar *ostali* spregledajo. Najlažje je na sočloveka gledati kot na lastno ogledalo. To delajo *ostali*. Nikoli ne morejo izven sebe in vsi drug so le tisto, kar so oni nekoč bili, kar so sedaj, kar bi radi bili. In potem čvekajo in čvekajo med sabo, in si zatrjujejo, da razumejo drug drugega in si delijo izkušnje. A v resnici govorijo sami s sabo. To pa zato, ker samo spijo. Ker ne prebedijo noči in se sprašujejo o sebi in o svojih dejanjih, ampak jih raje pripišejo drugim. Zanimivo, v vsakega se naselijo kot virusi in ga spremenijo v svojo podobo, a najbolj se bojijo sami sebe.

*

»Jebeno je zvečer,« mi je rekel Anton, ko sva se pogovarjala na strehi zapuščene tovarne, iz katere je bil lep razgled na mesto, in kadila travo.

»Tako ... pofukano ... sam si.«

»Vem, stari. Vem.«

Kadar sem zadet, vem vse.

»Vem,« je odgovoril Anton.

Kadar je Anton zadet, ve vse.

In potem sva bila tiho. Skoraj sem že zakinkal. In ko sem mislil, da bo vse v redu, je Anton rekel nekaj, zaradi česar sem ga še isti večer ubil.

*

»Odtaval si,« je rekel Jonatan.

»Nisem,« sem odgovoril. »Lahko grem?«

»Ne še,« je rekel in vstal ter odšel k oknu in s prsti povlekel po kovinskih roletah. Bil je tiho.

»Gospod ...?« sem rekel.

»Kronični lažnivec in morilec,« je tiho rekel. Pri kroničnem lažnivcu je s kazalcem in sredincem v zrak teatralno narisal narekovaj. »Pa veš, kaj te čaka, če pobegneš?«

»Pijani lovci, ki me bodo ustrelili, ker jih bom nagoovoril?« Za trenutek se mi je zazdelo, da imam čisto prav in da me res to čaka. Zdelo se mi je, da vonjam mokro medvedjo dlako.

»Ah, ta tvoj humor,« je rekel Anton.

Obrnil se je proti meni. Zdaj sem videl, na kaj je mislil Viktor. Kaj bom videl v njegovi pisarni. Ne porcelanaste glave s črnimi vijugami. Ampak ta pogled. Če je Jonatan lahko skril svoje misli, sem mu iz oči bral tisto, kar si je res mislil o meni. In kod besed je preveč preprost, da bi to opisal. Bilo je malo gnusa. Malo strahu. Kanček sovraštva. Malo občudovanja.

»Kaj pa ljubezni?« je vprašal Anton.

Ne. Ljubezni je članarina v klubu očitno potekla.

»Čaka te zapor,« je rekel Jonatan. »In potem te čakajo očitki ljudi, ki te ne bodo nikoli razumeli. In preganjan boš kot stekel pes, kot najbolj gnusna kreatura. Nihče te ne bo razumel. In ... si se kdaj morda vprašal ...«

Tokrat mi ni potrebno brati misli, da sem dokončal stavek: »... če si sploh zaslužim razumevanja?«

Jonatan se je hladno nasmehnil.

»Pojdi v sobo. Viktor ti bo povedal, kdaj se vsi skupaj dobimo.«

*

»Prav si imel,« sem rekel Viktorju. Ležal sem v postelji, on pa je ležal nad mano.

»Vedno imam prav,« je rekel.

»Kdaj bova pobegnila?« sem vprašal.

Suho se je zahehetal.

»Ti pa nimaš daru opazovanja, a ne?«

»Tiste rešetke na oknih snameva mimogrede.«

»To že,« se je strinjal Viktor. »Ampak, a sploh veš, kje smo?«

*

»Lepo je tam ... menda,« je tiho rekla mama. Policija je ravno odšla. Z očetom sta sedela za mizo, jaz pa sem slonel na pultu in pil zeleni čaj z limono, ker je bil to edini čaj, ki ga je bilo v hiši vedno dovolj.

»Pa to ni umobolnica ... ampak je nekaj posebnega,« je rekel oče. »Za take, kot si ti.«

»A za kronične lažnivce?« sem vprašal bolj zaradi provokacije. Točno sem vedel, da nimam težav z lažmi. Samo da moja resnica ni ista kot pri *ostalih*.

»Ja,« je odgovorila mama. Ni me gledala v oči. Pa tudi želel si nisem tega.

»Imam izbiro?« sem vprašal.

»Ne,« je rekel oče.

Prijevod

SANJAJU ONI KOJI PREVIŠE SPAVAJU
NEJC GAZVODA

*Za sve koji se ne slažu s naslovom knjige.
Svi događaji, osobe i mjesta u romanu su
izmišljeni, sličnost sa stvarnošću je sasvim
slučajna.*

Prologue

Bila je kišovita večer.

Znam, tako se ne započinje, to je najlošiji početak svih vremena – ali riskirat ću. Jer se tako živo sjećam debelih kapi koje su udarale po vjetrobranskom staklu. Automobilska svjetla razlijevala su se po cesti preda mnom. Sjedio sam otraga.

Odkad pamtim, sjedio sam otraga.

Otac nije nikada zapamtio koja je legalna dob kad dijete može sjediti naprijed, a nije mu se dalo ni provjeriti. Zato bi me uvijek posjeo otraga, iako već odavno više nisam bio dijete. Vozio je on, iako sam i ja imao vozačku dozvolu. Svoj stari dizelski karavan uvijek je vozio on. Nije imao servo volan i reuma je ocu smetala pri okretanju, ali nije popustio. Gledao sam njegovu sijedu kosu i bijele zglobove koji su stiskali volan. Znao sam da ga ne smijem ometati.

»Nikada me ne ometaj dok vozim«, govorio mi je. »Vožnja je vještina. A dobra vožnja je ... umjetnost. A dok stvaraš umjetnost, nitko te ne smije ometati.«

Možda zato nikada nije završio svoju pjesničku zbirku, jer ga je previše stvari ometalo. Kao klinac sam virio kroz ključanicu njegove radne sobe. Sjedio je za stolom i držao ruke nad pisaćim strojem, kao veliki pijanist, tik pred izvođenjem svog najvećeg remek-djela. Moj otac nikada nije pritisnuo tipku. Po kući sam ponekad nalazio komadiće njegove poezije, naškrabane na račune za telefon, osiguranje, hranu.

Ponekad si krala dijelove snova

Jer i pogledi ispiju suštinu

I ne mogu te stalno imati na oku

Iako ne prođe dan da seoski umjetnik ne nariše tvoju

sliku

Ja ju kupim

Uz suncokrete na drvenom stolu pijemo vino

I govorimo o tebi

Sunce mi polako zaslijepi pogled

I tvoja slika blijedi

Jer ni slika ne obuhvaća suštinu

Kad nemam sastavljenih ...

Tu sam na primjer našao u kutijici u koju je stavljao ključeve automobila, napisanu na reklamnom letku za perilice rublja. Neko vrijeme sam razmišljao, zatim uzeo olovku i dovršio ju:

... snova

I nemam pogleda na dan

Ako nije tobom obasjan.

Navečer, kada sam već ležao u krevetu, došao je u sobu i u ruci držao letak.

»Ne radi to više«, tiho je rekao, nespretno se okrenuo i izašao iz sobe. Od tada nadalje papirići se više nisu pojavljivali.

*

»Ne mumljaj«, rekao je otac i uključio brisače, tako da su mlatarali po vjetrobranu najvećom brzinom.

»Pa ne mumljam«, rekao sam.

»Itekako mumljaš«, rekao je i posvetio se vožnji.

»Koliko je još daleko?« oprezno sam upitao.

»Daleko«, odgovorio je.

*

Taj gornji razgovor ne zvuči previše logično. Ali za njega imam objašnjenje, obećavam. Samo morate pričekati. Jer dok slušam klopavanje dizelskog karavana, u glavi mi se javljaju sjećanja. Nisu tako potpuna kao ona filmska, flashbackovi. Više su slike koje u ritmu klopavanja motora, romorenja kiše i očeva plitkog, pušačkog hroptanja dobivaju svoj ritam, svoje boje i svoje zvukove.

Jedna od slika je bila ona vrlo rana, kada sam još znao lebdjeti. Doduše sasvim malo iznad tla i to zato što sam bio u hodalici, ali osjećaj je bio fantastičan. Kad bih bio odvažan, tvrdio bih da iz tog osjećaja izvire snovi o lebdenju. Činjenica da si bio privezan u nekoj čudnoj napravi na kotačićima izbriše se iz sjećanja, ostane samo osjećaj kretanja bez koraćanja. Ali nisam odvažan. Mama me uvijek milovala po glavi i govorila mi: »Hrabrosti, hrabrosti će ti nedostajati u životu.« I imala je pravo. Do neke mjere.

Jer u hodalici sam bio hrabar.

Lebdio sam po stanu i rušio sve pred sobom, prešao mački preko repa i odgurnuo se kroz cijelu kuhinju te pri tom povukao s pulta sve što sam mogao. Tako sam između plesa krhotina i mijaukanja pred sobom ugledao lice moje bake koja je užasnuto zurila u mene kroz debele pepeljarku. Žareća bol, koja se potom razlila po mojoj stražnjici, na neko vrijeme je zaustavila moje podvige.

Ne znam zašto sam se toga sjetio. Očito to kod mene tako ide. Moram negdje započeti pa sam izabrao nešto što mi se sviđa. Ledbenje. No, još ne ono, pravo.

Baš dobro da sam kasnije naučio lebdjeti i bez hodalice.

1

Neću vam reći kamo me otac vodi ni zašto me vodi. Ne radi stvaranja napetosti, već zato što me je sram. Nikada nisam rado govorio o sebi i to što sada radim je naprosto grozno.

Kiša.

Motor.

Očevo disanje.

*

Imao sam oko deset godina, taman toliko da sam postao svjestan svog tijela i toga da su, iako smo ispod odjeće svi jednaki, cure ipak puno zanimljivije. Obiteljski prijatelji su došli na večeru, a među njima je bila i nova žena očeva prijatelja Rajka koji je već imao djecu s crnkinjom, Azijatkinjom i crvenokosom, tako da je ova po logičnom redoslijedu bila plavuša.

»Svaka ima drugačiju«, objašnjavao je ocu. »Nijedna doduše ukoso, ali ...«

Tada je mama iz kuhinje počela vikati da joj sablažnjuju dijete i da su obojica obični perverznejaci i da će im se jednom pišo posušiti i otpasti.

»Joj daj, pa sinek ionako ne razumije«, rekao je otac, a ja sam se okrenuo prema Rajku i upitao ga:

»Pušta li crna boju po luleku?«

Otac me pljusnuo i poslao u kuhinju, gdje me pljusnula još i mama, a zatim sam ostatak dana proveo u svojoj sobi.

No, tijekom večere ništa nije išlo naopako jer sam dobio izričito uputstvo od mame da budem tiho i da odgovorim samo ono što me se pita, inače da se samo glupo smješkam i

govorim: »Stvarno, baš lijepo.« Rajko nikada nije sa sobom doveo svoju djecu, tako da mi je za stolom bilo dosadno. Sumnjao sam u to da su se djeca uopće međusobno poznavala.

Jeli smo neku čudnu rižu s curryjem, koju mama nikako nije znala dovoljno dobro pripremiti i uvijek je bila previše ljuta. Vilicom sam, dosađujući se, kopao po riži i promatrao plavušu te zurio u njen dekolte. Kada se nasmijala sise su se divno, epski zatresle. I u mojoj glavi su se počele buditi grešne misli. Zamišljao sam da mijesim te blizanke i sišem ih. Zbog mirisa curryja preselio sam se u orijentalnu sobicu, onakvu, kakva je bila na omotu začina u maminom ormaru. Moja plavuša je bila odjevena samo u veo i kroz meku svilu mogao sam osjetiti njene tvrde bradavice. Usred fantazije me nešto zbunilo. Blago sam podigao glavu i vidio da su svi ušutjeli. Ranije prilično živahan razgovor je zamro. Bio sam siguran da to ima neke veze sa mnom, da je Rajko vidio otvrdlinu u mojim hlačama, da sam rasuo rižu s curryjem, da sam ja kriv. Pa sam rekao: »Stvarno, baš lijepo.« I glupo se nasmiješio.

Ovaj put je doletjelo s obje strane istovremeno, baš lijepu sinkopu su udarili mama i otac. Plavuša me zgroženo pogledala i briznula u plač, a Rajko ju je uhvatio za rame i nezadovoljno mi namigivao.

»U sobu, balavče«, vrištala je mama tako da su joj komadići riže iz usta letjeli na sve strane.

»Ah, ta djeca«, kasnije navečer, dok sam prisluškivao kraj vrata, rekao je otac. »Neke stvari im se čine baš ... logične.«

»I odgovor *Stvarno, baš lijepo* na rečenicu *Prošli mjesec mi je umrla mama?*« rekla je plavuša skrhanim glasom.

Neko vrijeme tišina. Zveketanje pribora.

»Ah, ta djeca.« Opet moj otac. Gotovo sam mogao vidjeti njegov malo priglupi izraz na licu.

»Ne smijete mu zamjeriti«, rekla je mama. »Ima naime ...«

Prislonio sam uho na vrata kako bih bolje čuo, ali je mama pretiho govorila. Nije bilo potrebno da čujem. Znao sam što objašnjava. Moja mama je taj govor koristila uvijek kada sam napravio nešto krivo. S njim se izvukla i, ruku na srce, više puta štitila leđa i meni.

»Ah ... stvarno ... jadničak ...« tiho je pijukala plavuša, dok je Rajko nešto brundao svojim basom.

Onda je sve bilo jednostavnije. Roditelji su bili kao iz crtića. I kretali su se tako. Barem se ja tako sjećam.

*

Dizel.

Kiša.

Hroptanje.

Truba.

»Da vam jebem«, rekao je otac. Usporio je auto i ispružio glavu, tako da je bradu naslonio na volan. »Da vam jebem taj vaš folklor.« Auto se zaustavio.

*

Prije nego kažem kome moj otac jebe i zašto, objasniti ću zašto sam se sjetio prethodne stvari. Naime, dok sam slušao mamin govor, koji sam dobro poznao, osjećao sam se razgolićen. Nikada se nisam trebao osramotiti, budući da je ona to znala dovoljno dobro. Možda je mislila da mi pomaže, ali ja sam imao osjećaj da odaje moje najmračnije tajne ljudima koji za njih ne bi smjeli znati. To je bio njen obrambeni mehanizam, jer ljudima je bilo teško objasniti moju istinu. I zatim sam stajao pred njima, s njima razgovarao, a oni su me gledali i kimali glavom, ali nešto se u njihovim očima promijenilo. Imali su pokroviteljski, sveznajući pogled.

»Samo ti govori«, značio je taj pogled, »samo ti govori, jadničak. Ali ja točno znam što se skriva u tebi. Znam zašto si takav. Samo ti govori. Ja već znam što se krije iza tvojih riječi.«

Sada znate zašto štitim svoju privatnost. Ako cijelo djetinjstvo imaš osjećaj da pred svakim koga malo bolje upoznaš stojiš gol, onda se naučiš dobro obući.

*

»Da vam jebem«, još jednom je ponovio otac.

Kiša je još uvijek nemilosrdno padala, ali to očito nije zaustavilo lokalne lovce. Svjetla karavana osvjetljavala su tri krupne muške figure u zelenim jaknama i čudnim pokrivalima za glavu koji su, svaki sa svojom puškom, stajali nasred ceste. Pokraj njih je na tlu ležala ogromna, dlakava, bezoblična gruda.

Otac je potrubio.

Lovci su i dalje stajali i gledali u grudu. Najmanji među njima je nešto mahao rukama.

Otac je otvorio prozor i kroz njega isturio glavu: »Jel' bi se mogli pokupit' s ceste? I uzmite taj dlakavi kup dreka sa sobom!«

To je očito probudilo njihovu pažnju. Sva trojica su istovremeno okrenula glavu prema automobilu. Otac odjednom više nije bio tako hrabar.

»Ma ... maknuti ... molim?« procijedio je.

Najmanji lovac je prišao prozoru i sagnuo se. Prvo je pogledao mene, a zatim i oca.

»Jeste li pijani?« upitao je.

»Naravno da ne«, rekao je otac.

»Što onda s vama nije u redu?« upitao je lovac i još jednom pogledao najprije oca, a zatim mene. »Jeste na heroinu?«

»Gospodine, apsolutno ne«, uznemireno je rekao otac.

»Onda izađite van«, rekao je lovac i otvorio vrata.

»Znate, gospodine ...«, rekao je otac, ali lovac se nije dao.

»Jeste na heroinu?« još jednom je upitao, samo glasnije i još više prijeteći.

»Naravno da ne, ali ...«

»Onda izađite van, odmah.«

Ton njegova glasa bio je dovoljan da oca ispali iz automobila. I ja sam izašao. Kiša me u trenu smočila i debele kapi su mi padale u oči.

Lovca smo slijedili tih nekoliko koraka do dlakave mase na cesti.

»Lijep pozdrav«, rekao je otac drugoj dvojici lovaca. Obojica su bile otprilike iste visine, samo je jedan imao dugu, tamnu bradu koju si je upravo cijedio. Drugi je bio tako običan da bi bilo teško reći nešto više o njemu. Dok sam gledao njegovo lice, odmah sam zaboravljao kako izgleda.

Nisu odzdravili. Odmjerali su nas od glave do pete, zatim se bradati okrenuo malome:

»Jesu pijani?«

»Nisu, Brane«, odgovorio je mali.

»A na heroinu?« upitao je obični.

»Što je tebi s tim tvojim heroinom?« upitao je bradati Brane i dlanom se pljesnuo po čelu. »Svakoga kog sretnemo napadaš s tim.«

»Ti ne znaš kakvi su ti gradski«, rekao je obični. »Jedan dva tri i već su svi na heroinu. Onda pucaju jedan na drugoga i oblače se u crno i vješaju lance po sebi. Pa znaš kako je bilo na zadnjem sindikalnom izletu.«

»Znam, da«, rekao je mali. »Nasred gradskog trga si pucao na nekoga tko je čekao autobus.«

»Pa kad je bio na heroinu!« viknuo je obični i prstom pokazao na mene. »Baš ovakav je bio, čupav i zapušten. Odmah ih prepoznaš!«

»No, no, ovdje se na nikoga neće pucati ...« tiho je rekao moj otac.

»O, za to je već prekasno, gospodine«, rekao je bradati i pokazao na dlakavu grud u tlu. »Vidite ga?«

Pogledao je u mene.

»Vidiš?«

Kimnuo sam.

I još jednom u oca.

»Vidite?«

I otac je samo kimnuo.

Brane je duboko udahnuo. Kiša je neumorno padala po nama. Kad bih bio hrabar, već bih nešto poduzeo. Odveo bih oca u auto i odvezli bismo se dalje. Ovako smo samo tamo stajali.

»Dugo smo ga slijedili«, rekao je Brane. »Ovdje kod nas medvjedi nemaju što tražiti.«

»Nemaju što«, rekao je obični.

»Otprilike prije mjesec dana sam ga prvi put čuo«, nastavio je Brane. »Upravo sam čistio pušku. To rezanje ... odmah sam znao da nešto nije u redu. Moja Magda je bila u kuhinji i dotrčala je do mene. Rezanje! Uzviknula je. Čujem, Magda, čujem, odgovorio sam joj. Pozvao sam ekipu. Bili smo: ja, Gorč (prstom je pokazao na običnog) i Kavšček (prstom pokaže na malog). Strašna ekipa, kažem ti.«

»Trebao si vidjeti kako smo porazbijali gostionu na sindikalnom izletu«, obični Gorč šapnuo mi je na uho i namignuo, kao da mi je upravo povjerio najveću tajnu.

»Svi puške na rame«, glasno je nastavio Brane, »i krenuli smo. Najprije preko Vražjeg grebena.«

»Jebada, teška jebada«, rekao je mali Kavšček i stresao se.

»Bilo je tako mračno da smo ga slijedili samo po njegovom rezanju i hroptanju. U blatu smo vidjeli tragove njegovih ogromnih, prljavih šapa.«

»Kako ste znali da su prljave?« upitao sam.

Neko vrijeme je bila tišina i otac me laktom udario pod rebra.

»Imaju puške«, rekao je kroz stisnute zube i debilno se smješkao. »Ne pitaj takve stvari ljude koji imaju puške i koji noću stoje nasred ceste i žele razgovarati o medvjedima.«

»Gacao je po blatu«, smrtno ozbiljno je rekao Gorč. »Tako to znamo. Prljavi, prljavi medvjed.« S gađenjem je pljunuo na zemlju.

Brane je kimnuo: »Po blatu je gacao. I mi za njim. Bilo je tako mračno da smo ga slijedili samo po njegovom režanju.«

Htio sam reći da je to već rekao, ali sam se predomislio kada sam pogledao oca koji je sav blijed kimao glavom toj iznimnoj prići.

»Zakompliciralo se kad smo preko Vražjeg grebena došli do ove ceste. Medvjed je stajao uz rub, a mi sto metara od njega. Vidjeli smo ga u sjaju ulične rasvjete.«

Pogledao sam gore. Nigdje nije bilo nikakvog svjetla. Brane je to primijetio.

»Kavšček je pucao u svjetiljku«, rekao je. »Bio je uznemiren.«

»Ni ne znaš koliko«, rekao je Kavšček i namignuo mi.

»Sada dolazi ono najzanimljivije«, nastavio je Brane.

»Mogu ja?« upitao je Gorč.

»Zašto?« rekao je Brane.

»Uvijek si ti taj koji ispriča rasplet«, nadureno je odgovorio.

»No, dobro, daj onda ti«, razdraženo je rekao Brane.

»Medvjed je progovorio i molio nas da ga ne ustrijelimo, ali mi ga ipak jesmo«, ponosno je izverglao Gorč.

»Prokleti idiot«, viknuo je Brane i zakleo bih se da mu se brada još više nakovršala. »Zato ne smiješ pričati! Jer sve zajebeš! Jer ne znaš zadržati napetost! Oprostite«, okrenuo se nama.

»Ništa strašno«, odgovorio je otac.

Gorč je potišteno šutio.

Brane je pogledao naokolo i tako stvorio malo više napetosti. Zatim mi je namignuo. Nisam imao pojma kakva je to gesta i što je s tim lovcima, ali nisam se usudio namignuti natrag, a nije bilo pravo vrijeme za filozofske dvojbe.

»No«, započeo je Brane. »Zatim smo mu se približili ... i ... i ...« Opet je pogledao naokolo. »I ... i ... ah, što je, je.« Ljutito je pogledao Gorča. »Medvjed nas je molio da ga ne ustrijelimo, ali mi ga ipak jesmo.«

Sva trojica su ponosno stajala i namigivala.

»Ubili ste medvjeda koji govori?« upitao sam.

»Medvjedi nemaju što govoriti«, smjesta je rekao Gorč. »Zato što medvjedi ne mogu govoriti, medvjed koji govori ne postoji. To je bio samo njegov trik da bi nas mogao napasti i pojesti.«

Zatim je prasnulo kao ludo. I otac i ja smo se prestrašeno sagnuli.

»Oprostite«, rekao je Kavšček. »Kad čujem *napasti i pojesti*, pucam.«

»Tako je«, rekao je Brane malo se ispričavajući.

»A što ... vam je medvjed napravio? Da ste ga ubili?« upitao sam.

Spretno sam se izmaknuo očevu laktu.

»Kako ... što?« zbunjeno je upitao Brane. Svi su se značajno pogledali.

»Je li nekoga ubio, je li zaklao životinju, je li ugrožavao seljane?« upitao sam.

Opet su se značajno pogledali.

»Pa ... danas smo ga prvi put uopće vidjeli«, rekao je Brane.

»Ali meni neće nijedan medvjed govoriti što da radim«, rekao je Gorč.

»Pa rekli ste da je to bio samo njegov podli trik«, rekao sam.

»Gospodo, nama se pomalo žuri«, najednom je rekao otac, tako glasno da je Kavšček još jednom zapucao. Kad nam je prestalo zvoniti u ušima, otac je nastavio: »Malo nam se žuri, pa bi išli ... ako dopuštate? Naravno, najljepša hvala na divnoj priči, punoj hrabrosti i iznimnih, herojskih djela.«

Moj otac je znao takvu rečenicu reći jako uvjerljivo. Lovci su se ponosno isprсили.

»Nema na čemu«, rekao je Brane. »Samo ... ima jedna stvar.«

Protrljao si je bradu.

»Medvjed je velik. Bilo bi malo teško da ga ... vučemo sve do sela. Vi idete do sela ... ne?«

*

Dok smo medvjeda stavljali u prtljažnik, plakao sam. Dobro je da se zbog kiše nisu vidjele suze. Medvjed je bio ustrijeljen u vrat i krzno mu je bilo potpuno krvavo. Otac je stajao sa strane i nadzirao cijelu situaciju i znao sam da mu srce puca jer će mu se zaprljati tepisi. Ja sam se trudio da medvjeda ne pogledam u oči. Vjerovao sam da je znao govoriti. Bio je još malo topao. Ne znam zašto, ali na trenutak mi se učinilo da sam sve to mogao spriječiti. Htio bih da smo došli ranije, da smo se zaletjeli u njega i samo ga ozlijedili, potom bih ja porazgovarao s njim i rekao mu da nije ništa strašno. Da će sve biti u redu. Da je samo usamljen, prestrašen, da nikamo ne može ići. Odveo bih ga veterinaru, koji bi ga izliječio, a zatim bih ga pustio natrag u divljinu. Ovako, dok smo ga gurali u prtljažnik, a on se sve više i više hladio, postajao je sve više i više običan, mrtav medvjed. Svejedno sam plakao sve do sela, stisnut između Gorča i Kavščeka koji bi mi s vremena na vrijeme zavjerenički namignuli.

Medvjedove šape su visjele preko sjedišta i prstom sam mu lagano mrsio mokru, blatnu dlaku.

*

Ne idemo još u selo. Onda sve počinje, a ja još ne želim početi. Htio bih da sve ostane visjeti u zraku i ostaviti sljedećih nekoliko stranica prazno i zamoliti vas da odete slušati glazbu. To je radio moj otac kada više nije mogao pisati. Slušao je glazbu. Ponekad bih došao u njegovu sobu, sjeo mu u krilo i on bi mi pripovijedao priče. Najviše sam volio onu kako je upoznao mamu – kada ga je prekrasna djevojka na obali ponudila narančama i čajem i dodirnuo je njeno svršeno tijelo samo u mislima. No, vjerovao sam mu, dok nisam prvi put poslušao Leonarda Cohena. Ali do tada je prošlo dosta vremena u kojem sam uspješno živio samo i jedino u svojoj mašti.

Zato još ne idemo u selo.

Samo jednu stvar vas molim, a zatim ću prestati s tim pričanjem. Vjerujte mi, molim vas, da je sve što ću vam ispričati istina. Nemam razloga bilo što izmišljati. A vi imate razlog ne vjerovati mi. Sjećate se kad sam prisluškivao kraj vrata?

Neko vrijeme tišina. Zveketanje pribora.

»Ah, ta djeca. Ne smijete mu zamjeriti. Ima naime ...«

Iako nisam čuo što je mama rekla Rajku i njegovoj plavuši, znao sam da im je rekla da sam kronični lažljivac. Tako, službeno. Zapravo bolestan. I da zbog toga govorim gluposti. Da sam neposlušan. Da živim u svijetu koji nije »pravi« svijet.

Zanimljivo, nisam znao da svjetova ima više. Uvijek mi se činilo da je već ovaj dovoljno neobičan. Nikada nisam osjećao potrebu za ... tim nepravim.

2

»Tu lijevo«, rekao je Gorč. Moj otac je poslušno skrenuo. Ja sam drijemao. Lovci su dubokim disanjem zamaglili sva stakla i potrošili sav kisik, tako da sam plitko disao i još uvijek milovao medvjeda.

»E da ... što uopće radite ovdje?« upitao je Brane oca.

»Ah ... pa znate«, rekao je otac najnormalnijim glasom na svijetu, kao da je stvarno sve kristalno jasno.

»Ne, ne znamo«, rekao je Brane.

»Pa ... moj sin, ovaj iza«, rekao je otac, »je ... pa, dobio je ... kako bih rekao ... naredbu ... odluku ... da ide na neko vrijeme na liječenje ... u tu vašu instituciju.«

Osjetio sam kako su se lovci pored mene nemirno promeškoli.

»I mislio sam«, promumljao je Gorč. »To je ta gradska dječurlja.«

Imao sam zatvorene oči. Nisam htio susresti neke prijekorne poglede.

»A znate kako je to«, rekao je otac opravdavajući se. »Samo im se čini da je jedan od ... tih. Ne znaju još sigurno.«

Nervozno se nasmijao.

»Kad ne bi znali sigurno, ne bi ga poslali ovamo. Vi uopće ne znate koliko je ta ustanova skupa«, rekao je Dare.

»Vi ne znate, ali mi znamo«, rekao je Gorč. »Jako skupa. I za nas, seljane.«

Bilo mi je svejedno. Bio sam pospan. I ljut na oca što je pokupio tu bratovštinu koja je smrdjela po dimljenim kobasicama, vinu i krvi. Htio sam da me već jednom ostavi, da zaspem i sljedeći dan počnem ispočetka. U tuđem svijetu kojeg me je bilo nasmrt strah. Ali to nije bilo važno. Samo da nešto bude drugačije.

*

»I bit će ... vidjet ćeš«, rekao je glas.

Otvorio sam oči.

Sjedio sam u bolničkoj sobi čiji su zidovi bili svijetložute boje. Svjetlost zujećih halogenki osvjetljavala je bolnički krevet na kojem je ležao Anton.

»Zdravo, Anton«, rekao sam. »Već dugo se nismo vidjeli.«

»Sve više ćemo se viđati«, tiho je rekao. »Posebno sada ... kad budeš blizu svojih. Velike svari su pred nama.«

»Nama?« Nasmijao sam se. »Na trenutak sam pomislio da ćeš mi čak pomoći.«

»Pa i hoću«, mirno je rekao Anton. Podigao se na laktove. Lijeva polovica lica bila je lijepa, kao što je bio lijep Anton, tamnopusat dečko mojih godina. Desna strana je bila unakažena. Gdje bi trebalo biti oko, zjapila je rupa. Jagodica mu je bila udubljena i rub usana mu je visio. Gusta kosa koja je na lijevoj strani padala skoro do ramena, na desnoj se miješala s krvavom kašom Antonova mozga.

»Kako izgledam?« upitao me.

»Pola-pola«, odgovorio sam mu.

Suho se nasmijao.

»Ne zamjeram ti, znaš«, rekao je.

»Znam«, odgovorio sam. »Zato me još više boli.«

»Navikni se«, ljubazno je rekao i legao natrag. »Sada, kad si stigao, bit će svega toga puno, puno više.«

»Čega?« upitao sam.

Halogenke su počele pucketati i bacati zasljepljujuću svjetlost.

*

»Kako čega? Prokleti heroinist«, netko je rekao. Otvorio sam oči i zaslijepila me jaka svjetlost.

»Cijenio bih kada mom sinu ne bi svijetlili ravno u lice«, začuo sam očev glas.

Netko je promrmljao i zasljepljujuća svjetlost je nestala. Žmirnuo sam i vidio Gorča kako se naginje nada me.

»Pao si iz automobila«, rekao je. »Imaš dubok sam.«

»Gdje je otac?« upitao sam.

Otac se pojavio pored Gorča. Ponudio mi je ruku i digao me.

Zavrtjelo mi se u glavi i skoro sam pao. Otac me uhvatio.

»Sve će biti u redu«, tiho mi je rekao i poljubio me u čelo.

Nešto u glavi me tjeralo na misao da zadnji put čujem njegov glas. A tu misao nisam htio slušati.

*

Dalje se svega sjećam više kao u magli. Iako zasigurno ničeg takvog nije bilo. Lovci su bili toliko ljubazni da su iz auta izvadili moju prtljagu, a zatim su nekamo nestali i ostao sam sâm. Otac se već ranije odvezao. Nisam se htio osvrnuti unatrag, samo sam zatvorio oči i duboko u sjećanje utisnuo brujanje dizelskog motora i pratio stražnja svjetla koja su se pretvarala u sitne točkice, dok nisu potpuno iščeznula.

Vrata ustanove su se otvorila.

*

Volim preosvijetljene fotografije.

Kad sam još bio malen, išao sam u fotografski klub i veselo fotografirao sve oko sebe. Samo što sam, za razliku od svojih prijatelja, objektiv uvijek otvorio više nego što je to bilo potrebno.

»Razumiješ li ti kako fotoaparat radi?« s vremena na vrijeme me pitao učitelj, visok muškarac s lijepo uređenom bradicom koja mu je obrubljivala lice. Uvijek je smrdio po drvenim strugotinama i električnim spojevima. U njegovom kabinetu na zidu su visjele naslovnice tehničkih časopisa. Jednom kad sam po njegovom naređenju po kabinetu tražio ND-filter, u maloj ladici koja se teško otvarala našao sam sliku mlade žene koju je oko ramena grlio učitelj, samo što je imao više kose nego sada. Razljutilo me to što je fotograf slikao prema svjetlu. Neko vrijeme sam zurio u fotografiju. Nešto me na njoj smetalo. Kada sam napokon našao ND-filter i vratio se natrag u učionicu, bila je prazna. Samo je učitelj sjedio na stolu i mlatarao nogama.

»Moramo razgovarati«, rekao je. Sjeo sam pokraj njega.

»Nećeš završiti tečaj«, rekao je. »Sve tvoje slike su preosvijetljene.«

»To je namjerno«, rekao sam.

»Možda je«, odgovorio je. »Ali prvo moraš dokazati da znaš fotografirati pravilno. Tek onda možeš fotografirati pogrešno.«

Onda sam mu rekao da sam u nekom starom prirodoslovnom časopisu u rubrici za nadnaravno (sve nadnaravne novosti svijeta strpali su na jednu jedinu stranicu), pročitao da ako otvoriš objektiv, možeš na fotografiji uhvatiti ljude koje prostim okom ne možeš vidjeti, zato što su mrtvi. Nasmijao se i počeskao me po glavi. Bio sam strašno uvrijeđen. Bacio sam filter na pod i potrčao prema vratima.

»Vidio sam onu fotografiju koju imate u ladici! To je isto loša fotografija!«

Učitelj se jedva primjetno nasmiješio.

»Danas bi moj sin imao ... oko dvadeset godina. Tako nešto.« Prestao je mlatarati nogama i malo pognuo glavu.

»Tečaj nećeš završiti. Ali ako ga ... mog sina, nekad uslikaš na taj ... tvoj način ... reci mi da mi nedostaje.«

Tada sam shvatio što nije bilo u redu sa slikom. Bila je slikana iz izrazito donjeg rakursa. Kao što bi ju uslikalo malo dijete koje gleda svijet prema gore.

*

I kad su se vrata ustanove otvorila, sve je bilo preosvijetljeno.

Samo tamna silueta čovjeka stajala je između velikih, dvokrilnih vrata. Zažmirkao sam. I onda je do mene došao glas. Rekao je:

»Bok, mali.«

»Pa ti si iz osamdesetih«, bubnuo sam.

Vlasnik glasa se gordo nasmijao. Stupio je korak naprijed pa je preosvijetljenost napokon nestala i preda mnom je stajao Boy George koji je ljubičaste sakoe i ekstravagantne šešire zamijenio bijelom haljinom i obrijanom glavom.

»Nisam«, rekao je. »Ali htio bih da jesam, mali.« I još jednom se nasmijao. »Bay the way, ja sam Denis.«

Bio je malo napudran po licu i imao je dugi nos. Zamišljao sam ga u ženskoj odjeći i s kričavom perikom kako pleše u mjuziklu. Kad se sagnuo da bi mi pomogao nositi kofere, to je napravio jako graciozno, ženstveno. Jedan moj poznanik uvijek se bojavao takvih muškaraca. Govorio je da on više neće dozvoliti da ga bijedni pederi osvajaju. Istina je prije bila ta da sam nije bio kadar usvojiti ni tablicu množenja, a kamoli osvojiti nekog bijednog pедера.

»I za tobom smrdi kad ideš srati«, uvijek bi rekao svakoj koja bi odbila njegova primitivna udvaranja. Zato je i rado tukao svakoga tko je samo malo prešao granice njegova ograničenog svijeta. Umro je u prometnoj nesreći kad je pijan vozio po dvostrukoj punoj liniji i frontalno se zabio u teretnjak.

»Kasniš«, rekao je Denis dok je zaključavao vrata bolnice.

Moram reći da ne znam gdje sam. Otac mi je rekao da me vodi nekamo gdje razumiju takve ljude kao što sam ja. Izbjegavao je imenovati to mjesto, ali ja to moram. Zato će ponekad biti ustanova, a ponekad bolnica. A možda jednostavno ne želim razmišljati o tome što zapravo jest. Napravio sam korak natrag i pogledao oko sebe. Na trenutak sam bio u iskušenju da počnem trčati. Odmah. Da sve ostavim iza sebe još prije nego što se dogodi.

»Don't worry, bit će ti lijepo ovdje kod nas«, rekao je Denis, kao da je znao o čemu sam razmišljao.

Onda sam se sjetio onoga što sam učinio. I toga da zaista – nemam gdje drugdje poći. Za sada.

»Kod nas«, ponovio sam.

Denis se nasmijao. »Joj, ti ponavljaču. Dođi, idemo u tvoju sobu.«

Htio bih da na trenutak uđete u mene. Ne u moju glavu, jer bi to bio prevelik šok. Samo gledajte kroz moje oči. Malo ispred vas je Denis koji se s vremena na vrijeme okrene natrag i široko se osmijehne kao neka madame iz Red light district-a (Denisu pristaju engleski izrazi). Hodamo bijelim hodnicima, podovi su neke oker boje. Na zidovima vise razne plakete

koje ne stignem pročitati jer prebrzo hodamo. Nakon samo nekoliko koraka dolazimo u malu dnevnu sobu gdje su uz zidove lijepo postavljeni stolci, a na sredini je nešto što bi mogao biti botanički eksperiment – čudno grmlje koje, ograđeno niskom ogradom, na prvi pogled kao da raste iz zemlje. Denis se okrene i pogleda vas:

»Desno su prostorije za osoblje, učionica i blagovaonica.«

Denis se okrene natrag i mahne. Vidite da je ispred vas portirnica. Iza stakla se jedva vidi muškarac koji polako mahne natrag.

»Za mnom«, kaže Denis i skrene lijevo. Zgrada je očito i unutra vrlo simetrična. Hodamo kratkim hodnikom koji se razdijeli na dva dijela. Denis pokaže na lijevo.

»Ako će ti se pišati«, nasmije se.

Ali mi idemo desno. Na hodniku su vrata i sve zajedno je kao u nekom jeftinijem hotelu. Zaustavimo se ispred vrata na kraju hodnika. Denis odloži kofere i nasmije se. Pokuca na vrata.

»Darling, društvo«, tiho pozove. Okrene se vama. »Dvoje po dvoje ste u sobi. Samo dečki«, kaže i namigne.

Čuje se otključavanje, ali vrata se ne otvore.

»Viktor je malo loše volje«, kaže Denis takvim glasom kao da govori o maloj domaćoj životinji.

Otvori vrata i nestane s koferima, za sekundu je natrag praznih ruku.

»Laku noć«, kaže i počeska vas po glavi. »Sutra se rano ustaje da te i drugi upoznaju.«

Kada sam ušao u sobu, bio je mrak. Odložio sam prtljagu i popipao po zidu.

»Da nisi ni slučajno«, začuo sam glas odnekud sprijeda.

»Ali kad ne vidim«, rekao sam.

»Ako upališ svjetlo, iskopat ću ti oči pa ćeš uvijek biti na vrijeme doma jer ti je mama sigurno rekla da ne smiješ hodati okolo kad padne mrak.« Glas se iskašljao.

»Doduše ... ni ne treba ti svjetlo. Zar ne?«

Imao je pravo. Zatvorio sam oči, tako sam se lakše koncentrirao, duboko disao i neko vrijeme slušao. Uskoro sam vidio prostoriju. Bio sam u dnevnoj sobi koja je ujedno bila i spavaća. Ispred mene je bio veliki prozor. Krevet na kat bio je prislonjen uz lijevi zid, donji krevet je bio slobodan. Na gornjem je ležao vlasnik glasa koji se vjerojatno zvao Viktor. Na desnoj strani je bio veliki crveni ormar. Boje imaju svoje zvukove. Crvena zvuči kao udaljeni velegrad koji promatraš s visokog brda. Na lijevoj strani je bio stol i tri stolca, svi smeđe boje. A zato što smeđa nije boja, nema ni zvuka. Viktor je spavao u zelenoj pidžami koja je zvučala

kao šuštanje krošnji drveća. I imao je crnu kosu. Crna zvuči kao petarda koja ti je eksplodirala blizu uha i sada ti zvoni i zuji u glavi.

Otvorio sam oči.

»Bilo bi lakše kad bi mi dopustio da upalim svjetlo«, promrmeljao sam i polako napipavao do kreveta na kat.

»Ah, onda ne bi bilo tako zabavno«, promumljao je Viktor. »Pusti me sada, inače ću te plašiti u snovima.«

Odjeven sam legao u krevet koji nije bio namješten. Prekrižio sam ruke na trbuhu i zagledao se u daske iznad sebe i slušao Viktorovo ravnomjerno disanje. Bio sam pospan, ali znao sam da noćas za mene neće biti sna. Odmah mi je postalo jasno da je oko mene previše stvari koje će mi se uvlačiti u snove. Viktorove prijetnje me uopće nije bilo strah jer sam znao da bih ga smjesta potjerao. Bilo me strah nepoznatih, podmuklih stvari. Ne mogu naći bolji izraz. Onaj tko još nikada u životu nije zaista spavao, zna o čemu govorim.

Znat će i to da, kad zatvoriš oči, ne utoneš u san, već u sanjanje. Svaku noć. Naime, ujutro se ne probudiš. Samo prestaneš sanjati.

3

»A ti ćeš samo sanjati i sanjati«, tiho je rekao Anton tik uz moje uho.

»Ne sad, Antone«, odgovorio sam mu. Istina je da i ja malo spavam. Ponekad zadrijemam. Ujutro se toga sjećam kao mekih rupa u snovima. Htio sam da se to večeras dogodi.

»Ne večeras«, kaže Anton, ovaj put glasnije. »Večeras ćeš šetati sa mnom.«

»Bolje to, nego da mi puštaš mozak po krevetu«, rekao sam.

»Nazdravlje«, na to je odgovorio Anton.

Sjedili smo na bijelim plastičnim naslonjačima uz bazen. U rukama smo imali čaše martinija i Anton i ja upravo smo nazdravili. Sve je bilo tako sterilno. Dan je bio odvratno sunčan. Kroz sunčane naočale vrebao sam jednu ženu za koju sam znao da mora biti tamo. Ali svuda uokolo bili su samo umirovljenici. Vukli su za sobom svoje velike, naborane trbuhe i sasvim polako ulazili u vodu, svaki korak bio im je muka.

»Mrzim miris klora«, rekao sam.

»Čekaj da prvi put pomirišeš formalin«, rekao je Anton i srknuo iz svoje čaše.

Još malo sam gledao naokolo. Znao sam da bi morala biti tamo negdje.

»Je li ovo raj?« upitao sam.

Anton se skoro ugušio od smijeha.

»Ti si nešto tako iznimno da su te poslali u dom za *posebne* luđake, pa sad pitaš takve gluposti.« Počešao se po nosu. »Raj nećeš nikada vidjeti. Nitko, tko je uopće ikada razmišljao o njemu, neće ga vidjeti. Već sve to, što znamo, onemogućava nam ulazak u njega.«

Pogled mi se zaustavio na starijoj gospođi koja je jako polako ulazila u bazen. Sijeda kosa bila joj je visoko podignuta i bila je mršava, iako jako naborana. Uхватила se za ogradu i zakašljala. Bila mi je čudno poznata.

»Znanje je ono što nas pokreće u stvarnom svijetu. Ali istovremeno ubija sve što poznaješ. Sve snove, svu ljepotu. Svaki dan uzmeš u ruku tisuću stvarnih stvari, hodaš po stvarnom tlu i dodiruješ stvarne ljude. Čovječanstvo je naučilo smjestiti svoju dušu u stvarno. Toga još nije svjesno. Ali upravo zato je raj tako daleko. I zato su snovi samo produkt kemije u mozgu.«

Nisam ga razumio, a nisam ga ni htio razumjeti. Gospođa sijede kose je naime pala. Glavom je udarila u rub sinjemodre stepenice i krv se brzo razlila, iako ju je ispirala voda koja je zapljuskivala. Nitko nije vikao. Nitko joj nije priskočio u pomoć. Imao sam osjećaj da bih to morao napraviti ja.

»Pusti ju, neće joj biti ništa«, rekao je Anton. »Za tebe je uvijek bila izgubljena. A ionako ... vrijeme je da se probudiš. Odnosno odsanjaš.«

»Ne, nije«, rekao sam. Shvatio sam koliko sam umoran. Pred očima mi se počelo magliti.

»Želim joj pomoći«, promumljao sam.

»Ti si stvarno čudan«, uzdahnio je Anton i sagnuo se sasvim k meni.

»Pa dobro jutro.«

*

»Nemoj me jebat da govoriš u snu.«

Otvorio sam oči i ugledao Viktora koji se cerio na sva usta.

»Ustani, zelembaću«, rekao je. »Doručak.«

Viktor je zaista bio crnokos. Dok se tako naginjao nad mojim krevetom, bio je osvijetljen kao Marlon Brando u Kumu. Imao je oštre crte lica i duboke sjene su mu sakrivala oči. Izgledao mi je kao tip čovjeka koji ne bi dozvolio pogreb u otvorenom lijesu, nego bi se dao kremirati. Ne pitajte me otkud mi to. Kad pogledam čovjeka, doživljavam ga drugačije od

ostalnih. Nije da sam nešto posebno. Samo boja njegove majice mi stvarno ne govori dosta o njemu.

Polako sam ustao. Viktor je stajao nasuprot meni i još uvijek se cerio.

»Ako se budeš pravio pametan, razbit ću ti njušku«, mirno sam rekao.

»Oho, konačno pametna izjava, zelembaću«, rekao je i još više se iscerio. Donja usnica bila mu je deblja od gornje i malo je širio duguljaste nosnice dok je disao. Obrve su mu rasle neravnomjerno i izgledale su kao da su slučajno zasađene na njegovo lice i da si ih je jedva jedvice dogurao iznad očiju. Kad si je rukom prošao kroz kosu, vidio sam da mu čela vrijedno nagriza tjeme s lijeve i desne strane. Ali usprkos svemu bio je šarmantan na svoj oduran način. Takvi dečki su u srednjoj školi obično slušali punk, zabadali si ribarske udice u nos i hodali s curama koje su bile dlakavije od njih.

»Jebi se«, rekao je Viktor. »Nikad nisam slušao punk.«

Stao je sasvim blizu mene. Znao sam da ću morati bolje paziti na svoje misli.

»A dlakave si jebao?« upitao sam.

Tu sam bio brži od njega. Vidio sam kako me njegova šaka udara u bradu i kako padam na pod te gubim svijest.

Mirno sam se izmaknuo njegovom udarcu i spotaknuo ga tako da je zateturio i zaletio se u ormar. Duboko je disao i bijesno zurio u mene. A već za nekoliko sekundi lice mu se razvuklo u poznati cerek.

»Dobar si«, rekao je. »Ali ako još jednom pomisliš ružno o meni, pobijedit ću te. Vjeruj mi.«

»Vjerujem ti«, odgovorio sam.

Okrenuo sam se da odem na doručak. Bilo je dovoljno da na trenutak budem nepažljiv. Oluja je podivljala u mojoj glavi.

Viktor je ušao u nju.

*

»Jedi«, rekao je Viktor. Sjedili smo za stolom i odmah sam znao gdje sam. U starom stanu u zgradi u kojoj smo živjeli prije nego što smo se preselili u malu kuću na rubu grada. Viktor je izgledao golemo. Htio sam ustati, ali shvatio sam da neće ići. Noge su mi bile kratke i kobasičaste, bio sam obuven u plave pletene papuče.

»Jedi, mišiću«, ponovio je Viktor i pred lice mi gurnuo ogromnu žlicu, na kojoj je bila hrpa smrdljivog povrća.

»Netu«, rekao sam.

»Što?« upitao je Viktor i stavio dlan iza uha.

»Netu, pwasc kuwčew«, rekao sam.

»Kad ti narastu zubi razgovarat ću s tobom. Do tada – jedi, da budeš velik«, rekao je i približio žlicu. Htio sam ga poslati nekamo, ali je iskoristio moja otvorena usta i gurnuo mi odvratno povrće unutra. Malo sam ga omekšao, a onda mu ga svom snagom pljunuo u lice.

»Mama će se ljutiti«, cerekao se i prstima čistio svijetlozelenu kašu iz očiju. Ustao je i nestao iz mog vidokruga. Htio sam okrenuti glavu te sam shvatio da ju ne mogu okrenuti dovoljno. Pogledao sam dolje. Moje tijelo je krasio ogroman podbradnik s medvjedićem.

»Zgodna gajba«, rekao je Viktor i začuo sam njegove korake. »Nije ti bilo loše.«

Koraci su stali. Zatvorio sam oči i pokušao si predočiti gdje je. Slabo sam se sjećao stana, ali sam od divljanja s hodalicom sačuvao barem nešto malo prostorne predodžbe. Ali istovremeno sam znao da je sve to samo u mojoj glavi i da raspored prostorija nije onakav kakav je bio u stvarnosti. Ali dok sanjate, ni ne mijenjate stvari onako kako želite. Samo čekate da se probudite. Tako nešto sam morao dosegnuti i ja.

»Puno se pričalo prije tvog dolaska, znaš«, rekao je Viktor.

Otvaranje ladice.

»A znaš što se govorilo?«

Zatvaranje ladice.

»Da si najjači. Najsposobniji. Najljepši. No, za ovo zadnje sam se već uvjerio da nije istina. Za prvo dvoje se pak nisi pretjerano dobro iskazao ... mišu mali. U, obiteljske fotografije!«

Sad sam znao gdje je. Kod televizora. Iznad njega su bile slike. Uvijek sam se zaletavao u njih i prevrtao ih, tako da je baka bila ljuta. Mama me uzela u naručje i pokazivala mi ih. Mene, oca, sebe. Prstićima sam trljao po fotografiji i ostavljao masne tragove, što mi je mama dopuštala.

»Lijepo, lijepo ... lijepa slika«, tiho je rekao Viktor. I tad sam osjetio svoju priliku. Viktorova ranjivost pokazala se zbog nečega na što nije računao. Stol ispred mene se savio. Izrasle su mi duge noge. Stolac ispod mene se slomio. Zidovi su promijenili boju. Sve je postalo sivo.

Izgurao sam ga iz svojih sjećanja. Ali nisam htio da zabava završi. Htio sam pogledati što se skriva u njegovim.

*

»Žao mi je«, tiho sam rekao. »Stvarno mi je žao.«

Bio sam s Viktorom u drvarnici. Slaba svjetlost je padala kroz pukotine na drvenim vratima. Viktorova leđa preda mnom su se tresla. Jasno sam vidio svaki kralježak, kao da izbija ispod kože na slobodu.

»Ali zašto?« tiho je rekao Viktor. Njegov glas bio je drugačiji. Bio je još dijete.

»Pa ja sam počeo. A ti si ušao puno dublje. Bravo. Impresivno.« Prkosno je pljunuo.

Na leđima je imao krvave crvene pukotine. Dovoljno duboke da je krv curila iz njih.

»No, daj. Priušti si«, rekao je kroz stisnute zube. »Ali znaj da neću plakati. Kao što nisam ni onda.«

Okrenuo je glavu. Obrve su bile jednako čudne. Samo lice mu je bilo mlado, neobraslo. Oči su bile iste. Suzne.

U ruci sam imao remen. Digao sam ga visoko iznad glave. Viktor je zatvorio oči i ugrizao se za usnu.

Smrdjelo je po miševima i rakiji.

»Idemo na doručak«, rekao sam, spustio remen i pružio mu ruku.

*

Dok sam s Viktorom hodao prema blagovaonici, šutjeli smo.

Poslije takvog prodora kakav smo doživjeli, osjećao sam se čudno. Sasvim malo ti se vrti i oštrije vidiš. Sluh ti je izoštriji. Doduše sve je kratkotrajno, ali je dovoljno da uvijek iznova spoznaš da ono što možeš dotaknuti nije nužno jedino u što možeš vjerovati. Bilo mi je teško. Kad sam digao remen nad Viktora, osjećao sam se iznimno moćno, ali istovremeno prestrašeno. Rastrojeno. Tako se osjećao onaj koji je Viktora tada stvarno tukao. Ali to mu nisam rekao. Nisam bio siguran želi li on to znati.

Začuo sam klavir.

»Upravitelj ga ima u svom kabinetu«, rekao je Viktor. »Uvijek svira Toma Waitsa.«

I to ranog Toma Waitsa, kako sam odmah ustanovio. Pjevao je jednako loše, glas mu je bio hrapav, samo ne na tako šarmantan način kao Tomu.

»Sjetit će se mog starog glasa dok budem zadržavao suze«, pjevao je upravitelj, negdje iza zidova ustanove. Njegov glas je prodorno odzvanjao u mojoj glavi.

»Već odavno smo ga prozreli, da ne može preboljeti neku ženu koju je upoznao bog zna kad u svom bijednom životu. Patetično«, rekao je Viktor.

»Dobro da si našla nekoga uz koga se osjećaš sigurno«, pjevao je upravitelj i zabunio se u akordu.

Viktor se nasmijao: »Grozno je nenadaren.« Hodali smo jedan pored drugog i nismo se gledali.

»Krasno. Prvo Boy George, a sada Tom Waits«, progundao sam.

»Čekaj da upoznaš kuharicu«, rekao je Viktor. »Kao Dolly Parton kojoj su popustili balkoni i sad ih umače u krumpir.«

Ispred blagovaonice smo se zaustavili.

»Denis je inače u redu«, rekao je Viktor. Još uvijek je izbjegavao moj pogled. »Ako preživiš sve anglizme i upozorenja na vruću mušku ljubav naravno.«

»Moram biti oprezan još s nekim?« rekao sam.

»O, da«, odgovorio je. »Ali radost otkrivanja prepustit ću tebi.«

Otvorio je vrata.

*

»Tiho, tiho. Mađioničar dolazi.«

Uvijek sam volio mađioničare. Činilo mi se da su isti kao ja. Kad sam bio malen, mama me uvijek vodila na njihove nastupe. Sjedili smo u zadimljenom baru, gdje je bilo malo ljudi. Oči su mi suzile. Mama i ja dobili smo stol skroz u kutu i bio sam loše volje. Svi su bili tako glasni i pijani. Za mene je mađioničarev nastup bio nešto najsvetije, a hrpa pijanih muškaraca i njihovih razuzdanih djevojaka ponašala se kao da neće vidjeti ništa posebno. Bili su u svom svijetu zabave i razvrata.

»Dušo ... a da mi odemo?« tiho je rekla mama. Znao sam što ju je mučilo. Trbušasti muškarac s pivom u ruci ju je već cijelu večer promatrao malim, žutim očima.

»Molim te, mama ... samo nekoliko trikova.«

Uzdahnula je i prošla rukom kroz kosu. Znao sam da je mislila na oca koji nikada nije išao s nama na takve stvari. Pomilovao sam ju po koljenu i nasmiješila mi se. Bila je lijepa, a ponekad tako tužna. Znao sam da ustaje usred noći, skuha si čaj i u mraku počiva na pultu. Pila je zeleni čaj s limunom koji je ne šalicama ostavljao svijetlosmeđe krugove.

»Tiho, tiho. Dolazi mađioničar«, zaškrípao je ženski glas iz zvučnika.

»Neka mu već jednom dođe!« viknuo je žutooki i gostionica se zatresla od smijeha. Pogledao je mamu, kao da je ispričao najbolji štos na svijetu. Mama je pogledala u stranu.

Mađioničar je naposljetku ipak došao. Sa sobom je doveo oskudno odjevenu asistenticu koja je izazvala opće oduševljenje publike.

»Više nikada te neću dovesti ovamo«, promrmljala je mama.

Nisam razumio zašto je morao biti tako odjeven. Kad sam ja izvodio trikove, obično sam bio u pidžami. Budući da nikada nisam mogao spavati i bojao sam se snova, cijelu noć sam čarao, kako sam to tada zvao. Prvo mi je išlo teže, ali ubrzo sam naučio odlične trikove. Kad sam jedan pokazao svojoj prijateljici iz škole, vrisnula je i pobjegla te me od tada nadalje izbjegavala. Zato ih nisam pokazivao nikome. Čarobnjacima sam se pak divio jer su se usudili nastupati pred svima. I nitko nije pobjegao. Svi su pljeskali.

Mađioničar koji je skakao po pozornici bio je mlad, s lijepo podšišanom bradicom i blještavim cilindrom. Muvao se oko svoje asistentice koja je zamahivala dugom crnom kosom i glupo se smješkala. Publika je pričala i vikala, kao da se ništa ne događa. A, ruku na srce, ništa posebno se nije događalo. Nekoliko trikova s kartama, zec u šeširu i slično. Jedini sam pljeskao.

»Daj, mali, idemo, no«, rekla je mama i već je počela ustajati.

»A sada, posljednja točka večeri!« najavio je čarobnjak. »Najopasnija. *Smrtno* opasna.«

Strojevi sa strane pozornice su pustili maglu.

»Jebiga, pijan sam«, viknuo je žutooki.

Asistentica je stala uz drveni zid i raširila noge. Mađioničar je iz šešira izvukao nož. Šešir si je navukao duboko na lice, tako da mu je prekrivao oči.

»Razrezat će ju!« viknuo je netko i svi su se cerekali.

Ja sam mislio da znam u čemu je trik. Mađioničar vidi drugačije, kao i ja. Zato mu ne trebaju oči.

Prvi nož je doletio između asistentičinih nogu. Sada su pljeskali i ostali. Odjednom se osjetio miris alkohola sasvim blizu mene. Žutooki je sjeo kraj mame. Laktom se naslonio na stol i zapiljio se u nju. Mama se nemirno meškoljila i gledala u stranu.

»O, ljepotice«, zaroktao je. Mene vjerojatno uopće nije primijetio, ili mu je bilo svejedno.

Drugi nož je poletio i zaboo se pokraj njenog dlana.

»Molim vas da se maknete«, bila je službena moja mama. Još uvijek ga nije pogledala.

»Oh, no, šta se sad praviš da ti se ne sviđam«, rekao je muškarac i stavio joj ruku na lice. Mama se stresla.

»Pustite me.«

Treći nož je poletio i zaboo se pokraj asistentičinog vrata.

»Ne budi prasic, mala«, siknuo je smrdljivac i sasvim joj se približio. Obje ruke joj je stavio na grudi. Mama se ukočila. »Danas ideš sa mnom kući«, rekao je i oblizao usne.

Četvrti nož je zastao u zraku.

Publika je zanijemjela. Vidio sam kako su se mojoj mami raširile oči. Samo žutooki nije ništa primijetio. Još uvijek je držao ruke na grudima moje mame i pijano zurio u nju.

Mađioničar je podignuo šešir i najprije ugledao nož koji se u zraku polako okretao. Muškarac za susjednim stolom bacio je čašu na pod i opsovao. Asistentica je bila blijeda kao zid i suze su joj klizile iz očiju. Mađioničar je stao kao ukopan. Nož je bio okrenut prema njemu.

»Ne ... molim te, mali moj ... ne radi to«, tiho je rekla mama. Žutooki je zaroktao od smijeha koji je odzvanjao u smrtnoj tišini gostionice.

»Već ćeš se ti predati ... mala.«

Namignuo je.

Nož je poletio. Tik pred čarobnjakovim licem skrenuo je i na tren je kovina zasjala pod reflektorima. Glave gostioničkih pijavica su ga slijedile. Vidjele su kako se nož zarinuo u vrat trbušastog perverznjaka koji je držao ruke na grudima dugokose žene srednjih godina. Perverznjak je samo još više izbečio žute oči i zagrgljao. Krv mu se izlila iz usta. A žena ga nije ni pogledala. Glavu je okrenula na drugu stranu, prema malom dječaćiću koji je sjedio pokraj nje i gledao u nož. Pomilovala ga je po glavi, zatim odgurnula debeljka tako da je pao sa stolca i nož mu se zabio još dublje u vrat, uhvatila dječaćića za ruku i brzo otišla iz gostionice.

Ne sjećam se je li netko nešto vikao ili ne. Nitko nas sljedeći dan nije tražio. Mama taj događaj nije spomenula ni jednom riječju.

4

Kad sam ušao u blagovaonicu, sjetio sam se Antona.

Neobično je da mi je postao neka utjeha kad bih ga se po svakoj logici trebao bojati. Trebao bi biti moja najgora noćna mora, graška znoja na čelu i aritmički skok srca. Ali nije bio. Lupio bi mi u glavu čim bi mi bilo neugodno. I ako sam mu dopustio i ako nisam.

U blagovaonici je bilo jako svjetlo pa sam stisnuo oči. Znao sam da svi gledaju u mene, kao što su gledali onda kada se nož zaboo u vrat one gnusobe.

Kao da sam nešto loše napravio.

»Pa jesi«, šapnuo mi je Anton. »Pa jesi.«

Htio sam ga uhvatiti za ruku, ali sam shvatio da to nisu snovi.

»Nisu, nisu«, šapnuo je Anton.

»Zdravo«, rekao sam.

Nitko nije odgovorio.

Zato sam zaustavio vrijeme.

*

Prije nekoliko godina sam pobjegao od kuće i stopirao do mora. Iz kuće sam se odšuljao dok su roditelji spavali. Pazio sam da ne stanem na škripave stepenice. U kuhinji sam pokupio nekoliko konzervi tune i bocu domaće rakije.

Nakon dobrih sat vremena već sam bio uz cestu s dignutim palcem. Nosio sam poderane traperice i preveliku debelu košulju. Tada sam još imao kratku kosu i svako malo bih se počeo glavi. Ne sjećam se dobro zašto sam odlučio pobjeći. Već sam imao svoj tinejdžerski razlog. Želio sam samo da me ne uhvati sunce. Tada moj bijeg više ne bi bio mističan, već bih postao samo obični balavac koji sav pospan čeka na prijevoz Bog zna kamo. Mrak je bio umirujuć i sakrio je moje misli, za koje mi se ponekad činilo da postaju stvarne. Ako bih nekada otišao spavati loše volje, ujutro bih se probudio u drugačijoj sobi. Namještaj nije bio na istom mjestu i knjige su bile razbacane po podu. Mama bi se uvijek ljutila i ujutro bih uvijek ležao i samo brzo žmirkao jer nisam htio vidjeti što se točno po noći dogodilo.

Tako sam žmirkao i tada, dok mi se nisu počela približavati svjetla. Stao sam već skoro na kolnik i počeo mahati. Auto mi se približavao, a ja sam mahao i mahao. Zvuk motora bio je sve jači. Odlučio sam da se neću maknuti. Još divljije sam mahao. Auto je zakočio tik prije nego što bih se zakeljio za vjetrobransko staklo. U noć je proparao zvuk trube koji je trajao nekoliko sekundi. Slegnuo sam ramenima i opravdavajući se mahnuo vozaču kojeg zbog svjetla nisam uopće vidio. Vrata su se otvorila i van je izašao muškarac koji je bio oko deset godina stariji od mene. Bio je odjeven slično kao ja, samo je bio malo manje odrpan. Čvrknuo je cigaretu na tlo i narančaste iskre su vrcnule po asfaltu.

»Dobro, pa što je tebi, klipane?« viknuo je.

»Stopiram«, rekao sam.

»Nasred ceste?!« viknuo je. Još uvijek sam stajao tik uz automobil i rukom si zaklanjao oči pred jakim reflektorima.

»Mislio sam da me drugačije nećeš vidjeti«, rekao sam opravdavajući se.

»O, pa baš dobro sam te vidio. Skoro sam mogao brisačima razmazati tu tvoju gadnu gubicu!«

»Mogu s tobom?« upitao sam.

»A kamo?« upitao je tip. Frknuo je i iz džepa košulje izvukao novu cigaretu.

»Ovisi, kamo ideš?« rekao sam.

Zapalio je cigaretu i promatrao me. Zatim je stupio malo naprijed i konačno sam ga mogao bolje vidjeti. Bio je neobrijan i pod dugim nosom sa širokim nosnicama pućio je snažnu gornju usnu. Ali nije mrko gledao. Samo je bio malo nepouzdan.

»Jesi spizdio od staraca?« upitao je i namrštio se.

»Ne«, odgovorio sam. »Samo idem na izlet.«

*

Rekao mi je da se zove Matic i da neće odgovarati policiji, ako nas zaustavi. Složio sam se. U autu je bilo toplo, gotovo zagušljivo. Armaturna ploča je klopatala pri malim brzinama, a Matic je stalno pušio i posvuda rasipao pepeo, čak i po meni dok je mijenjao brzine. Na retrovizoru je imao obješene plišane kocke, a noge nisam mogao dobro ispružiti jer su na podu bile limenke piva.

»Jesi već jebao?« upitao me Matic i nasmijao se.

Kimnuo sam. Matic se iskreveljio i obrisao zamagljeno staklo. Pepeo cigarete padao mu je po armaturi.

»Kada?« upitao je.

»Prije tjedan dana«, odgovorio sam.

»Dobar si«, rekao je smijući se.

»To moraš nju pitati«, odgovorio sam.

»Nadam se da ju nisi štipao za bradavice«, rekao je učeno i zataknuo si čik u kut usana. »Babe to ne vole. Tako sam ja prvi put zajebao jer sam prije gledao previše pornića. Štipao sam ju za bradavice, udarao ju po guzici i šaputao joj, 'Stavi ga u usta, prasice!'. Nakon nekoliko minuta sam joj dojadio pa sam ostao s tvrdim.«

Cigareta mu je iz usta pala negdje među jaja. Jauknuo je i pustio volan te dignuo noge, auto je poskočio i zatulio, a Matic je mlatarao rukama.

»Otvori prozor!« viknuo je.

Počeo sam divlje okretati ručku, a on se udarao po preponama kao da želi ugasiti požar.

»Boli ... peče ... a ... jebemti ...« siktao je. Konačno je našao cigaretu. Uhvatio ju je između palca i srednjeg prsta i čvrknuo ju kroz prozor tik pokraj mog nosa.

Kad se malo smirio, upalio je auto i nastavili smo vožnju.

»Više neću pušiti u autu«, zaklinjao se. Nakon nekoliko sekundi u ustima je imao novi čik. Pružio je kutiju prema meni.

»Pušiš?« upitao je.

»Ne, hvala«, odgovorio sam.

»Onda pričaj nešto«, rekao je i povukao tako da se vrh cigarete zažario.

Pretpostavljao sam da ga zanima seks, stoga sam mu ispričao svoje prvo iskustvo. Stvarno se dogodilo prije tjedan dana na jednom tulumu kod jednog prijatelja koji uopće nije bio moj prijatelj, ali smo ponekad zajedno pili. Jednom sam mu u gostionici prevrnuo čašu votke kako bih ga dotaknuo i od tada nadalje me poštovao. Njegovi su bili bogati i imali su vikendice po cijeloj zemlji. U jednoj od njih smo bili mi. Nismo ništa radili, samo je svaku minutu postajalo sve glasnije i opasnije jer su čaše letjele na sve strane, bez pomoći misli. Na tom tulumu je bila ona, sitna crnka koja se nije šminkala i oči je skrivala iza crnih naočala s debelim staklima. Nije išla u moju školu i odmah sam pomislio da je ista kao ja i imao sam pravo. Doduše nije imala takve sposobnosti, ali bila je usamljena i sumnjala je u svaki svoj korak. Puno je pušila, a inače je tiho sjedila i gledala ostale tulumake kako su se ubrzo spetljali i isisavali si lica na plesnom podiju. Počeli smo razgovarati i sviđali su mi se njeni zubi. Milovao sam joj ruku, a ona se pravila da se ništa ne događa. Ubrzo sam ju poljubio, a zatim smo ostali sasvim sami. Pokrili smo se samo prekrivačem s kauča i suze su joj navrle na oči kad sam prvi put prodro u nju. Njene misli su me zbunjivale i nisam ih znao pročitati, ali zato sam znao kada ju moram poljubiti i kamo moram usmjeriti usne. Milovao sam joj kosu i prstima joj klizio po licu. Kad sam se ujutro probudio, već je bila otišla.

»Lijepo, stari, lijepo«, rekao je Matic. »Što je bilo poslije?«

»Ništa. Ostavila me ... vjerojatno«, slegnuo sam ramenima. »Što je bilo s tvojom prvom?«

»Sad idemo k njoj«, tiho je rekao Matic. »Neke stvari ju moram pitati.«

*

Nije me zanimalo zašto se usred noći vozimo k nekoj ženi. Samo sam bio sretan što sam u Maticovom autu. Njegove misli bile su naizgled priproste, ali znao sam da one prave osjećaje skriva. Vozili smo se dok nije izašlo sunce. U međuvremenu sam zadrijemao.

Probudio sam se kad smo se zaustavili pred malom kućom s ravnim krovom. Oko nje su rasli čempresi, a ulaz joj je bio natkriven drvenim krovom obraslim bršljanom. Izašao sam iz auta i duboko udahnuo.

»Na moru smo«, rekao sam.

»Blizu«, rekao je Matic. »Pričekaj me tu i ništa ne pitaj. Brzo ću doći.«

Naravno da nisam pričekao. Pozvonio je i nešto govorio, zatim su se vrata otvorila i iščeznuo je u kuću. Prišuljao sam se oko čempresa i našao prozor kroz koji sam vidio Maticu i djevojku kako sjede za stolom. Matic je htio zapaliti cigaretu, a djevojka je nešto mahnula rukom i pokazala na veliki trbuh. Nisam trebao čuti razgovor, znao sam o čemu razgovaraju. Oboje su bili tužni, ali preponosni da priznaju da se još uvijek vole. Matic se uzrujao i udario po stolu. Djevojka je okrenula glavu, vidio sam da plače. Imala je kratku, svijetlu kosu i malu neizražajnu bradu. Nisam mogao zamisliti kako ju je Matic štipao za bradavice. Znao sam da razgovor ide u pogrešnom mjeru. Zato sam Maticu malo pomogao.

Njegove reakcije su se smirile i uspravno je sjeo. Lice mu se opustilo i nasmiješio se. Pružio je ruku i pomilovao ju po trbuhu. Djevojka se okrenula prema njemu. Znao sam da je to taj trenutak. Zaustavio sam vrijeme.

Ma nije ništa takvo, zaista. Ljudi uopće ne znaju da se to dogodilo. Kada sve krene normalno, imaju osjećaj da u međuvremenu ništa nije prošlo, samo se tog zamrznutog trenutka intenzivnije sjećaju.

Sjeo sam natrag u auto. Nakon nekog vremena kroz vrata je došao Matic i zapalio cigaretu. Neko vrijeme je stajao tamo pod bršljanom i kopao nogom po zemlji. Zatim je čvrknuo cigaretu u stranu i krenuo prema automobilu.

»To je to«, rekao je dok smo se vozili natrag.

Zijevnuo sam. »Još uvijek ne smijem ništa pitati?«

»Ne treba«, rekao je s blagim osmijehom. »Radije ću razmišljati o tome. Riječi samo štete.«

Osjećao sam da je tužan. Ali u toj tuzi bilo je skriveno nešto što se ne može izraziti riječima. Znao sam samo da nije bilo ništa loše. Zato sam ga pustio da se posveti sjećanjima.

Ostavio me na istom mjestu na kojem me pokupio.

»Oprosti što sam bio tako dosadan«, rekao je.

»Ništa strašno«, odgovorio sam. Iz ruksaka sam izvadio bocu rakije i dao mu je.

»Ako još ponekad budeš stopirao, sjeti me se. Možda se profuram pored tebe«, rekao je i stisnuo gas. Još neko vrijeme sam stajao tamo i gledao automobile kako voze pored mene. Zatim sam malo zatvorio oči.

*

Oprostite što sam tako zastranio. Ali već sam rekao kako će biti. Teško mi je odmah nastaviti jer se bojim onoga što slijedi. Zato volim malo zalutati. Još uvijek smo u blagovaonici, koja je izgubila svoju jaku svjetlost. Samo je jedan stol, ali je dug i širok. Za njim sjedi deset takvih kao što smo ja i Viktor. Nema nijedne žene. To me nije začudilo jer još nisam sreo djevojku koja bi imala takve sposobnosti.

Sad bih htio da sa mnom prošetate blagovaonicom. Jer vrijeme je na našoj strani. Na neko vrijeme.

Sasvim na rubu stola, najbliže meni, sjedi visok dečko.

»Tihi Jimmy«, šapnuo mi je Anton. »Ne pravi se da ne znaš kako se međusobno zovu. Čim si došao u ustanovu točno si znao tko je tko. Toliko takvih ljudi na kupu ostavlja tragove. A ti ih osjećaš.«

Visoki dečko je stvarno bio Tihi Jimmy. Vjerojatno nije puno pričao. Činio mi se malo prestrašan, baš zato, jer i jest takav.

»Nemaš još puno vremena.« Anton je očito uživao u situaciji. »Dobro znaš da će znati što si napravio. Ti, paničaru. Nisi se mogao ni suočiti s njima, a kako ćete tek koegzistirati.«

Nasuprot Tihog Jimmyja sjedio je Komanč. Visok, širokih leđa, obrijane glave, s jednom obrvom. Pokraj njega je sjedio Obični. Koji je i bio običan. Čak i frizura mu je bila tako dosadna da ju ni najveći pjesnik ne bi znao preliti u riječi, a kamoli ja. Nasuprot Običnog, pogureno, naslonjen na stol, sjedio je Tata. Po bradi i crtama lica vidjelo mu se da je stariji od svih ostalih. Usta mu je okruživala kratko podšišana smeđa brada.

»Vidiš ih, već se malo pomiču«, zahihotao se Anton. Tihi Jimmy je zaista počeo sasvim malo okretati glavu.

Nasuprot Tati je sjedio Pjesnik. Dugokos i smušen nije se okrenuo u mom smjeru nego je zurio u svoj tanjur na kojem nije imao ništa, osim ruke Domara, koji se očito htio našaliti s njim. Domar je bio malen i slabo razvijen. Na leđima je imao izbočinu koja bi mogla biti početak grbe. A nasuprot Domara je sjedio njegov vizualni kontrast, mršavi, u moderne krpe odjeven Klipan, koji je oko glave imao zavezanu crvenu maramu i oko vrata obješen srebrni lanac.

»Dobrodošao«, rekao je netko. Podigao sam pogled s Klipana i ugledao starijeg gospodina sijede kose koji je stajao uza zid i smješкао se. Odmah me nešto na njemu zbunilo. Mislio sam da su to možda mutne oči, ali kad je upro pogled u mene, shvatio sam da još

uvijek zna kako fokusirati. Blagovaonica je oživjela. Nije bila bučna jer su svi ušutjeli kad sam s Viktorom ušao unutra. Samo je vrijeme opet teklo.

»U pravilu ovdje ne koristimo moći, jer ih možemo kontrolirati«, rekao je gospodin. »Ali ti si nov pa ćemo ti oprostiti.« Nasmiješio se i pokazao red porculanskih zubi. »Ali sljedeći put se suzdrži.« Rukom je pokazao na stol, gdje je stao. Pokraj klipana i Domara bila su još dva prazna stolca. Viktor me potapšao po ramenu.

»Dobar potez, to s vremenom. Sad će svi misliti da si umišljena pizda«, šapnuo mi je na uho.

Krenuo je prema stolcima, a ja sam ga slijedio. Svi su okretali glavu za mnom. Kad sam prolazio pokraj Domara, htio me laktom drmnuti u jaja. Izmaknuo sam mu se.

»Prepredenjak«, promumljao je Pjesnik koji me očito također primijetio.

Mislio sam da će put trajati vječno. Da tome nikad neće biti kraja. U toj groznoj bijeloj blagovaonici, koja je na trenutke izgledala kao da se širi i sužava i da će me progutati. Po zidu su bili obješeni plakati. Zdrava prehrana, prehrambena piramida. I neke čudne fotografije vesele djece koja trčkaraju po livadi. Nanjušio sam hrenovke i senf. Klipan se zacerekao i zatresao glavom tako da mu je lanac za vratom zazveckao.

Viktor i ja smo sjeli.

»Ja sam doktor Jonatan. Upravitelj, predavač, mentor«, rekao je gospodin i nasmiješio se. Nije pružio ruku. Samo me gledao. I tako sam shvatio što me na njemu zbunjivalo. Meni se ljudi nikada nisu predstavljali jer sam za svakoga odmah znao kako se zove. Jer ime kruži u mislima i nikada ne nestane. S njim živiš od početka do kraja i utisnuto je tako duboko da ga se ne može sakriti. A Jonatanu je to uspjelo.

»Jonatan«, tiho sam ponovio.

Nasmiješio se. Lice mu je bilo naborano, ali ne previše. Dok je disao, malo je širio nosnice.

»Tako je«, ponovio je. »Drago mi je da smo se upoznali.«

»Niste se upoznali«, tiho je šapnuo Anton. »Jer mu se nisi predstavio. Ali on zna sve o tebi. A ti si ovaj put na ledu. Ha. Haha.«

Gledao sam u tanjur. Oko mene su svi razgovarali i zveketali priborom.

»Jesi dobro?« upitao je Viktor. Zvučao je zabrinuto.

Jonatan je ustao i nakašljao se.

»Htio bih da pozdravimo našeg novog člana.«

»O, oprostite, moj Bože«, zacvililo je negdje iza mene. Denis je teatralno ušao u blagovaonicu i dvaput se zavrtio oko svoje osi.

»Nemaš stolca«, rekao je Jonatan.

»Da, stvarno«, zahihotao se Denis. »Onda ću stajati.«

Jonatan je bio vidno nezadovoljan. Namrštio je guste, sijede obrve i nastavio:

»Bit naše ustanove je da prihvaćamo svakog. Povezuje nas neki zajednički cilj.«

»Mene stvarno zanima kakav«, netko je promumljao i Klipan se nasmijao.

Jonatan je uzdahnuo.

»Ne znam zašto mi to radite. Ovdje imamo nekoga tko je sigurno prestrašen u novoj okolini, a vi mu dajete loš primjer.«

»Pa nisam pas«, rekao sam.

U blagovaonici je zavladała tišina. Vidio sam Domara kako je napravio grimasu, napola u strahu, napola u smijehu.

»Kako molim?«, rekao je Jonatan i pogledao me. Zurio sam u njegovu ruku s dlakavim zglobovima koju je naslanjao na stol. Digao sam glavu i pogledao ga u oči.

»Domaće životinje su prestrašene u novoj okolini, a ne ljudi. Ali istina je da imam nešto zajedničko s kućnim ljubimcima – nisam izabrao svog gospodara. Zato bih rado saznao što moram napraviti da što prije nestanem oдавde.«

Društvo za stolom je zamrmљalo. Jonatan je zabubnjao prstima po stolu i gledao me.

»Tišina ... molim, tišina!« glasno je rekao. Kada više nitko nije mrmљao, nastavio je smirenim tonom:

»Ovdje nismo zato da sumnjamo, već da nešto naučimo. Ključ je suradnja i povjerenje, a ne bijeg i odbijanje. Jel' tako?« rekao je i osvrnuo se uokolo.

Čulo se nekoliko tihih da-ova. Klipan se opet nasmijao. Domar se kreveljio. George je mumљao »mhm, mhm«, i trљao se po nosu. Tata je nešto šapnuo Tihom Jimmyju. Pogledao sam Viktora. Gledao me i sasvim lagano odmahivao glavom. Razumio sam što je htio.

»Razumijem što mislite«, tiho sam rekao.

»Lijepo«, rekao je Jonatan tako ljubazno da su me prošli trnci i nastavio u prijašnjem tonu: »Nakon doručka slijedi društveni sat, zatim susreti i razgovori. Tamo ćemo nastaviti. Sad mi se čini da svi želimo nešto pojesti.«

Otvorila su se vrata i prvo sam ugledao kolica puna tanjura s hrenovkama i hrpicom senfa. Gurala ih je ostarjela Dolly Parton. Svi su počeli međusobno razgovarati, Jonatan je sjeo i nasmiješio mi se. Budući da su mi kraj njega otkazali svi mehanizmi, još uvijek nisam znao što skriva iza tih osmijeha.

»Čestitam«, tiho mi je rekao Viktor i pod stolom me udario u cjevanicu. »Već drugi pametan potez ovo jutro.«

»Sljedeći put ću te premlatiti onim remenom«, rekao sam i uhvatio tanjur te se jedva izmaknuo Dollynim ogromnim grudima.

*

»Sjednite gospodo«, rekla je moja razrednica. Mama je zahvalila i sjela na stolac pokraj mene. Upirao sam pogled u pod. Bili smo u kabinetu koji je smrdio po kemijskim preparatima. Moja razrednica je, kao i uvijek, bila odjevena u bijelu kutu. Zurila je u imenik i namještala si ogromne naočale. Mrzio sam kad je zurila u mene tim sovljim očima. Bila je tako glupa da sam ju pročitao čim je prvi put ušla u naš razred. Iskustvo joj je pak ubrzo pomoglo da shvati da sa mnom nešto nije u redu. No, bar si je ona to tako objašnjavala. Upao sam u njenu grupu »kritičnih«. Tako je zvala nas koji smo radili probleme.

»Kritičan si, dečko. Reci mami da dođe na informacije. Pa dođi s njom. Zanima me i tvoje mišljenje.«

Nije ju zanimalo moje mišljenje. Mislila je da će vidjeti kako ću joj se prvi put u životu pokoriti. Mami sam rekao da ju gospođa učiteljica želi vidjeti čim sam došao iz škole. Za oko sat vremena zazvonio je telefon. Razrednica je provjeravala jesam li se pridržavao njenih uputa.

»Hvala što ste došli«, rekla je i pogledala me. »Naime imamo problem. Zar ne?« rekla je onom odvratnom pedagoškom jasnoćom u glasu zbog koje sam uvijek gubio živce.

»Imamo«, ponizno sam rekao. »Za petnaest minuta je na programu moja najdraža serija i slomit ćete mi srce ako zakasnim.«

»Ne lupetaj«, strogo je rekla moja mama. Okrenula se razrednici: »Oprostite mu.«

»Ništa strašno«, odgovorila je i nasmiješila se. Kako sam mrzio te glupe razgovore. Te formalne budalaštine i prikrivene podtonove.

»Problem nije najdraža serija vašeg sina, draga gospodo, nego njegovo ponašanje. I to u zadnjem razredu osnovne škole kad bi čovjek očekivao već ... kako da kažem ... gotovo zrelu osobu.«

Mama me otrovno pogledala.

»Ništa ne znam o lošem ponašanju«, rekla je razrednici, a pogled joj je svom snagom bio prikovan na mene.

»To da ne podnosi autoritete i da to vrlo jasno pokazuje već znate«, započela je učiteljica. »Ovdje kod nas se trudimo da svako dijete prihvatimo takvo kakvo je. Ali negdje moramo postaviti granice. A vaš sin ih često prekorači.«

»A na koji način?« upitala je mama.

I tu je počelo. Razrednica je ušutjela i namjestila naočale. Pogledala me i počela mrmljati.

»Jel' ti to radiš?« tiho je rekla mama i gurnula me laktom.

»Ne, kunem se«, prošaptao sam.

»Gospodo, ne mogu točno reći«, izbacila je iz sebe razrednica. Ruke su joj se tresle. »Ne mogu ... ne mogu to opisati, zaista ne mogu. Samo ... učitelji se stalno žale da je previše ... da ih ometa tijekom nastave, pa iako samo sjedi i šuti ... i mene također ... kad me ponekad tako gleda i čini mi se ... čini mi se ...« Počela je grcati.

»Što vam se čini?« ljubazno je upitala mama.

»Da ... da je u mojoj glavi«, rekla je učiteljica i skinula naočale te počela plakati.

»Zbog toga kasnim na seriju?« upitao sam. Mama me pljusnula po glavi.

»Gospodo, ne znam što da kažem«, umirujuće je rekla mama. »Možete li mi reći nešto konkretno, što bi se moglo promijeniti.«

»Uopće ne znam ...« grcala je razrednica, »uopće ne znam što da napravim ... kolege ne žele predavati mom razredu zbog njega ... ja se bojim ući u razred ... ne znam, stvarno ne znam ...«

»Osjećam da se moja prava krše«, učeno sam rekao. Mama se nagnula sasvim blizu mene i prošaptala mi na uho: »Ako ne prestaneš pametovati, na tebi ću iznova definirati kršenje prava.« Okrenula se razrednici koja je i dalje grcala i dlanovima sakrivala lice.

»Gospodo ... gospodo, poslušajte me«, rekla je mama ljubazno, ali odlučno. Razrednica ju je pogledala i šmrknula.

»Ne znam što točno hoćete od mene«, nastavila je mama, »a ne vidim ni gdje je problem.«

Učiteljica je grcala i gledala malo mene, malo mamu. Otvorila je usta, pa ih opet zatvorila. Zatim je uhvatila mamu za ruku.

»Oprostite«, rekla je.

»Sve je u redu«, rekla je mama. Ustali smo. Učiteljica je nešto tražila po imeniku. Pogledao sam mamu. Znao sam da je bijesna na mene.

»Ocjene ... su inače super ... obično piše bez greške, barem kemiju kod mene ...« mumljala je učiteljica.

»Pričekaj me vani«, odlučno je rekla mama.

Nakon pet minuta je izašla iz kabineta.

»Doma će još biti veselo«, prijeteće je rekla i za uho me, kao malog klinca, odvukla iz škole.

Prije nego je mama došla u kabinet, s razrednicom sam se zabavljao na svoj način. Utvrdio sam da ju muž vara i snažno se objesio na to sjećanje. Malo sam prokopao po njenom odnosu s kćerkom. Dok smo čekali mamu, postajala je sve odsutnija i čitao sam ju kao otvorenu knjigu. Kad se danas toga sjetim, žao mi je. Ali onda mi je bilo svejedno. Nisam znao prepoznati to da su određena sjećanja zakopana s razlogom. A ja sam ih veselo otkopavao.

Nakon par mjeseci imali smo maturálnu. Razrednica nije došla. Nakon svečanosti su nam rekli da je počinila samoubojstvo.

*

»Te hrenovke. Te jebene hrenovke«, rekao je Klipan i pogledao me. »Voliš hrenovke u guzici?«

»Denis će te čuti i navečer ćeš dobiti svoju porciju«, rekao je Viktor i u usta strpao komad kruha. Klipan se glupo nasmijao, ali vidio sam da je zabrinut. Nije mi bilo jasno kako tako glup tip može biti poput mene. Pomislio sam da može biti štetan. Ali onda sam se sjetio žutookog. Razrednice. Veronike. I Antona. I radije sam nastavio jesti u tišini.

Domar je otkinuo komad hrenovke i bacio ga na Klipana.

»Ovaj bi htio postati reper«, rekao je i pokazao škrbave zube.

»Ne postati ... već jesam«, napuhano je rekao Klipan i pokazao mu srednji prst.

»Onda složi neku rimu za nas«, sarkastično je promumljao Tata i obrisao senf s brkova.

»Neću jer ćete mi ukrasti ideje i onda neću moći izdati album kad izađem odavde«, mirno je odgovorio Klipan i još jednom pokazao srednji prst, ovaj put svima za stolom. Pogledao sam Jonatana. Bio je zadubljen u jelo i nije slušao o čemu razgovaramo.

Viktor se zacerekao: »Jel' ti stvarno misliš da ćeš ikad otići odavde?«

»Prije nego ti, Viktore smrdljivi koji kurcem kližeš po koprivi«, zarepao je Klipan i dočarao svoju rimu mlataranjem rukama.

»Odlično«, podsmjehnuo se Viktor. »Jedva čekam album.«

*

»Stvarno tako misliš? Da nikada nećemo izaći van?« upitao sam Viktora.

Okupili smo se u dnevnom boravku u koji se moglo ući samo kroz portirnicu. U njoj je sjedio debeli Brane i trpao hrenovku u usta. Imao je neku čudnu, plavu uniformu s državnim grbom na ramenu. Nikoga nije ni pogledao dok smo prolazili kraj njega. Denis i Jonatan nisu išli s nama.

»Doći ćemo kasnije, miceki«, rekao je Denis kad smo odlazili iz blagovaonice.
»Paperwork and stuff, you know.«

Dnevna soba je bila mala, taman tolika da su u kut bili nagurani kauč i televizor, a na sredini je čamio stari biljarski stol koji nije imao prave rupe, nego mrežice u koje bi se uhvatile kugle. Viktor i ja bili smo usred igre, a ostali su gledali televiziju ili pušili kraj prozora koji je bio osiguran rešetkama prema kojima je Viktor pokazao kad mi je odgovorio:

»A što je s ovim?«

»Pa možda je zbog sigurnosti.«

»Zgrada je jednokatnica, idiote«, rekao je i udario bijelu kuglu koja je poletjela prema crnoj kugli, promašila ju i udarila u praznu sedmicu koja se otkotrljala u središnju rupu.

»Prestani s tim«, rekao sam.

Viktor se namrštio.

»S čim?«

»Ne varaj.«

»Ah ... to«, stegnuo je i zavrteo štap. »To je utjecaj neke podsvijesti u sobi. Ja to naime ne znam. Za razliku od tebe koji ionako sve savladaš. I ne bojiš se to pokazati.«

Nije mi bilo do svađe.

»Radije mi kaži zašto misliš da nećemo izaći odavde?«

Viktor je sjeo na rub stola i pogledao me. Mastan pramen kose pao mu je preko oka, podvio je donju usnu i otpuhnuo ga u stranu.

»Dobro razmisli«, rekao je. »I prošeći se po ovom mjestu. Jel' imaš osjećaj da nam ovdje netko želi pomoći?«

Šutio sam. Nisam htio priznati da ne osjećam ništa.

»Točno to«, rekao je Viktor. »Nema ničega.«

»Jonatan«, rekao sam.

»On ... on je posebna priča«, rekao je Viktor. »Vidjet ćeš po razgovoru. Vidjet ćeš po uredu. Ne znam ti drugačije objasniti. A ni ne želim. Radije se malo muči«, rekao je i zacerekao se.

»Ej, novajlijo!« Komanč je s Domarom stajao kod prozora i uvlačio cigaretu. »Misliš da si bolji od nas?«

Razgovor je zamro. Nisam znao otkud je to sad najednom došlo.

»Ne, ne mislim«, rekao sam. »Znam da jesam.«

*

S mamom sam nakon maturalne sjedio na kauču u dnevnoj sobi. Ništa mi nije rekla. Samo me gledala. Htio sam da poludi na mene. Da mi žličicom iskopa oči i kroz rupe mi izvede lobotomiju. Bilo što. Ali znao sam što misli. Nije to htjela izreći, nije ni direktno pomislila. Samo joj se motalo po glavi.

»Možda ju je on ubio, jednu učiteljicu«, mislila je. »Volim ga. Ali možda. Možda.«

Sjedila je sa mnom oko sat vremena, dok se otac malo pripit nije dogegao kući, zagrlio me i čestitao mi što sam već pravi muškarac i što je vrijeme da neku opalim tako kako joj treba. Zatim je tri puta rekao da ide spavati, otišao si u kuhinju napraviti sendvič i zadrijemao na košarici za kruh.

Mama me poljubila u čelo i otišla u kupaonicu.

Sâm sam sjedio na kauču do jutra. Tu noć zaista nisam htio sanjati.

5

Htio bih vam ispričati nešto veselo.

»Pomoći ću ti«, kaže Anton.

Dobro. Onda ćemo zajedno.

Jednom sam svoju školsku prijateljicu uvjerio da je klokan. Skakala je pokraj mene cijelim putem do škole.

»Zbog tebe je tvoja razrednica počinila samoubojstvo«, prošapće Anton.

Oprostite Antonu. Nikada nije imao smisla za humor.

Pokušajmo još jednom.

*

Htio bih vam ispričati nešto veselo.

Pretpostavljam da vam baš i nisam drag. Nekako se još nisam dokazao vrijednim povjerenja. Zapravo uopće ne znam jesam li to.

Zato na sljedeći događaj samo gledajte kao na nešto veselo.

Prije nego sam postao svjestan, već sam ležao na biljarskom stolu. Nitko me nije taknuo. Samo su udružili moći. Kugle su se počele polako pomicati. Čuo sam kako udaraju jedna o drugu. Nisam se mogao pomaknuti.

Pjesnik se nagnuo nad mene. Njegova lijepa, oprana kosa skoro je doticala moj obraz.

»Bu«, rekao je, a njegov glas je zastrašujuće odjeknuo u prostoriji.

Odmaknuo je glavu. Kugle su se počele polako dizati. Već sam ih mogao vidjeti krajičkom oka kako su se polako uzdizale prema stropu. Oči su mi počele suziti zbog svjetla iznad mene.

»Dečki, dajte nemojte«, rekao je Viktor.

»Tiho«, rekao je Komanč. Lako sam ga prepoznao po glasu koji je bio hrapav poput ribeža.

Pokazivanje mišića. Poput zaustavljanja vremena. Osjećao sam strah oko sebe. Nisu to radili samo zato da bi me zezali.

Kugle su već skoro bile na stropu. Približavale su se jedna drugoj. Poput zvjezdanog sustava na stropu nekog prirodoslovnog muzeja.

»Crnu u jaja«, rekao je Domar i svi su se nasmijali.

Nisam htio zatvoriti oči.

Kugle su udarile u stop i stale. Bile su složene u lijep trokut. Za početak igre.

»Jednu po jednu, Domar«, rekao je Komanč.

Domar. Moram ga naći.

»Neće ići«, rekao je Viktor. Štite ga.

Impulsi. U tome je Viktor bio najbolji. Brze, divlje misli čitao je s lakoćom.

»Zamoli ga za pomoć«, prošaptao je Anton.

»Jebite se«, rekao sam naglas.

Jedva sam pomicao čeljust.

»Novajlija na biljarskom stolu leži, iz riti mu od straha dim bježi«, repao je Klipan.

»Zadavit ću te tim lancem«, jedva sam promucao. Kugle su se jedva primjetno pomaknule. Nisam mogao naći Domara. Bilo me strah da neću moći zadržati mjehur i da ću se popišati jer ništa drugo nisam osjećao.

Trokut kugli počeo se polako vrtjeti. Suze su mi tekle po sljepoočnicama i cijedile mi se u uši.

»Iskaži se«, rekao je Komanč.

»Iskaži se«, šapnuo je Anton

»Prvo će bijela«, tiho je rekao Viktor.

»Znam«, rekao sam.

Klipan se smijao.

»Gravitacija ponekad može biti i selektivna«, šapnuo je Anton.

Bijela kugla počela je padati.

*

Nakon razredničinog pogreba prišao sam njenoj kćeri. Bila je oko pet godina starija od mene, bucmasta studentica mutnog pogleda i ruku zavučenih duboko u crne široke hlače.

Svi su već otišli s prostranog groblja koje je skrivalo svoja trupla pod granama gustog listopadnog drveća, a nadgrobni spomenici su izgledali poput unesrećenih gljiva.

Circle of life, rekao bi Denis.

»Katarina?« rekao sam. Pogledala me i obrisala suze.

»Da«, rekla je skrhanim glasom.

Svi su već otišli, samo je obitelj još stajala malo dalje od groba i u suzama se tiho tješila.

»Kad si imala petnaest godina«, rekao sam, »mama je našla tvoj dnevnik. Poludjela si. Rekla ti je da ga je pročitala. Ali nije. Bilo ju je strah, isto kao što je sada tebe strah. Bilo ju je strah onoga što bi mogla pročitati. Kad si imala sedamnaest godina rekla si joj da ju mrziš. Odgovorila ti je da joj je svejedno. Ali nije joj bilo. Nikada joj nije bilo. Kada sam ju zadnji put vidio razmišljala je o tebi. Brinulo ju je postupa li Bojan lijepo s tobom. Uvijek si bila prva u njenim mislima. I nikada nije bila ljuta na tebe.«

Obitelj, koja je bila okupljena pokraj, nije to čula. Mogli su vidjeti samo mršavog dečka kako uspravno stoji pokraj djevojke s rukama u džepovima i gleda ju, a ona mu uzvraća pogled pun čuđenja. Obitelj je mogla vidjeti kako su Katarini suze još uvijek tekle iz očiju kada se dečko okrenuo i potrčao prema svojoj obitelji koja ga je čekala na izlazu. Možda se na prvi pogled sve činilo vrlo banalno. Samo dečko je znao da nije tako.

»Kako lijepo«, zahihotao se Anton. »Ispričao si nešto veselo. Jednostavno.«

Još jednom oprostite Antonu. Nikada nije imao osjećaj kada bi mogao izlanuti nešto neprimjereno.

*

Odmah nakon bijele kugle pala je sljedeća, iako boje više nisam raspoznavao, kao ni zvuk. Vidio sam samo tešku kuglu koja će mi za pola sekunde razbiti lice.

»Ne samo da je gravitacija selektivna, već je i malo jača. 9.81 puta dva, čovjek bi rekao«, Anton se suho nasmijao. Anton nikada nije znao ni računati.

Tik pred mojim nosom bijela kugla je skrenula ulijevo.

Za sljedeću sam zakasnio. Samo sam ublažio pad kad mi se zabila u trbuh. Na trenutak sam mislio da ću povratiti.

Pala je sljedeća. Pa sljedeća.

Činilo mi se da ih je bezbroj. Da pada kiša. Odbijao sam ih koliko sam mogao. Pazio sam na jaja i lice, popuštao sam na prsima, nogama, rukama i trbuhu. A svaku sam itekako dobro osjećao.

A ako mogu osjećati ...

»... možeš se i pomaknuti«, rekao je Viktor.

Naglo sam ustao i pao sa stola ravno na lice. Zapeklo me u nosu. Nisam se usudio udahnuti. Osjećao sam svako rebro pojedinačno. Peklo me u nogama.

Zvuk se vratio.

Tišina. Neugodno nakašljavanje.

»Sram vas može biti.«

Jonatanov glas.

U tom trenu izgubio sam svijest.

*

Stara gospođa, koja je pala na bazenu, stajala je preda mnom.

Pružala je naborane ruke i u njenim mutnim prepredenim očima sa crvenim žilicama vidio sam ljubav.

»Naivče«, šapnuo je Anton.

»Tiho, tiho«, prošaptao sam.

Uhvatio sam ju za ruke. Gotovo sam vidio svoj odraz u njenoj dugoj, sivoj, sjajnoj kosi.

Digli smo se u zrak.

»Radije me sanjaj«, rekla mi je dok smo zajedno svladavali zakone fizike. »Radije me i dalje sanjaj.«

*

Mrmljanje. Odozdo.

Otvorio sam oči.

Biljarski stol. Prazan. Svi su stajali uokolo i gledali me. Domar, Pjesnik, Komanč, Viktor, Klipan, Obični, Tata, Tihi Jimmy, Jonatan, Denis.

»Smiješna perspektiva«, rekao sam.

Rukama sam pipao iza sebe i udario u lampu koja je visjela sa stropa.

»Dođi dolje«, smireno je rekao Jonatan.

»Samo još par minuta«, rekao sam i zatvorio oči. »Molim. Samo još malo.«

*

Prvi put sam lebdio kad sam imao deset godina. Drugi put kad sam imao šesnaest. Treći put sad kad sam, priljubljen uz strop, zatvorio oči, a moji supatnici gledali su u mene i izvijali vratove.

I uvijek iznova bio je to najljepši osjećaj koji sam poznavao.

Majkama je najljepše kada im se rodi dijete, rekla mi je mama. Kad ga prvi put privinu k sebi. Lebdenje je slično, samo što te osjećaje doživiš potpuno sâm. Majke u rukama drže novog čovjeka. Taj čovjek raste i postupno zaboravi da je nekoć bio samo začetak u dvoje ljudi. I dok ide kroz vrijeme, ostavlja tragove koje odmah zaboravlja i postaje sve više samodovoljan. Većina ljudi nikada se ne odvoji od tla. Kad bi se odvojili, shvatili bi mnoge stvari.

Kako su maleni.

Kako se svi samo izgovaraju na stvarni svijet koji te drži u okovima samo dok si prilijepljen za njega. Kada se odlijepiš, spoznaš tu najljepšu laž.

Ponovno rođenje. Postojanje koje ne guše stari okovi, već trenutak kada svaki pokret izgubi značenje i kada sjena vremena izblijedi jer ju osvjetljava to neopisivo iskustvo svjesnosti da je tvoja spoznaja ništavna u usporedbi s onim što postoji kada izgubiš tlo pod nogama.

Jer ostane ti nebo.

*

»Kronični lažljivac, zar ne?« rekao je Jonatan i skliznuo još dublje u crni, kožni stolac. Sjedio sam nasuprot njemu i umoran gledao po uredu. Na svakom zidu imao je police s knjigama, a u kutu metalne ormare kakve imaju liječnici. Na solu je imao porculansku ljudsku glavu po kojoj su vijugale crne vijuge koje su označavale različite dijelove mozga. Najimpozantniji je, naravno, bio pianino koji je traumatično čamio u kutu sobe jer je netko tako ružno na njemu zlostavljao Waitsa.

»Recimo«, odgovorio sam.

»Ne brini, tvoji roditelji su se dosjetili prilično dobrog izgovora«, rekao je i namrštio se. »Neki dečki nisu tako dobro prošli«

»Viktor«, rekao sam.

»Recimo«, odgovorio je Jonatan i protrljao bradu.

Ne sjećam se dobro kako sam došao u njegov ured. Vjerojatno sam se nakon nekog vremena spustio na tlo pa me odveo sa sobom. Kad lebdim, zaboravim na sve. No odjednom je taj divan osjećaj nestao i našao sam se u sobi s Jonatanom.

»I sa mnom«, rekao je Anton.

»I s tobom«, odgovorio sam.

»I s kim?« upitao je Jonatan

Odmahnuo sam rukom.

»S Antonom?« upito je Jonatan.

Znao sam da zna za njega. Anton je bio ta kap koja je prelila čašu, zbog koje sam uopće ovdje.

Kimnuo sam.

»Htio bi da izađe van? Iz tvoje glave, mislim«, rekao je Jonatan.

»Nemoguće«, odgovorio sam. »Ali imam osjećaj da neće raditi probleme.«

»Kako se osjećaš?« upitao je Jonatan.

»Nikako«, odgovorio sam. »To nije moj svijet. Ovdje sam protiv svoje volje i htio bih izaći. Zato mi recite što moram učiniti, to ću učiniti i možemo se pozdraviti.«

Jonatan se nakašljao. I osmjehnuo. Izbio bih mu sve zube, pomislio sam. S najvećim veseljem.

»Razumijem te«, rekao je. »I slažem se s tobom.«

Pogledao sam ga s nevjericom.

»Kao što sam već rekao«, nastavio je kad je vidio moj pogled, »ovo nije zatvor. Niti ludnica. I ustanova je previše čudna riječ. Ja to najradije zovem ... klub.«

Ah, klub. Naravno. Kako se toga nisam već prije sjetio. Klub s čuvarom i rešetkama na prozorima u kojem članovi mislima bacaju biljarske kugle u novaka.

»I u tom klubu smo zato da nešto naučimo. A sve, naravno, nije tako didaktično«, brzo je rekao tonom koji je trebao biti umirujući. »Riječ je više o spoznavanju samoga sebe i učenju samokontrole. Što vam svim dečkima ovdje fali, u tome se vjerojatno slažeš sa mnom.«

Aludirao je na današnji događaj. Kad sam se sjetio kugli, prišuljala se i bol.

»To što si izveo s lebdenjem bila je dobra lekcija tvojim prijateljima«, rekao je Jonatan.

»Nisu moji prijatelji«, odgovorio sam.

Jonatan se nagnuo prema meni: »Postat će. Vjeruj.«

*

Možda je sada vrijeme da vam ispričam nešto o Antonu. Anton je bio moj prijatelj. Vjerojatno jedini pravi prijatelj kojeg sam ikada imao.

»Kojeg imaš«, kaže Anton.

»Oprosti.«

Upoznali smo se u srednjoj školi. Došao je iz nekog drugog mjesta, a vjerojatno i vremena, jer je uvijek bio odsutan. Ponekad sam mislio da zapravo živi u najljepšim trenucima svog života koje je ostavio iza sebe.

»Kako lijepo«, šapnuo je Anton.

»Daj prestani«, odgovorio sam.

Odmah da kažem da Anton nije bio poput mene. Bio je samo nevjerojatno osjetljiv. Govorio sam mu da je to zapravo trik. Da vidiš ono što ostali previde. Najlakše je na drugog čovjeka gledati kao na vlastito ogledalo. To rade *ostali*. Nikada ne mogu van sebe, a svi drugi su samo ono što su oni nekoć bili, što su sada, što bi htjeli biti. I zatim baljezgaju i baljezgaju među sobom i uvjeravaju se da razumiju jedan drugoga i izmjenjuju iskustva. A zapravo razgovaraju sami sa sobom. To je zato što samo spavaju. Što ne probdiju noći i ne propituju se o sebi i o svojim djelima nego ih radije pripišu drugima. Zanimljivo, u svakoga se nasele poput virusa i pretvore ga u svoju sliku, a najviše se boje sami sebe.

*

»Navečer je jebeno«, rekao mi je Anton dok smo razgovarali na krovu napuštene tvornice s kojeg se pružao lijep pogled na grad i pušili travu.

»Tako ... sjeban ... sam.«

»Znam, stari. Znam.«

Kad sam napušen, znam sve.

»Znam«, odgovorio je Anton.

Kad je Anton napušen, zna sve.

I zatim smo šutjeli. Već sam gotovo zadrijemao. I kad sam pomislio da će sve biti u redu, Anton je rekao nešto zbog čega sam ga još iste večeri ubio.

*

»Odlutao si«, rekao je Jonatan.

»Nisam«, odgovorio sam. »Mogu li ići?«

»Ne još«, rekao je i ustao te otišao do prozora i prstima prošao po metalnim roletama. Šutio je.

»Gospodine ...?« rekao sam.

»Kronični lažljivac i ubojica«, tiho je rekao. Kod kroničnog lažljivca u zraku je kažiprstom i srednjim prstom teatralno nacrtao navodnik. »A znaš što te čeka ako pobjegneš?«

»Pijani lovci koji će me ustrijeliti jer ću im se obratiti?« Na tren mi se učinilo da sam potpuno u pravu i da me zaista to čeka. Činilo mi se da osjećam miris mokre medvjede dlake.

»Ah, taj tvoj humor«, rekao je Anton.

Okrenuo se prema meni. Sada sam vidio na što je mislio Viktor. Što ću vidjeti u njegovom uredu. Ne porculanske glave s crnim vijugama. Nago taj pogled. Ako je Jonatan mogao sakriti svoje misli, iz očiju sam mu čitao ono što je zaista mislio o meni. A na riječima je previše slab da bi to opisao. Bilo je malo gađenja. Malo straha. Kapljica mržnje. Malo divljenja.

»A ljubavi?« upitao je Anton.

Ne. Ljubavi je članarina u klubu očito istekla.

»Čeka te zatvor«, rekao je Jonatan. »A zatim te čekaju zamjeranja ljudi koji te nikada neće razumjeti. I bit ćeš proganjan poput bijesnog psa, poput najodvratnijeg stvorenja. Nitko te neće razumjeti. I ... jesi li se ikada možda pitao ...«

Ovaj put mi nije bilo potrebno čitati misli da bih završio rečenicu: »... da li uopće zaslužujem razumijevanje?«

Jonatan se hladno osmjehnuo.

»Idi u sobu. Viktor će ti reći kada se svi zajedno sastajemo.«

*

»Imao si pravo«, rekao sam Viktoru. Ležao sam u krevetu, a on je ležao iznad mene.

»Uvijek imam pravo«, rekao je.

»Kada ćemo pobjeći?« upitao sam.

Suho se nasmijao.

»Ti baš nemaš dar zapažanja, zar ne?«

»Te rešetke na prozorima skinemo usput.«

»To da«, složio se Viktor. »Ali, da li uopće znaš gdje smo?«

*

»Lijepo je tamo ... vjerojatno«, tiho je rekla mama. Policija je upravo došla. S ocem je sjedila za stolom, a ja sam bio naslonjen na pult i pio zeleni čaj s limunom jer je to bio jedini čaj kojeg je u našoj kući uvijek bilo dovoljno.

»Pa to nije umobolnica .. nego nešto posebno«, rekao je otac. »Za takve poput tebe.«

»A za kronične lažljivce?« upitao sam više radi provokacije. Točno sam znao da nemam problema s lažima. Samo da moja istina nije ista kao kod *ostalih*.

»Da«, odgovorila je mama. Nije me gledala u oči. Nisam to ni želio.

»Imam li izbora?« upitao sam.

»Ne«, rekao je otac.